

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Přírodovědecká fakulta

Katedra demografie a geodemografie

Porovnání populačního vývoje Číny a Indie

Diplomová práce

Bc. Jakub Svěrák

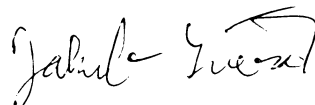
Vedoucí diplomové práce: RNDr. Květa Kalibová CSc.

Praha 2007

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracoval samostatně, literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpal, v práci řádně cituji.

Bc. Jakub Svěrák
V Plzni dne 8. 9. 2007

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji vedoucí diplomové práce RNDr. Květě Kalibové, CSc. za pomoc a rady při zpracování a rovněž za její čas, který mi byl věnován.

Obsah

Seznam tabulek	5
Seznam grafů	6
Seznam obrázků	7
1 Úvod	9
2 Čína	11
2.1 Seznámení s Čínou	11
2.1.1 Geografická charakteristika Číny	11
2.1.2 Státní zřízení	13
2.1.3 Jazyk a náboženství	15
2.1.4 Zdravotnictví, sociální péče a školství	15
2.1.5 Ekonomika	15
2.1.5.1 Vzestup čínské ekonomiky po roce 1989	15
2.1.6 Obyvatelstvo	16
2.1.7 Historický vývoj Číny od nejstaršího osídlení po současnost	18
2.2 Demografický vývoj Čínské lidové republiky	22
2.2.1 Vývoj populační politiky Číny	22
2.2.2 Vývoj porodnosti a plodnosti	24
2.2.3 Vývoj sňatečnosti	28
2.2.4 Vývoj úmrtnosti	30
2.2.5 Věková struktura a rozložení obyvatelstva Číny	34
3 Indie	37
3.1 Seznámení s Indií	37
3.1.1 Geografická charakteristika Indie	37
3.1.2 Státní zřízení	39
3.1.3 Jazyk a náboženství	40
3.1.4 Zdravotnictví, sociální péče a školství	41
3.1.5 Ekonomika	41
3.1.6 Obyvatelstvo	42
3.1.7 Historický vývoj Číny od nejstaršího osídlení po současnost	43
3.2 Demografický vývoj Indické republiky	44
3.2.1 Vývoj populační politiky Indie	44
3.2.2 Vývoj plodnosti	47
3.2.3 Vývoj úmrtnosti	50
3.2.4 Věková struktura a rozložení obyvatelstva Indie	55
4 Rozdílnosti populačního vývoje Číny a Indie	59
4.1 Odlišnosti populačních politik	59
4.2 Rozdíly v plodnosti a porodnosti	61
4.3 Rozdíly v úmrtnosti	62
4.4 Rozdíly ve struktuře a rozmístění obyvatelstva	66
5 Závěr	71
6 Seznam použité literatury	74

Seznam tabulek

Tab. 1	Počet narozených chlapců na 1000 narozených dívek v Číně v letech 1953 - 1995	27
Tab. 2	Podíl žen dle věku uzavření prvního sňatku v generacích 1930 – 1973 v %	29
Tab. 3	Rodinný stav žen v reprodukčním období v letech 1982,1990 a 1995 v %	29
Tab. 4	Kvociet kojenecké úmrtnosti v čínských regionech, 1990	31
Tab. 5	Regionální diference naděje dožití při narození v Číně 1990	33
Tab. 6	Vývoj věkové struktury Číny 1950 – 2005 v %	34
Tab. 7	Regionální diference věkové struktury Číny v roce 1998 v %	35
Tab. 8	Diference indických států dle úhrnné plodnosti	48
Tab. 9	Úhrnná plodnost dle vybraných charakteristik ve státech Indie, 1993	49
Tab. 10	Kojenecká a dětská úmrtnost ve vybraných státech Indie, 1985 (‰)	51
Tab. 11	Diference kojenecké úmrtnosti dle vzdělání matky, 1985 (‰)	52
Tab. 12	Vývoj a diference mateřské úmrtnosti v Indii, 1982-1996	53
Tab. 13	Vývoj věkové struktury Indie 1950-2005	55
Tab. 14	Podíl obyvatelstva ve slumech v Indii ve městech nad 1 milion obyvatel,2001	58
Tab. 15	Přehled počtu obyvatel v indických aglomeracích 2001	58
Tab. 16	Vývoj úhrnné plodnosti v Číně a indickém státu Kerala 1950-1991	62

Seznam grafů

Graf č. 1	Vývoj úhrnné plodnosti v Číně, 1949-2007	25
Graf č. 2	Vývoj míry specifické plodnosti v pětiletých věkových skupinách v letech 1957 – 1999	26
Graf č. 3	Vývoj průměrného věku žen při 1. sňatku v Číně v letech 1949 - 1998	28
Graf č. 4	Vývoj kojenecké úmrtnosti v Číně 1955-2005	31
Graf č. 5	Vývoj naděje dožití při narození v Číně 1955-2005	32
Graf č. 6	Vývoj přirozeného přírůstku a hrubé míry úmrtnosti v Číně 1949-2002	33
Graf č. 7	Vývoj podílu městského a venkovského obyvatelstva v Číně 1950 – 2030 v %	36
Graf č. 8	Vývoj úhrnné plodnosti v Indii 1955-2005	47
Graf č. 9	Vývoj kojenecké úmrtnosti v Indii, 1955 - 2005	50
Graf č. 10	Vývoj naděje dožití při narození v Indii, muži, ženy, celkem, 1955-2005	54
Graf č. 11	Vývoj hrubé míry úmrtnosti a přirozeného přírůstku v Indii, 1955-2005	55
Graf č. 12	Vývoj podílu městského a venkovského obyvatelstva v Indii 1950-2030	57
Graf č. 13	Vývoj úhrnné plodnosti v Číně a Indii, 1955-2050	61
Graf č. 14	Vývoj kojenecké úmrtnosti Číny a Indie, 1955-2050	63
Graf č. 15	Vývoj naděje dožití při narození v Číně a Indii, 1955-2050	64
Graf č. 16	Vývoj přír. přírůstku a hrubé míry úmrtnosti v Číně a Indii, 1955-2050	65
Graf č. 17	Vývoj počtu obyvatel Číny a Indie 1950-2050	66
Graf č. 18	Vývoj indexu maskulinity v Číně a v Indii, 1950-2050	67
Graf č. 19	Vývoj stárnutí populací Číny a Indie, 1950-2050	68
Graf č. 20	Vývoj podílu městského a venkovského obyvatelstva v Číně a v Indii, 1950-2030	69

Seznam obrázků

Obr. č. 1	Mapa Číny	12
Obr. č. 2	Regionální rozdělení Číny	14
Obr. č. 3	Věková pyramida Číny	17
Obr. č. 4	Mapa Indie	38
Obr. č. 5	Regionální rozdělení Indie	40
Obr. č. 6	Věková pyramida Indie	42

Název práce: Porovnání populačního vývoje Číny a Indie
Autor: Bc. Jakub Svěrák
Katedra: katedra demografie a geodemografie
Rok obhajoby: 2007
Vedoucí práce: RNDr. Květa Kalibová, CSc.

Abstrakt

Diplomová práce je zaměřena na vývoj populací dvou nejlidnatějších zemí světa, Číny a Indie, od doby jejich vzniku v polovině 20. století po současnost. Dále jsou uvedeny předpoklady budoucího vývoje. Práce obsahuje charakteristiku obou zemí s rozsáhlejším zaměřením na vývoj vybraných demografických ukazatelů. Rovněž je zde uveden vývoj populačních politik obou států. Cílem práce bylo porovnání vývoje demografických ukazatelů obou populací, analýza změn v jejich vývoji a následné zhodnocení účinnosti populační politiky, která byla v dané zemi používána. Práce se rovněž snaží o zvýraznění odlišností v programech populačních politik v závislosti na státním zřízení obou zemí. Předpoklady budoucího vývoje pak odpovídají na otázku, zda se podaří populační růst Číny a Indie zastavit.

Klíčová slova: populační vývoj, populační politika, Čína, Indie, demografický ukazatel

Title: The Comparison of Population Development in China and India
Author: Bc. Jakub Svěrák
Department: Department of Demography and Geodemography
Year: 2007
Supervisor: RNDr. Květa Kalibová, CSc.

Abstract

This graduation theses is focused on progress of two most populous countries in the world, China and India from the time of its rise in the half of 20th century till now. There are mentioned expectations of its future rise. This work also contains characteristic of these both countries with greater focus on progress of chosen demographic indicators. The rise of population politics of both states is mentioned as well. The object of the work was the comparison of the rise of demographic indicators of both populations, the analyses of changes in its progress and evaluation of influence of the population policy used in each country. This work also tries to point up differences in programs of population policy in dependence on state systems of both countries. The expectations of future progress will answer the question if they will manage to stop a population growth of China and India.

Key words: population development, population policy, China, India, demographic indicator

Kapitola 1

Úvod

Když se řekne Čína, představí si většina obyvatel pouze velkou zemi ve východní Asii, ve které panuje komunistický režim. Někteří si jistě vzpomenou na Čínu jako na agresora vůči mírumilovnému Tibetu. Mnoho lidí bude rovněž vědět, že je Čína nejlidnatější zemí světa. Již méně lidí však bude znát procesy a problémy ve vývoji čínské populace. Podobná situace panuje v podvědomí lidí i v případě Indie- tedy Indie je země u Indického oceánu, žije v ní mnoho lidí a zasahuje do ní Himáláj. Ti bystřejší budou opět znát něco navíc, například jméno indického bojovníka za suverenitu země Mahátmá Ghándího, či hinduismus. Nemnoho lidí je však seznámeno s problémy a procesy, které dovedly indickou populaci až na druhé místo seznamu států dle velikosti populace, hned za Čínu.

Tato diplomová práce má za cíl popsat vývoj demografických ukazatelů v obou zemích od doby vzniku obou států v polovině 20. století až po současnost. Rovněž má za cíl popsat vývoj populační politiky v obou státech a poukázat na konkrétní zaměření populačních politik. Dále by měla práce nastínit přepokládaný populační vývoj v obou státech a popsat následky změn, které byly způsobeny dosavadním vývojem.

Práce samotná je rozdělena do tří hlavních kapitol. Dvě kapitoly jsou popisné, jedna je zaměřena na Čínu a druhá na Indii. Obě kapitoly obsahují nejprve obecné seznámení s danou zemí. To se týká geografické charakteristiky země, představuje její současné hlavní představitele a nabízí také stručný pohled do historie země. Druhá část obou kapitol je věnována vývoji vybraných demografických ukazatelů. Předem je popsán vývoj populační politiky včetně popisu nejdůležitějších nařízeních a programů. Výběr demografických ukazatelů není náhodný. Je zaměřen na ukazatele, jejichž hodnoty byly nejvíce ovlivněny populační politikou a zároveň na ukazatele, které byly ovlivněny populační politikou nepřímo, tedy ty, u kterých se změna ve vývoji dostavila následkem změny hodnot ukazatelů, na které byla populační politika cíleně zaměřena.

Třetí kapitola má za cíl porovnat a popsat rozdílnosti v populačním vývoji Číny a Indie. Má rovněž nastínit směry, jimiž se hodnoty demografických ukazatelů budou ubírat do budoucna. V kapitole jsou nejprve popsány rozdílnosti v populační politice obou států. Dále je pak uveden vývoj hodnot vybraných demografických ukazatelů, které mají názorně ukázat období, kde došlo k největším rozdílům v populačním vývoji obou zemí, a rovněž mají za cíl ukázat případné rozdílnosti v trendech vývoje ukazatelů do budoucna. Hlavním cílem této kapitoly je objasnit důvody, proč by podle populačních projekcí měla v budoucnu indická populace početně převýšit populaci Číny a stát se nejlidnatější zemí světa.

Data a dokumenty, které byly pro zpracování práce použity, pocházejí převážně z internetových zdrojů. Publikace a zdroje dat byly vybírány tak, aby údaje v nich obsažené byly co možná nejvíce důvěryhodné a byly zpracovány renomovanými organizacemi, či uznávanými demografy. Problémy validity dat je možné předpokládat při neopatrném výběru u obou zemí. Dokumenty vydávané indickými vládními organizacemi, či organizacemi, které se zabývají populační problematikou své země, se dají považovat za důvěryhodné. Rovněž dokumenty vydávané populační divizí OSN mají svou odbornou kvalitu a lze je tudíž považovat za validní. Problémy s daty v Indii však mohou vyvstat ve vývoji hodnot některých ukazatelů. Až census z roku 2001 je totiž samotnou indickou vládou považován za kvalitní a ucelený. Data vývoje některých ukazatelů, jako například mateřské úmrtnosti, byla v minulosti sbírána pouze pomocí lokálních censů. Tyto data pak byla implantována distribuční metodou na celou Indii. Z těchto důvodů lze zhodnotit tato data jako přibližná, nikoliv však přesná. Problém s validitou čínských dat, která jsou vydávána státními organizacemi, je zřejmá. V Číně totiž stále panuje totalitní režim, který umožňuje státním činitelům téměř neomezenou manipulaci s vydávanými daty. S uvolněním ekonomiky v 90. letech 20. století se snížila i cenzura, a tak až data vydávaná od tohoto období lze považovat za faktická. K největším dezinformacím docházelo hlavně v 60. a 70. letech minulého století. Dokumenty vydávané čínskými vládními úřady ohledně programů populační politiky lze považovat za validním. Důkaz validity spatřuji ve skutečných změnách hodnot demografických ukazatelů, které byly těmito programy způsobeny.

Práce samotná má sloužit k popsání procesů a změn ve vývoji demografických ukazatelů a důvodů, kterými byly tyto procesy a změny zapříčiněny. Počet obyvatel žijících v obou státech se od 50. let 20. století téměř ztrojnásobil. Nyní se obě země podílí více než 1/3 na celkovém počtu obyvatel naší „modré planety“. Co vedlo k tak prudkému růstu populace? Byly již učiněny kroky, které tento vývoj zastaví? Bude populační růst v obou zemích pokračovat i do budoucna? Na všechny tyto otázky se práce pokouší odpovědět.

Kapitola 2

Čína

Čína je rozlohou třetí největší země světa. Zaujímá téměř ¼ asijské pevniny a sousedí se 14-ti státy. Je doposud rovněž zemí s největším počtem obyvatel, žije zde přibližně 1/5 světové populace. Čína se může rovněž pochlubit jednou z nejstarších civilizací, sahající pět tisíc let zpátky, a také mnoha významnými vědeckými objevy.

Ve 20. století prošla země mnoha velkými politickými i hospodářskými změnami, které však často měly spíše destruktivní charakter, přesto se mnohé z její minulosti dochovalo. V současnosti se Čína stává gigantem světové ekonomiky a vyhledávaným místem investorů.

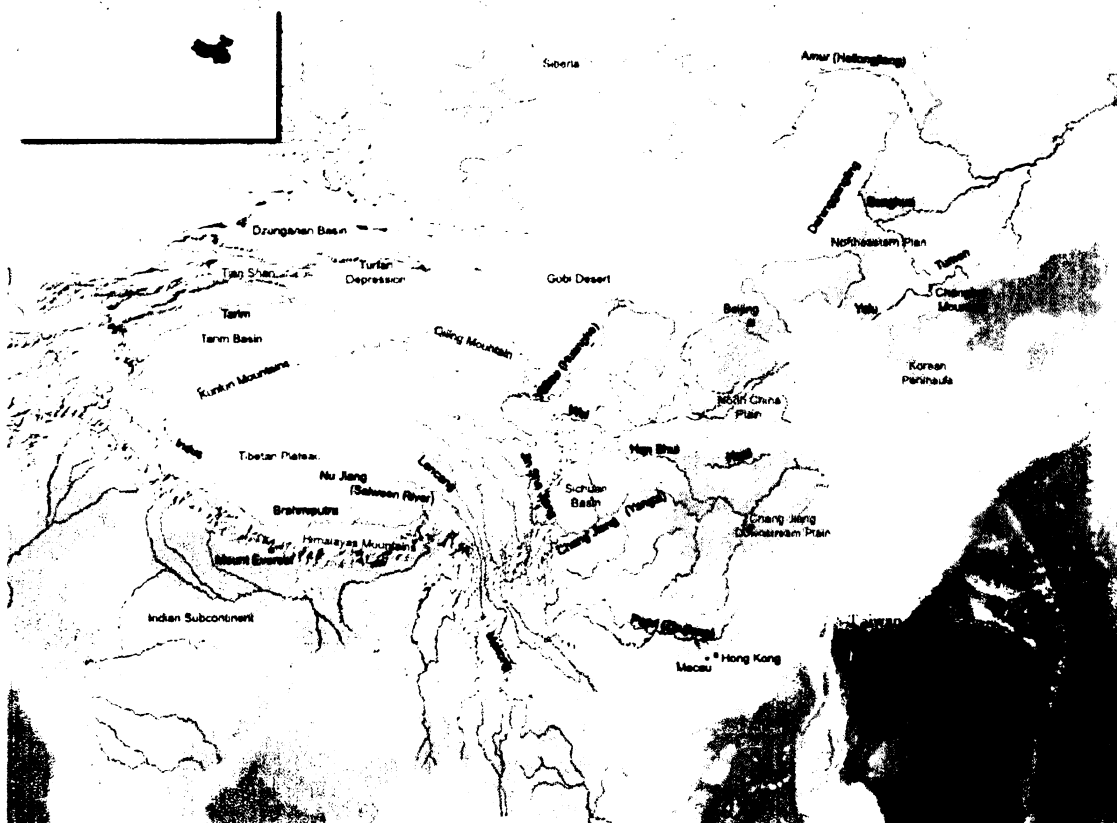
2.1 Seznámení s Čínou

2.1.1 Geografická charakteristika Číny

Krajina a povrch Číny jsou vzhledem k její obrovské rozloze (9 526 900 km²) velmi různorodé. Zemi je možné do čtyř velkých geografických celků: 1) Tibetská náhorní plošina obklopená velehorskými systémy Himálaje, Karakoram a Tchien-šanu; 2) soustava suchých pánví a plošin na západě a severu; 3) nížinné a hustě osídlené oblasti při dolních tocích velkých řek; 4) složitý systém středohor a vysočin mezi Tibetem a jihovýchodním pobřežím.

V jihozápadní Číně se rozkládá Tibetská náhorní plošina, známá jako „střecha světa“, která je nejvýše položenou plošinou na světě. Nejrozsáhlejší oblast plošiny leží ve výšce 4000 až 4500m n.m. a je obklopena a protkána nejvyššími pohořími světa. Na jižním okraji tvoří pásmo Himálaje hradbu podél celé čínské jihozápadní hranice. Na západě na ně navazuje pohoří Karakoram a Pamír. Na východě plošiny pramení nejvýznamnější řeka jihovýchodní Asie Mekong a dvě čínské životodárné řeky Čchang-ťiang (Jang-c'-ťiang) a Chuang-che (Žlutá řeka).

Obr. č.1 : Mapa Číny

Zdroj: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/2c/ChinaGeography.png>

V autonomní oblasti Sin-ťiang velehorská pásma Tchien-šanu na severu a Kchun-luu na jihu obklopují Tarimskou pánev s pouští Takla Makan. Na severovýchod od ní, na úpatí pohoří Bogdašan leží 154m pod úrovní moře s nejvyššími teplotami v Číně. Severněji se rozkládá pouštní Džungarská pánev omezená na severovýchodě pohořím Altaj. Východně odtud se táhnou pláně pouště Gobi a suché stepi východního Mongolska. Severočínskou hornatinou (plošina Ordos) protéká velkým obloukem Žlutá řeka. Tato suchá oblast je pokryta až 250 m silnou vrstvou úrodných žlutě zbarvených spraší, díky jejímž plaveninám dostala řeka jméno. Plošina Vnitřního Mongolska je zakončena nižším pohořím Chingan, která se táhne v oblouku až za pohraniční řeku Amur.

Jihovýchodně od pohoří se povrch sklání do Mandžuské nížiny, která je obklopena téměř ze všech stran horami. Jižně od Pekingu a jihozápadně od Pochajského zálivu Žlutého moře se rozkládá velká náplavová nížina, která je součástí Velké čínské nížiny sahající až k řece Čchang-ťiang. Ta s četnými přítoky vytvářejícími paralelní hluboká údolí stéká z Tibetské plošiny do úrodné pánve S'čchuan s červeně zbarvenými půdami. Dále si prořezává cestu soutěskou „Tři hrdel“, ve které stojí největší vodní elektrárna světa Tři soutěsky. Dále protéká řadou jezernatých sníženin a vlévá se u Šanghaje do Východočínského moře.

Východ a jihovýchod země vyplňuje složitá soustava nevysokých (do 2000 m) pohoří Nan-Ling, která také lemují členité pobřeží od Changčouského zálivu na severu až po ostrov Chaj-nan a Tonkinský záliv na jihu. Jižní oblast Číny je odvodňována řekou Ču-ťiang (Ju-ťiang), ústící do Jihočínského moře poblíž Kantonu velkou deltou.

2.1.2 Státní zřízení

Oficiální název (dlouhá forma): Čínská lidová republika

(od 1. 10. 1949)

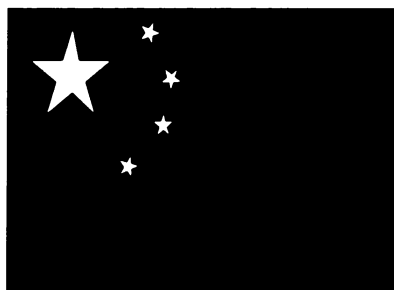
Oficiální název (krátká forma): Čína

Státní zřízení: komunistický stát

Hlava státu: prezident Chu Ťin-thao

Předseda vlády: Wen Ťia-pao

Administrativní členění: 23 provincií, 5 autonomních

oblastí zahrnujících oblasti obydlené z velké části příslušníky národnostních menšin, 4 samosprávná města, a 2 zvláštní správní oblasti těšící se velké míře autonomii. Dále jsou provincie a autonomní oblasti rozděleny na autonomní prefektury, okresy, autonomní okresy a města a ty dále na města a obce včetně měst a obcí etnických menšin

An-chuej	Ānhuī	安徽	provincie
Če-ťiang	Zhèjiāng	浙江	provincie
Čching-chaj	Qīnghǎi	青海	provincie
Čchung-čching	Chóngqìng	重庆	město
Fu-ťien	Fújiàn	福建	provincie
Hongkong (Siang-kang)	Xiānggǎng	香港	zvláštní správní oblast
Chaj-nan	Hǎinán	海南	provincie
Che-nan	Hénán	河南	provincie
Che-pej	Héběi	河北	provincie
Chej-lung-ťiang	Hēilóngjiāng	黑龙江	provincie
Chu-nan	Húnán	湖南	provincie
Chu-pej	Húběi	湖北	provincie
Jün-nan	Yúnnán	云南	provincie
Kan-su	Gānsù	甘肃	provincie
Kuang-si čuang-cu	Guǎngxī Zhuàngzú	广西壮族	autonomní oblast
Kuang-tung	Guǎngdōng	广东	provincie
Kuej-čou	Guìzhōu	贵州	provincie
Liao-ning	Liáoníng	辽宁	provincie
Macao (Ao-men)	Àomén	澳門	zvláštní správní oblast
Ning-sia chuej-cu	Níngxià Huízú	宁夏回族	autonomní oblast

Peking (Pej-ťing)	Běijīng	北京	město
S'čchuan	Sìchuān	四川	provincie
Sin-ťiang	Xīnjiāng Wéiwú'ěr (Xīnjiāng Uyghur)	新疆维吾尔	autonomní oblast
Šan-si	Shānxī	山西	provincie
Šan-tung	Shāndōng	山东	provincie
Šanghaj (Šang-chaj)	Shànghǎi	上海	město
Šen-si (Šan-si)	Shǎnxī	陝西	provincie
Tchien-ťin	Tiānjīn	天津	město
Tibet (Si-cang)	Xīzàng	西藏	autonomní oblast
Ťi-lin	Jílín	吉林	provincie
Ťiang-si	Jiāngxī	江西	provincie
Ťiang-su	Jiāngsū	江苏	provincie
Vnitřní Mongolsko (Nei-meng-ku)	Nèi Měnggǔ	内蒙古	autonomní oblast

Obr. č.2: Regionální rozdělení Číny

2.1.3 Jazyk a náboženství

Náboženství v Číně bylo silně ovlivněno vládnoucí stranou a tak podíl občanů bez vyznání a ateistů dosahuje 58%. 30% populace se hlásí k tradičním čínským náboženstvím. Budhistů je 8%, muslimů 2,5% a křesťanů 0,5 %. Jako úřední jazyk je vedena čínština, která má, vzhledem k velkému množství etnik , mnoho dialektů. Všeobecně nejpoužívanější je však dialekt Mandarínský.

2.1.4 Zdravotnictví, sociální péče a školství

Čína učinila významný pokrok v zajištění zdravotní péče. Skupiny zdravotníků jsou pravidelně posílány do venkovských oblastí, kde tzv. „bosí doktoři“ dostávají intenzivní výcvik pro práci v podmínkách nedostatku zdravotnických zařízení. Do značné míry se podařilo odstranit výskyt vážných infekčních onemocnění. Sociální péče je omezena pouze na zaměstnance státních podniků.

Povinných je 6 let školy základní a tři roky střední školy, která však mimo velká města není vždy k dispozici.

2.1.5 Ekonomika

HDP na hlavu (parita kupní síly): 7 700\$ (r. 2006)

HDP podle sektoru: zemědělství: 11,9 %

průmysl: 49,1%

služby: 40%

pozn.: průmysl zahrnuje i stavebnictví (r. 2006)

Populace pod úrovní chudoby: 10% (r. 2004)

Inflace (spotřebitelské ceny): 1,5% (r. 2006)

Export: USA 21%

Hong Kong 16%

Japonsko: 9,5 %

Jižní Korea: 4,6%

Německo: 4,2% (r. 2006)

Měna (mezinárodní kód) : jüan (RNB)

Data pro rok 2004 a 2006, podle CIA World Factbook

2.1.5.1 Vzestup čínské ekonomiky po roce 1989

Komunistická strana Číny umožnila po roce 1989 zahraničním firmám v jistých předem vymezených zónách zvláštního hospodaření (od roku 1993) založit vlastní průmyslové závody a využít tak relativně velký potenciál země v oblasti pracovní síly. Tyto oblasti byly výhodně zdaněné a staly se pro investory velmi atraktivními. Do jisté míry pomáhá vývozu a hospodářskému růstu také i podhodnocení národní měny, Jüanu. Od roku 1978 se ekonomický výkon země takřka zdesetinásobil (ze 140 miliard dolarů na 1,4 bilionů dolarů).

Série důležitých reforem delegovala více pravomocí na místní samosprávy a představitele závodů, umožnila i vznik malých soukromých podniků v oblasti služeb. Hlavními oblastmi, kam se tento ekonomický zázrak soustředil, se stala velká města (například Šanghaj) a východní

pobřeží jako celek. Z výroby levného textilu, obuvi a dalšího spotřebního zboží se začala země přeorientoávat na složitější výrobky a ztrácet tak pověst producenta nekvalitního zboží. Nejdůležitějším tahounem je však obchod se zahraničím. Zatímco v roce 2004 vykazovalo saldo obchodní bilance ČLR přebytek (vývoz mínus dovoz) v hodnotě 59 miliard dolarů, v roce 2005 to bylo již 102 miliard dolarů, v roce 2006 se počítalo se 160-ti miliardami a pro rok 2007 s 200 miliardami dolarů. Domácí trh je stále do velké míry omezen, a to kromě státních omezení i kupní silou obyvatelstva, která je velká a pro producenty tudíž lukrativní pouze v oblasti pobřeží a velkých měst. I ten však rok od roku rychle roste.

Ve vnitrozemí se situace zlepšuje jen velmi pomalu; vláda se do jisté míry snaží tuto situaci zlepšit, například zrušila tisíce let staré zemědělské daně a podporuje velké projekty (například budování přehrady Tří soutěsek a další podstatné infrastruktury, například železnice), které umožní rozvoj průmyslu a služeb i v zaostalejších krajích. Jedním z mnohých problémů je také migrace lidí z venkova do bohatých měst za prací; i přesto, že tito dělníci si zde vydělají jen málo peněz, pořád je to ve srovnání s venkovskými kraji mnohem více. Vytvářejí však jen tu nejnižší společenskou vrstvu v zemi a jejich životní úroveň je stále nízká; pracovní podmínky i práva také (například zaměstnanci nemají právo stávkovat apod.).

Čína se také začala zapojovat, ač pomalu, i do mezinárodních organizací. 11. prosince 2001 vstoupila do WTO. Stále však hlavně autorská práva jsou ohrožena, převážně díky pirátům a plagiátorům.

Čínský růst ekonomiky, na počátku 21. století dlouhodobě překračující hranici deseti procent, se stal symbolem úspěchu a zároveň ohrozil již zavedené ekonomiky v Evropě, Asii i Severní Americe. Ty se totiž obávají konkurence, které nebudou schopné čelit. Přesto i ČLR samotná se musí potýkat s problémy (označované jako tzv. přehřívání čínské ekonomiky). Více průmyslu i vyšší kupní síla obyvatelstva znamenají větší spotřebu surovin a energií, což vede k jejich zdražování na světových trzích (roste poptávka). To může ohrozit jednak hospodářství samotné ČLR, jednak ale i jejích obchodních partnerů. Čína proto navázala hospodářskou spolupráci s africkými zeměmi a Kazachstánem, odkud uvažuje čerpat hlavně ropu a zemní plyn. Mezi další suroviny, o které má zvýšený zájem, jsou barevné kovy.

Problémy se ukazují také i v oblasti ekologie – ČLR se nezavázala dodržovat Kjótský protokol a množství finančních prostředků vynakládané na ochranu přírody je stále nízké, i přesto že se zvyšuje. Mnohé oblasti dříve panenské přírody či krajiny zemědělsky využitelné se změnilly díky znečištění, postiženy jsou též i řeky, některé oblasti severu země se potýkají s desertifikací, ohrožen je vzduch a v mnohých městech je problémem smog. Kyselý déšť ohrožuje třetinu území celé země.

2.1.6 Obyvatelstvo

Počet obyvatel:

Intercensální odhad pro červenec 2007 : 1 321 851 888

Poslední cenzus 2000: 1 295 330 000

Věková struktura: 0- 14 let: 20,4%

(muži / ženy 1133 / 1000)

15 -64 let: 71,7%
(muži / ženy 1057 / 1000)

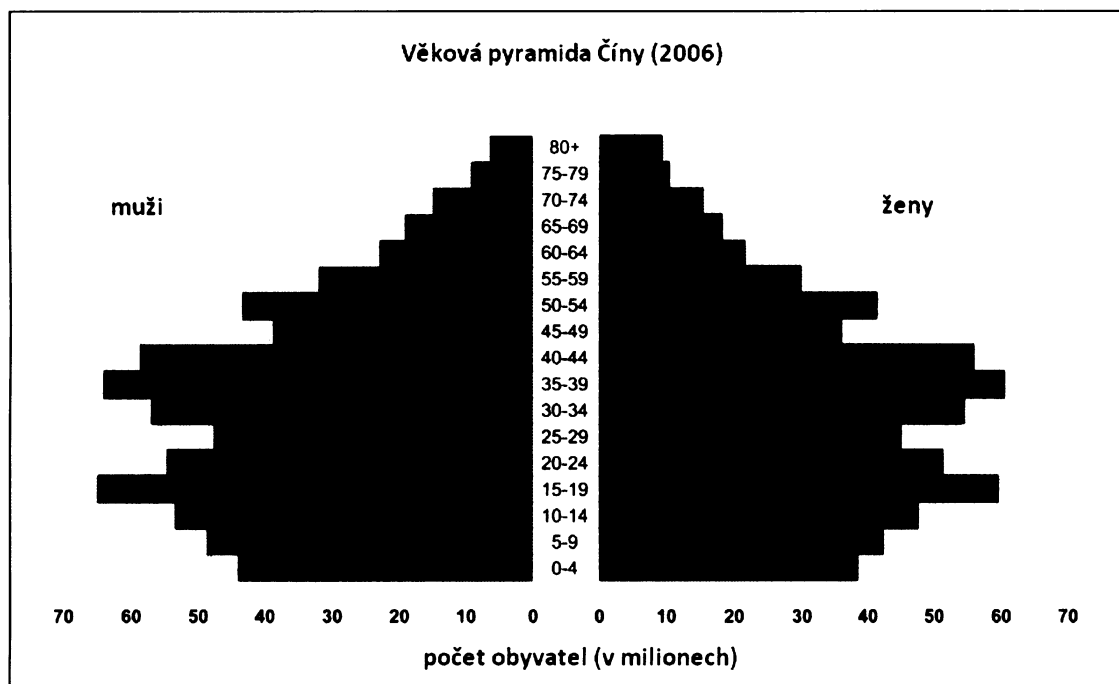
65 let a více: 7,9 %
(muži/ženy 914 / 1000)

Naděje dožití: celkově: 72,88

muži: 71

ženy: 74,82

Obr. č. 3: Věková pyramida Číny 2006

Zdroj: U.S. Census Bureau, International Data Base (IDB),
<http://www.census.gov/ipc/www.idbnew.html>

Míra populačního přírůstku: 0,606%

Úhrnná plodnost: 1,75

Etnické složení: Chanové (Čňané) 91,9%

Čuangové 1,4 %

Mandžuové 0,9 %

Chuejové 0,8 %

Miao 0,7%

Ujguři 0,6%

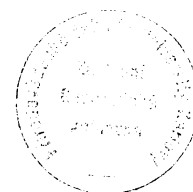
I 0,6%

Tchu-t'ia 0,5%

Mongolové 0,4 %

Tibeťané 0,4%

ostatní 1,8%

Data pro rok 2006, podle CIA World Factbook

2.1.7 Historický vývoj Číny od nejstaršího osídlení po současnost

Čína je stát s nejdelší kontinuitou civilizace na světě, proto je označován jako Říše středu. Nejstarší známé osídlení je z doby před 1,5 mil. - 850 000 lety. První státní útvary Sia, Šang-Jin a Čou vznikaly od přelomu 3. a 2. tisíciletí př. n. l. kolem řek Huang He a Chang Jiang. Severní, západní a jižní oblasti dnešní Číny byly osídleny nečínskými kmeny.

Dynastie Šang (1766-1122 př. Kr.)

První čínskou civilizaci charakterizuje vysoká úroveň výrobků z bronzu. Tímto obdobím se datují i začátky čínského písma. Společnost v té době byla přísně hierarchicky členěná. Král byl nejen politickým, ale i náboženským vladařem. Venkovské obyvatelstvo pracovalo odděleně od horní vrstvy.

Dynastie Čou (1122-249 př. Kr.)

Na západě Číny vynikal koncem období Šang rod Čou, který kolem r. 1122 svrhl dynastii Šang a dobyl hlavní město Jin. Éru Čou lze rozčlenit do tří období, ve kterých státní moc postupně ztrácela vliv. Období západních Čou (1050-771 př. Kr.) charakterizuje územní expanze a rozšíření moci lenních pánů na účet krále. V období Čchun-čchiou (771-448 př. Kr.) existovalo kolem jedenácti lenních území, jejichž páni stále více rozšiřovali svou moc. V té době učil v městském státě Lu v provincii Šan-tung filozof Konfucius (551-479 př. Kr.). Třetí období éry Čou (481-249 př. Kr.) se označuje jako Čan-kuo, období bojujících států. Západní stát Čchin si modernizací vojska záhy získal hegemonní postavení a r. 221 př. Kr. poprvé sjednotil Čínu.

Dynastie Čchin (225-206 př. Kr.)

Vladař dynastie Čchin přijal titul Čchin Š Chuang-ti ("vznešený císař v začátku") a poprvé se nazval císařem Číny. Dynastie Čchin začala rozsáhlými reformami. Vedle sjednocení měř a vah vedla boj proti konfucialismu a oslabení moci úředníků.

Dynastie Chan (206 př. Kr. - 220)

Po smrti Š'Chuang-tiho (220 př. Kr.) se zakrátko říše rozpadla. Z mocenských bojů vyšel jako vítěz Liou Pang (195 př. Kr.), který založil dynastii Chan. Za dynastie Chan dosáhla říše své do té doby největší rozlohy a zabírala části jižní Číny, Vietnamu, Koreje a Turkestánu. Nové obchodní cesty umožnily rozšíření obchodu až k Římu. Povstání venkovského obyvatelstva, hnutí "žlutých turbanů" a občanská válka znamenaly však konec císařů.

Dynastie Ťin (265-420)

Říše se rozdělila na tři státy. V západním státě Vej převzal moc rod S'-ma, který založil dynastii Ťin a pod svým vedením sjednotil velké části říše (Západní Ťin 265-317, Východní Ťin 317-420). Začátkem 4. století využili rozvratu v Číně Hunové a na severu a severovýchodě vnikli do země. Jih však zůstal nadále čínský.

Dynastie Suej (581-618)

Dynastie Suej, která byla u moci jen krátce, potlačovala domácí taoismus a podporovala buddhismus, který si přála pro základ státního řádu.

Dynastie Tchang (618-906)

Hranice říše Tchang se rozšířila směrem na západ. Čína prožívala období kulturního rozkvětu. Hlavní město zdobilo mnoho chrámů a soch. Konfuciánský byrokratismus se v období

Tchang dále rozvíjel a dosáhl podoby, ve které přetrvával až do r. 1911. Ohrožení hranic Tibeťany, Ujgury a Huny bylo příčinou zhoršující se finanční situace země. Bída sedláků, řemeslníků a drobných obchodníků vedla k občanské válce a opětovnému rozdělení Číny. Zatímco na jihu vzniklo více království, na severu se prosadila dynastie Sung.

Dynastie Sung (960-1276)

Za dynastie Sung si velkostatkáři upevnili své významné postavení. V rámci boje proti Kitanům uzavřel vládce dynastie smlouvu s tunguzským stepním kmenem Džurčenů. Po vítězství nad Kitany obsadili Džurčenové hlavní město dynastie Sung Pienling (dnes Kaj-pching) a založili tam dynastii Ťin, která vládla do r. 1234. Vládcové dynastie Sung se stáhli na jih a vládli z nového hlavního města Linan (dnes Chang-čou).

Dynastie Jüan (1280-1368)

R. 1215 obsadili Mongolové v čele se svým vůdcem Čingischánem Peking a do r. 1234 zničili říši Ťin. Když vyhnali vládce dynastie Sung (1279), ovládli celou Čínu. Rozešli se nejen se starou čínskou kulturou, ale i s překonanou tradiční formou státní moci. V roce 1351-1368 Čínané povstali a Mongoly vyhnali.

Dynastie Ming (1368-1644)

Císař Ču Jüan-čan (1368-1399) znovu omezil mocenské postavení byrokracie a zavedl absolutní monarchii. Až jeho nástupci vytvořili na císařském dvoře velké poradní grémium, které bylo r. 1403 přeloženo z Nankingu do Pekingu. V rámci nového členění říše se vytvořilo 13 provincií s vlastními provinčními vládami.

Portugalci byli první Evropané, kteří v r. 1514 přistáli u čínského pobřeží. Italský jezuita Matteo Ricci (Li Ma-tou) založil v Pekingu první křesťanskou obec. Začátkem 17. století založili kočovní Mandžuoové na severovýchodních hranicích Číny silný stát a pod vedením knížete Nurhačiho dynastii Čching. Počtem slabší, ale vojensky silní Mandžuoové využívali ve své politice vnitřní rozbroje v Číně. Od r. 1628 otrásaly země občanské války a selská povstání a přírodní katastrofy zhoršovaly i tak bídnou situaci sedláků, které zatěžovaly stále vyšší daně. Selské armádě, které velel Li C'-čchang, se r. 1644 podařilo dobýt Peking. Poslední císař dynastie Ming si vzal život a ještě v tomtéž roce obsadili Peking Mandžuoové. R. 1683 bylo dobytím Tchaj-wanu završeno obsazení celé Číny.

Dynastie Čching (1644-1911)

Vládcí dynastie Čching ve velké míře zachovali starou státní strukturu. Všechny vysoké vládní úřady byly obsazeny dvojmo - Číňanem a Mandžuem. Časem Mandžuoové přebírali čím dál víc zvyky a tradice Číňanů. Mandžuská vláda byla pro Čínu až do konce císařské říše cizí. V době dobovačných válek přišly o život miliony Číňanů. R. 1700 byl počet obyvatel (150 milionů) přibližně na úrovni r. 1600. Za vlády císařů Sen-cua (1622 až 1722), Ši-cunga (1723-1736) a Kao-cunga (1736-1796) zabírala Čína největší území ve své historii: Tibet, Nepál, části Mongolska a Mandžuska byly začleněny do čínského císařství a r. 1788 až 1789 Barma a Annam. Nerčinská smlouva s Ruskem r. 1689 byla první smlouvou uzavřenou s evropskou zemí a upravovala hranice u řeky Amuru. Portugalsko mělo jako první evropská mocnost od r. 1577 stálou základnu v Macau. R. 1699 založili Angličané své sídlo v Kantonu

Dovoz opia Brity vyvolal v r. 1840 konflikt, který koncem 19. stol. vedl k rozpadu Čínské říše. R. 1830 začali Britové dovážet do Číny opium. Užívání opia nejenže poškodilo zdraví

tisíců Číňanů, ale mělo za následek i odliv velkého množství stříbra, kterým se za opium platilo. Aby se zabránilo obchodování s opiem, vydal císař Süan-cung r. 1839 přísný zákaz užívat opium a vyslal do Kantonu komisaře, který v něm nechal zničit 1000 tun opia nacházejícího se ve vlastnictví britských obchodníků. Britové na tento čin odpověděli ostřelováním čínských přístavů a přinutili Čínu r. 1842 podepsat nankingskou smlouvu. Kromě značného odškodnění dosáhli Britové i otevření pěti smlouvou určených přístavů a stanovení pevných obchodních tarifů. Nankingská smlouva byla první z celé série pro Čínu nevýhodných smluv, kterými si evropské mocnosti postupně zajišťovaly odstoupení čínského území a obchodní privilegia. R. 1856-1860 došlo opět k ozbrojeným konfliktům. Tiencinskou (1858) a pekingskou (1860) smlouvou si Evropané vymohli další výhody. Rusko získalo na základě ajgungské smlouvy (1858) celou oblast na sever a východ od řeky Ussuri. R. 1876 se začalo rozpínat Japonsko, r. 1885 si zajistilo hegemonii nad Koreou a ve válce r. 1894 až 1895 nad Tchaj-wanem (Formózou). R. 1850 vypuklo největší selské povstání v dějinách Číny. V tchajpchingském povstání se proti hospodářským a sociálním poměrům a hlavně proti vykořisťování vzbouřilo kolem milionů sedláků. Na území hlavního města Nanking, které bylo kontrolováno, byl zrušen obchod s opiem. Evropané, kteří si zpočátku v selské válce zachovávali neutrální postoj, zasáhli nakonec do bojů na straně císařské vlády a povstání bylo r. 1864 potlačeno.

R. 1899 vypuklo v Šan-tungu tzv. boxerské povstání, které bylo zpočátku namířeno proti zahraničním misionářům. V Pekingu byl 20. června zavražděn německý vyslanec baron Klemens von Ketteler. Čína vypověděla zahraničním mocnostem válku. Boxeři, podporovaní Cch'-si, vdovou po císaři, zaútočili na vyslaneckou čtvrť Pekingu. Na podzim r. 1900 vnikly do Pekingu jednotky osmi států a povstání potlačily. V tzv. boxerském protokolu r. 1901 musela Čína souhlasit s vysokými vojenskými reparacemi a dalšími privilegii pro cizince.

R. 1892 založil lékař dr. Sunjatsen v exilu společnost pro obrození Číny (Sing čung-chuej). R. 1905 proklamoval své tři národní principy (nacionalismus, demokracii a blahobyt lidu) a stal se ústřední postavou opozice. Císařský dvůr, kde r. 1908 nastoupil na trůn teprve dvouletý princ Pchu I. zavedl řadu reforem v oblasti správy státu. Pokus zestátnit železnice a pokrýt tak další zahraniční půjčky vedl k vypuknutí revoluce 10. října 1911. Z Wu-chanu se rozšířily nepokoje do mnoha částí země. Revolucionáři pod vedením Sunjatsena vytvořili v Nankingu vládu. Pchu I. se 12. února oficiálně vzdal svého titulu.

Od císařství k republice

Na místo Sunjatsena, který se chtěl vyhnout hrozící krvavé občanské válce, nastoupil velitel císařské armády Jüan Š'-kchaj. Jüan Š'-kchaj byl zavražděn, když se chtěl jmenovat císařem nové dynastie. Když se v Číně rozšířila zpráva, že na základě rozhodnutí Versailleské mírové konference se mají německá privilegia v Číně přenést na Japonce, pekingští studenti velkou demonstrací 4. května 1919 zahájili odboj proti Japoncům. R. 1921 byla v Šanghaji založena Komunistická strana Číny. Jeden z jejích spoluzakladatelů, Mao Ce-tung, byl silně ovlivněn hnutím 4. května. V letech 1919-1927 zuřila ve velké části Číny občanská válka. V "Nebeské říši" zápasilo o moc víc generálů. Generál Čankajšek, který po smrti Sunjatsena převzal vedení národní strany Kuomintangu (KMT), ustavil vládu v Nankingu. R. 1931 obsadili Japonci Mandžusko a vytvořili stát Mandžukuo v čele s posledním císařem dynastie Čching Pchu Im. Japonci šikovně využili rozporů v Číně. R. 1931 vytvořili komunisté v provincii Ťiang-si vládu

jako protipól Čankajškovy moci. R. 1934 začal Čankajšek velkou ofenzívu proti svým bývalým spojencům. Komunisté se Velkým pochodem do října 1935 stáhli do severního Šen-si. R. 1937 začala útokem Japonců na most Marka Pola jihozápadně od Pekingu čínsko-japonská válka. Kuomintang i komunisté sice bojovali spolu proti Japoncům, nedokázali se však domluvit na společném postupu.

Po japonské kapitulaci 2. září 1945 se v Číně opět rozpoutala občanská válka. Bojem proti Japoncům a zaváděním pozemkové reformy v obsazených oblastech získali komunisté - mezi nimiž měl od Velkého pochodu vedoucí postavení Mao Ce-tung - velké sympatie, a to hlavně na venkově. Do podzimu se jim podařilo vyhnat národní vládu na Tchaj-wan a 1. října 1949 vyhlásili Čínskou lidovou republiku.

Čínská lidová republika

Prvním předsedou vlády se stal Čou En-laj. R. 1950 byly na základě zákona o pozemkové reformě zrušeny velkostatky a do r. 1957 se půda nanovo rozdělila. R. 1958 byly vytvořeny lidové komuny jako nová forma zemědělské výroby, které kolektivně obhospodařovaly půdu. Prvním pětiletým plánem se začal podle sovětského vzoru rozvíjet průmysl. R. 1958 se měl v rámci tzv. velkého skoku vybudovat průmysl a zvýšit výroba. Tato akce však neskončila úspěšně a odchod sovětských poradců r. 1960 vedl ke zhoršení vztahů se SSSR, s nímž byla v r. 1950 uzavřena smlouva na 30 let o přátelství. V září 1954 byla na prvním národním lidovém sjezdu v Pekingu přijata ústava Čínské lidové republiky. Mao se snažil aplikovat marxistickou teorii na čínské poměry. Akcí "Ať rozkvetou všechny květy, ať soupeří všechny školy myšlení" podpořil v r. 1956 vnitrostranickou kritiku. Když se však zdálo, že je ohrožena jednota strany, kampaň v r. 1957 byla zastavena. V červenci 1963 se vyhrotil ideologický konflikt se Sovětským svazem, kterému Čína vyčítala (hlavně pro jeho politiku mírové koexistence) sociální imperialismus a odstoupení od socialistických principů. R. 1966 začala na podnět Mao Ce-tunga tzv. velká proletářská kulturní revoluce. Žáci, studenti a učitelé vytvořili rudé gardy, které měly bojovat proti revizionismu a stranické opozici. Kromě toho měl být odstraněn rozdíl mezi městem a vesnicí, mezi průmyslem a zemědělstvím. Maův odpůrce Liu Šao-čchi byl r. 1967 zbaven funkce prezidenta. R. 1968 bylo vysokoškolské studium drasticky zkráceno a v říjnu se usnesením ÚV KS Číny kulturní revoluce formálně ukončila. Cesta družstva stolních tenistů USA do Číny (tzv. Pingpongová diplomacie) v dubnu 1971 přispěla ke sblížení USA s Čínou. V únoru 1972 přicestoval do ČLR sám prezident Spojených států Richard Nixon.

Čína po Maově smrti

Dne 9. září 1976 zemřel Mao Ce-tung. Na jeho místo předsedy ústředního výboru a předsedy politbyra nastoupil Chua Kuo-feng. Pátý národní lidový sjezd ho v únoru 1978 potvrdil ve funkcích a jmenoval Teng Siao-pchinga jeho nástupcem. Nové vedení zatklou skupinu nazvanou "banda čtyř", seskupenou kolem Maovy vdovy Ťiang Čching, které se vyčítalo, že si chtěla zabezpečit moc nečestným způsobem. Byla vyloučena ze strany, zatčena a r. 1981 odsouzena k přísnému trestu. Přestože se Teng Siao-pching vzdal své funkce ve vládě, měl významný vliv na formování mocenských vztahů v čínském vedení a na vývoj čínské politiky. Jeho zahraniční politiku charakterizovalo opatrné sblížování se Sovětským svazem a pokračování v dobrých vztazích se západní Evropou. Velmi opatrné vnitřní reformy však

nevedly k výraznějšímu zlepšení. Nespokojenost lidí rostla. Gorbačovova perestrojka vyvolala u prostých Číňanů nadšení a zároveň pobouření nad poměry ve vlastní zemi. V květnu 1989 zorganizovali studenti masový revoluční protest. Obsadili náměstí Nebeského míru v Pekingu a několik set studentů se pokusilo hladovkou vyvinout nátlak na vedení země. Při zákroku vojska 4. června 1989 došlo ke krvavému masakru neozbrojených studentů. Následovalo období tvrdého pronásledování a trestání účastníků protestní demonstrace a opětovného nastolení tvrdé diktatury. Vedení strany a státu bylo však omlazeno a začalo opět navazovat kontakty se Sovětským svazem.

XIV. sjezd KS Číny v říjnu 1992 potvrdil přechod k tržnímu hospodářství, ale nepřipustil politické reformy. Přesto to však znamenalo nastartování ekonomického a hospodářského rozkvetu Číny do podoby, jak jí známe dnes.

2.2 Demografický vývoj Čínské lidové republiky

Tato kapitola se bude rozsáhleji věnovat populačnímu vývoji ČLR, tedy obdobím od roku 1949 až po současnost. Dostupnost dat je však v Číně velmi omezená, takže se bude jednat převážně o údaje za celou republiku. Tato omezenost je dána jak zpoplatněním výsledků censů, tak mojí neznalostí čínského kaligrafického písma, které je při vyhledávání podrobných dat na regionální úrovni nezbytností. Dalším problémem je velká etnická diferenciací Číny. Je to sjednocená multietnická země s 56 etnickými skupinami. Podle čtvrtého sčítání obyvatel, uskutečněném v roce 1990, z celkového počtu zaujímají 91,96 % Chanové - Číňané, původní obyvatelé Číny. Zbytek 8,04 % tvoří příslušníci 55 etnických skupin, o nichž se vzhledem k postavení Chanů hovoří jako o národnostních menšinách. (Číňany jsou ve světě zpravidla označováni všichni obyvatelé Číny bez ohledu na národnost.) Z menšinových etnik, k nimž se v r.1990 hlásilo celkem 91,2 mil. obyvatel, jsou nejpočetnější Čuangové (15,5 mil.), Mandžuoové (9,8 mil.), Chuejové (8,6 mil.), Miaové (7,4 mil.), Ujgurové (7,2 mil.), Iové (6,6 mil.), Tchuťiové (5,7 mil.), Mongolové (4,8 mil.) a Tibeťané (4,6 mil.), nejmenší etnikum je Lhoba (v r.1990 pouhých 2 322 členů).

K populačnímu vývoji patří i populační politika, která, zvláště v případě Číny, má významný vliv na jednotlivé ukazatele.

2.2.1 Vývoj populační politiky Číny

Populační vývoj Číny výrazně ovlivňovala populační politika. V polovině padesátých let dvacátého století politické vedení v Číně poprvé přehodnotilo svůj přístup k populačnímu růstu (počátkem padesátých let představovala úhrnná plodnost v průměru 6 dětí na jednu ženu v reprodukčním věku 15-49 let ve venkovském a 5 dětí na jednu ženu v městském prostředí). Roku 1956 započala série kampaní s cílem snížit úroveň plodnosti. Ač žádná konkrétní opatření přijata nebyla, ovlivnila padesátá léta vývoj celé čínské populace po zbytek 20. století. Navázalo se na snahy z let třicátých o snížení negramotnosti a zkvalitnění zdravotní péče. Objevily se první programy sexuální výchovy a propagace antikoncepce. Ty se sice neprosadily, zato v roce 1957 došlo k naprosté liberalizaci potratového zákonodárství. Významným legislativním počinem padesátých let (r. 1950) bylo přijetí nového zákona o rodině (novelizovaného v letech

1981 a 2001). Zákaz bigamie měl umožnit ženám žijícím v nevyhovujících polygammích svazcích z těchto svazků odejít. Postavení ženy v čínské společnosti měla napomoci též liberalizace rozvodové politiky. Od padesátých do osmdesátých let také skutečně většinu žádostí o rozvod podaly ženy. Změny se pochopitelně nejdříve začaly prosazovat ve městech a venkovské populace (tedy i převážně většiny národnostních menšin) se téměř nedotkly.

Léta 1958 - 1962 se nesla ve znamení Maova monstrózního plánu, jenž byl nazván „Velký skok vpřed“. Šlo o nastartování hospodářského růstu Číny v oblasti zemědělství a průmyslu. Cílem bylo dostižení USA a Spojeného království na celosvětovém trhu. Ústředním bodem Maova plánu byly komuny, kde všichni budou společně pracovat, jíst a politicky se vzdělávat. V létě roku 1958 se čelní funkcionáři strany sjeli v přímořském letovisku Pej-taj-che, kde přijali rezoluci, že komuny zvýší výnosy o 100 až několik set procent. Do konce roku 1958 se podařilo téměř veškeré venkovské obyvatelstvo nahnat do komun. Výnosy musely stoupat za jakoukoli cenu. Oblasti, kde se ročně sklízela jedna úroda rýže, musely začít sklízet dvě. V Tibetu se bez ohledu na nadmořskou výšku pěstoval do té doby ječmen, napříště se musela pěstovat pšenice. Rolníci museli na akr sázet pětkrát více sazenic. Vrabci, krysy, mouchy a komáři měli v rámci kampaně proti čtyřem škůdcům zmizet z Číny jednou provždy. Cíle, které si plán předepsal, byly naprosto nesmyslné, avšak objektivní statistika neexistovala a výsledky té zfalšované raději nikdo nezpochybňoval. Straničtí vůdci, samy zmateni svými falešnými statistikami, zaplavili lidové veřejné jídelny potravinami ze státních zásob, aby obyvatelstvu ukázali prosperitu. Jídlo hnilo ve skladech, nikdo nic nepěstoval a obilí se vyváželo. V roce 1959 činil již schodek mezi státními příjmy a výdaji 14%. Situace se nadále zhoršovala a v roce 1960 se přidaly ještě přírodní katastrofy. Sucha a tajfuny zpustošily celou zemi s výjimkou Tibetu a Si-ťiang. Ve venkovských oblastech vypukl hladomor, který se postupně rozvinul po celé Číně. V roce 1962 bylo konečně od plánu upuštěno. Jeho výsledkem je podle různých statistik 32 – 40 milionů mrtvých lidí a hospodářský propad, ze kterého se Čínská lidová republika částečně vzpamatovala až koncem 20. století. Zároveň jde z demografického hlediska o jediné období od roku 1650, kdy čínská populace zaznamenala tak výrazný úbytek počtu obyvatel úbytek. Velký skok vpřed výrazně ovlivnil většinu demografických ukazatelů a jeho dopady na ně budou v následných kapitolách zřetelně viditelné.

V letech 1963-1965 probíhala v Číně druhá kampaň na snížení úrovně plodnosti. Cílovou populací bylo především městské obyvatelstvo. Ve městech se jedné ženě během jejího reprodukčního věku měly narodit maximálně tři děti. Zvyšoval se sňatkový věk při vstupu do prvního manželství (u žen i mužů), začala se projevovat liberalizace potratové legislativy bez podpory programů sexuální výchovy. Roku 1965 bylo oficiálním cílem čínské státní politiky snížení ročního populačního růstu na hodnotu jednoho procenta před koncem 20. století. Tato druhá kampaň (řízená takzvaně zhora) byla v polovině 60. let opět přerušena, tentokrát v podobě „kulturní revoluce“. Mao si totiž uvědomoval, že svůj politický systém nastolil s tím, že bude mít oporu v rolnictvu, ale nedosáhl ničeho významného, čím by zemědělské obyvatelstvo pevněji připoutal ke svému režimu.

Polovinu šedesátých let lze v Číně chápat jako dobu politického uvolnění, rozvoje inteligence a kultury. To se Maovi nehodilo, a tak dvacátého března roku 1966 prohlásil, „Potřebujeme mladé lidi nezatížené vzděláním“. Konec 60. let tak znamenal v Číně výrazný

pokles v úrovni vzdělanosti, persekuce „politických odpůrců“, politické vraždy, chaos, a současně definitivní narušení maoismu jako takového.

70. léta znamenala uklidnění vnitropolitické situace (roku 1976 Mao zemřel). Třetí kampaň na snížení úrovně plodnosti se nesla v duchu „later, longer, lower“- „později, déle a méně“. Státní politika se snažila působit na zvýšení průměrného sňatkového věku při uzavření prvního manželství. Od roku 1979 se v Číně začala praktikovat politika jednoho dítěte, která vydržela dodnes. Tato politika se však v žádném případě netýká národnostních menšin. Nástroje na její prosazování jsou především povahy ekonomické, a zejména ve městech i účinné. Ve městech je totiž stále větší kontrola než na venkově. Na podporu jednoduchých rodin byl vytvořen celý komplex „odměn a represí“. Rodiny se zaevidovaným jedním dítětem mají větší naději na řešení bytové situace, lepší přístup ke zdravotnickým službám, dostávají určitý příspěvek k platu. Ženy - matky mají v takovém případě nárok na placenou „mateřskou dovolenou“. Na dítě narozené jako vyšší v pořadí stát nepřispívá nic.

Koncem 80. let se začal prosazovat dvoudětný model rodiny. U populace velkých měst lze koncem devadesátých let vysledovat v úrovni porodnosti a plodnosti trendy obvyklé u ekonomicky a sociálně vyspělých společností. Od konce 80. let se čínská vláda rovněž snažila o snížení podílu osob pracujících v zemědělství. Podle představ čínské vlády měl být v dohledné době snížen podíl venkovského obyvatelstva živícího se zemědělstvím asi na 30%. Aby vše neskončilo obdobou Velkého skoku, začala vláda podporovat budování průmyslu a drobného podnikání na venkově. Podnikalo se nejčastěji na úrovni rodiny a před cizími pracovními silami byla dáвана přednost vlastním dětem. Finanční postih za nedodržení plánovaného rodičovství ani problémy s financováním studií nebyly pro venkovské rodiny větším ohrožením jejich ekonomické situace. Zisk plynoucí z podnikání byl vyšší než ztráty.

V letech 1980-1983 postihla legislativa narození dítěte druhého a vyššího v pořadí i venkov (mimo národnostní menšiny). Zároveň došlo k dekollektivizaci zemědělství v nejchudších oblastech Číny, kde kolektivní družstva byla z hlediska zajištění obživy místních obyvatel nefunkční. Od poloviny 80. let byla zmírněna centralizace, nastalo určité politické názorové štěpení, rolníci dostali větší pravomoci při rozhodování, co a jak pěstovat. Pokud prvorozené dítě bylo pohlaví ženského, mohla mít žena žijící na venkově ještě jedno dítě, aniž by za to byla ekonomicky postihována.

V 90. letech se především v čínských městech projevovaly komplexní sociální a ekonomické proměny společnosti. Odrážely se zde možnosti profesního uplatnění doprovázené vzrůstajícím individualismem bez generových rozdílů. S přikláněním se k individualismu se zároveň odbourávala postupně poslušnost k morálnímu kodexu, kdy se děti (syn) mají postarat o své rodiče a povinnost zajistit lidi v důchodu či různě handicapované občany tak přechází více na stát. Trendy nastartované v devadesátých letech pokračují i na počátku 21. století.

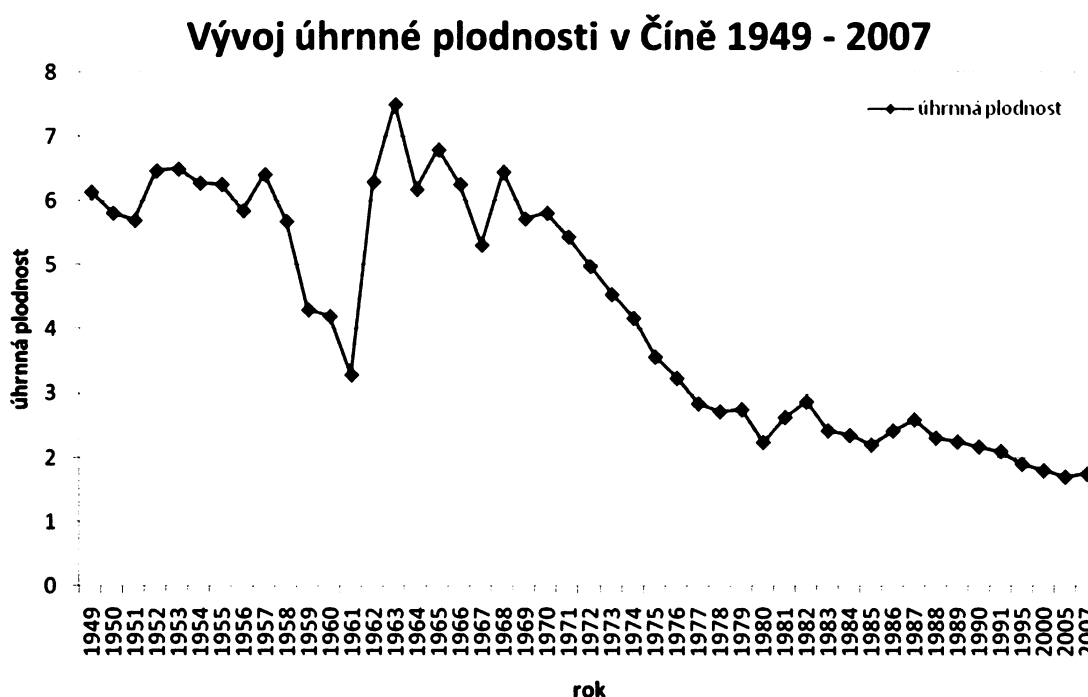
2.2.2 Vývoj porodnosti a plodnosti

Vývoj plodnosti v Číně ve druhé polovině 20. století skýtá mnohá specifika. Ty jsou dána jak počátečním přirozeným vývojem plodnosti v poválečném období tak jak je znám z Evropy, tak následnými reakcemi čínské populace na vládní opatření a ekonomické experimenty.

V poválečných letech nastal v Číně nárůst hodnot úhrnné plodnosti z hodnot okolo 5,5 , na hodnoty okolo 6-ti na počátku 50. let. V roce 1958, ruku v ruce s počátkem „Velkého skoku vpřed“, došlo u hodnot úhrnné plodnosti k výraznému poklesu. Ten byl způsoben jak vysokým pracovním vytížením lidí v rámci plnění nastavených hospodářských norem, tak zároveň jejich stěhování do komun. Podobný pokles vykazovala také plodnost v Kambodži na konci 60-tých let při podobných hospodářských experimentech, které vedl Pol Pot. V Číně klesla hodnota úhrnné plodnosti z 6,41 v roce 1957 na hodnotu 3,29 v roce 1961. Po tomto období výrazného poklesu nastalo období výrazného růstu a to až na neuvěřitelnou hodnotu 7,5

Graf č. 1: Vývoj úhrnné plodnosti v Číně 1949 – 2007

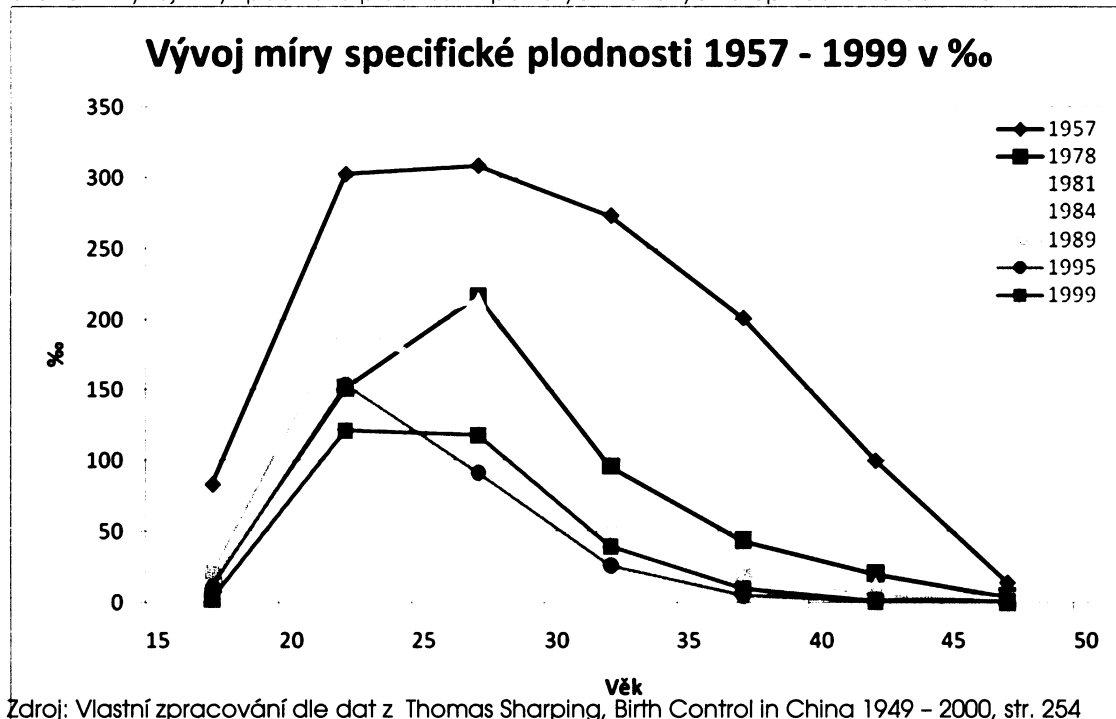
Zdroj: Vlastní zpracování podle dat dostupných na www.npfpc.gov.cn/en/endata_1.htm a http://unstats.un.org/unsd/cdb/cdb_da_itypes_cr.asp?country_code=156

v roce 1963. V dalších letech v období tzv. „Kulturní revoluce“ se hodnoty plodnosti ustálily okolo 6-ti. Na počátku 70. let začala Čína vědomě omezovat svoji plodnost a tak i hodnoty úhrnné plodnosti zaznamenaly pokles. V roce 1980 byla již 2,24 a s nástupem hospodářských změn, a také vzhledem k dalším opatřením populační politiky klesla hodnota úhrnné plodnosti v roce 1995 poprvé v historii pod úroveň dvou narozených dětí na 1000 žen v plodném věku. Na konci roku 2006 se hodnota úhrnné plodnosti zastavila na 1,75 živě narozeného dítěte na 1 ženu v reprodukčním období. Vývoj hodnot úhrnné plodnosti ukazuje graf č. 1.

Rovněž specifická plodnost žen nám ukáže některé důležité změny ve vývoji čínské populace. Nejvýraznější změna proběhla počátkem osmdesátých let a byla způsobena zavedením nového zákona o sňatcích, který zvýšil minimální hodnotu sňatkového věku na 18 let. Do té doby se nejvíce dětí rodilo ženám ve věkovém intervalu 25 -29 let. Následkem tohoto zákona se nejvyšší míry specifické plodnosti přesunuly do intervalu 20-24. Nejvyšší nárůst byl zaznamenán ve věku 21 a 22 let, jako důsledek dosažení legálního sňatkového věku.

V 80. letech se rovněž jako doprovodný jev zvýšily míry plodnosti žen ve věkové skupině 15 – 19 let, konkrétně pro věky 18 a 19. V roce 1989 se specifické míry plodnosti ve věkové kategorii 15-19, které byly zjištěné sčítáním, rozcházely téměř o 90% s plány, jež byly stanoveny v rámci programu plánované plodnosti. V roce 1978 se specifické míry plodnosti okolo 100% rozšířily do všech kohort mezi věky 21 a 31. Tyto hodnoty se v roce 1989 vyskytovaly již jen v intervalu 20 – 28 let. Je to následek počátku programu politiky jednoho dítěte. V roce 1995 ukázal mikrocensus další zmenšení intervalu a to mezi věky 21 – 26. Tento interval se podílel 65% na celkové hodnotě úhrnné plodnosti v Číně. V intervalu 21 – 29 let to pak bylo už 85%. Celkově je vidět, že populační program ovlivnil ve větší míře především vyšší věkové skupiny. Porodnost v intervalu 15 – 19 let zůstala v podstatě zachována. Vše dokládá následný graf č. 2.

Graf č. 2 Vývoj míry specifické plodnosti v pětiletých věkových skupinách v letech 1957 - 1999

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat z Thomas Sharping, Birth Control in China 1949 – 2000, str. 254

Dalším významným bodem ve vývoji čínské plodnosti je struktura narozených podle pohlaví, vyjádřená poměrem počtu chlapců na 1000 dívek ve věkovém intervalu 0- 4 let (viz. tabulka č.1). Je to jedno z nejvíce probíraných témat čínské populační politiky. V normálních populacích se počet narozených chlapců na 1000 narozených dívek pohybuje okolo 1050 – 1070. Ve třetím čínském sčítání lidu v roce 1982 bylo zjištěno, že se narodilo o 120 000 dívek méně než chlapců. Následkem populační politiky, která upřednostňovala a ekonomicky zvýhodňovala rodiny s dítětem mužského pohlaví, se tento rozdíl v roce 1989 vyšplhal až na 600 000. Tento rozdíl se vlivem stálého uplatňování výše zmíněné populační politiky neustále prohlubuje a dnes již může dosahovat hodnot přes 1 milion.

V následující tabulce č. 1 je vidět vývoj výše zmíněných hodnot. Tabulka je rozdělena na obyvatelstvo venkovské a městské. V městském obyvatelstvu Číny totiž vlivem lepší kontroly úřadů státní moci dochází ke změnám rychleji, než u obyvatelstva venkovského. V prvních

dvou cenzech z let 1953 a 1964 je vidět, že se hodnoty drží na normální hladině jakékoliv běžné populace.

Tabulka č. 1: Počet narozených chlapců na 1000 narozených dívek v Číně v letech 1953 - 1995

rok	Narození					
	celkem	věková skupina				
		0	1	2	3	4
1953		1049	1056	1066	1086	1049
1964		1038	1053	1064	1070	1087
1981	1085					
1982		1076	1078	1074	1067	1062
města		1069	1072	1075	1068	1068
venkov		1077	1079	1073	1066	1060
1986	1109					
1987		1096	1116	1100	1099	1087
města		1084	1076	1093	1097	1091
venkov		1100	1121	1105	1103	1087
1989	1113					
1990		1118	1116	1101	1091	1085
města		1089	1088	1080	1074	1073
venkov		1122	1120	1104	1094	1086
1992	1159	1157				
zemědělské oblasti	1074					
všechny ostatní	1172					
1995	1156					
1995		1166	1211	1213	1192	1150
města		1119	1153	1128	1099	1109
venkov		1177	1231	1237	1209	1163

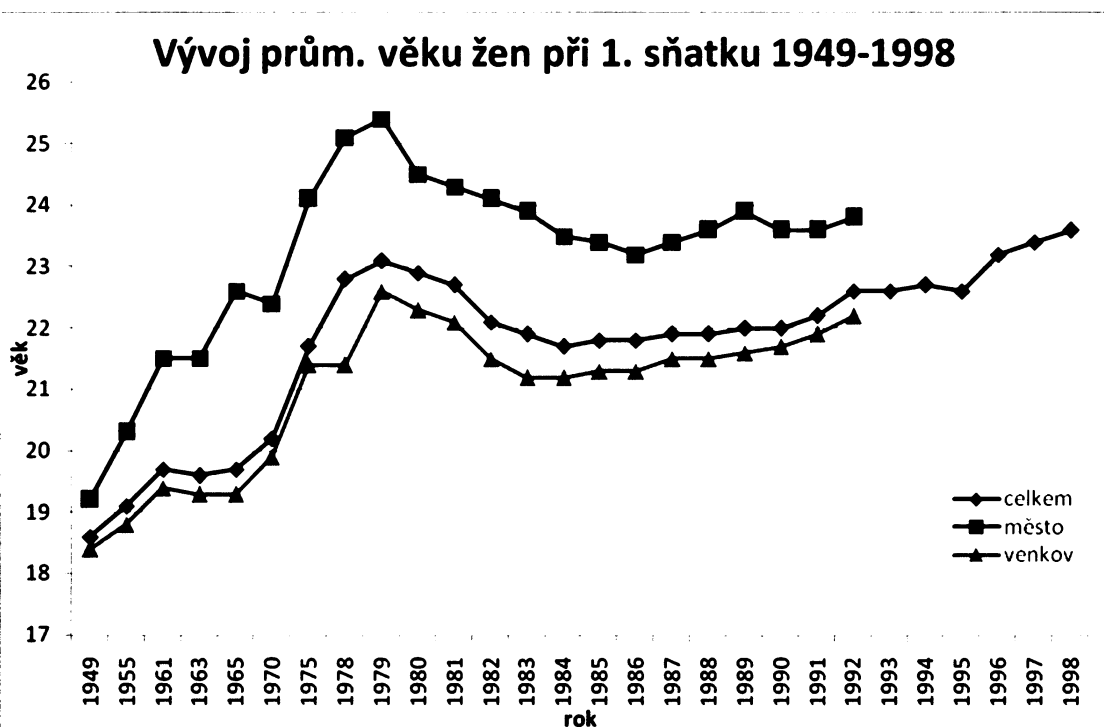
Zdroj: Vlastní zpracování dle dat z Thomas Sharping, Birth Control in China 1949 - 2000, str. 290

Narození ve věkové skupině 0 obsahují děti od data narození až po dosažení 1. roku života. Vzhledem k obvykle vyšší mužské kojenecké úmrtnosti by měly být hodnoty v této věkové skupině o něco menší než hodnoty přímo po narození. Ke změnám v poměru pohlaví začalo docházet až po zavedení programu na omezení plodnosti v roce 1979, a jsou tak viditelné až ve výsledcích cenzu z roku 1982 ve věkových skupinách 0 – 2 roky. V každém dalším sčítání lidu se počet narozených chlapců na tisíc narozených dívek neustále zvětšoval. Poslední uvedené hodnoty z období od roku 1997 do roku 1998 ukazují hodnotu 1170 pro věkovou skupinu 0. Tyto údaje z několika cenzů a mikrocenzů poukazují na problém, který vznikl následkem uplatnění programu politiky jednoho dítěte.

2.2.3 Vývoj sňatečnosti

Sňatečnost v Číně doznala během druhé poloviny 20. století také značných změn, které mají povětšinou stejné příčiny jako změny v plodnosti a porodnosti. Jedná se tedy především o zavedení populačních opatření v roce 1979 a také se změnou zákona o sňatcích a stanovení hranice legitimního sňatku na 18 let v roce 1970. Jako první bych se rád věnoval vývoji průměrného věku při prvním sňatku.

Graf č. 3: Vývoj průměrného věku žen při 1. sňatku v Číně v letech 1949 - 1998

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat z Thomas Sharping, Birth Control in China 1949 – 2000, str. 242

Graf č. 3 ukazuje vývoj průměrného věku žen při 1. sňatku od roku 1949 do roku 1998. Vynechané roky v časovém vývoji jsou způsobeny nedostatkem dat a v případě hodnot za města a za venkov končí veškerá dostupné údaje v roce 1992. Průměrný věk ve 40. letech byl o trochu nižší než v letech 50.(18,46 ve srovnání s 18,68), avšak přesto zaznamenal zhruba roční navýšení oproti průměru, který byl zjištěn u čínské populace v letech 1929 – 31(17,52). Průměrný věk prvního sňatku pomalu stoupal v 50. a 60. letech a zaznamenal výrazné zvýšení až v 70. letech. To bylo způsobeno již zmíněnou revoluční změnou ve sňatkovém zákoně z roku 1970. Došlo tak k redukci časných sňatků. V roce 1953 se téměř 43% žen vdávalo před dovršením 18 roku. V roce 1965 pak už byl tento podíl „pouze“ 21%. V roce 1982 se hodnota ustálila již jen na 4%.

Jak již bylo zmíněno, průměrný věk při prvním sňatku zaznamenal ostrý nárůst v 70. letech. Za 8 let od roku 1971 do roku 1979 byl jeho nárůst dvojnásobný než nárůst za předchozích 21 let. Tento růst byl důsledkem tlaku vlády, jejíž oficiální politika zněla: „Pozdější svatby, delší interval mezi narozenými a méně dětí.“ Ženy byly podporovány k odkládání svateb až do 23 let na venkově a do 25 let ve městech. Tato politika se promítla především ve městech, kde

zastoupení žen , které uzavřely 1. sňatek před dovršením 24. roku poklesla ze 68% na 20% (na venkově z 89% na 76%).

Posun sňatkového věku je vidět i v následující tabulce č. 2, která vyjadřuje podíl žen, které uzavřely 1. sňatek v generacích od roku 1930 do roku 1973.

Tabulka č.2 : Podíl žen dle věku uzavření prvního sňatku v generacích 1930 – 1973 v %

Rok narození	Věk								celkem
	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	34-39	40-44	45-19	
1930 -35	4,9	64,5	26,1	3,7	0,6	0,1	0,1	0,1	99,9
1935-40	3,4	59,6	31,3	4,9	0,5	0,1	0,1	0,1	99,8
1940-45	1,4	56,1	35,7	6	0,6	0,2	0,1		99,9
1945-50	1,3	45,4	43,8	8,4	0,9	0,2	0		99,8
1950-55	0,6	30,5	49,7	17,9	0,9	0,1			99,6
1955-60	0,4	15,4	68,3	14,7	0,3				99
1960-65	0,2	19,8	65,2	2,7					87,7
1965-70	0,2	16,1	14,7						30,9
1970-73	0,1	0,9							1

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat z Thomas Sharping, Birth Control in China 1949 – 2000, str. 239

Další tabulka č.3 má sloužit jako důkaz trendu popsaného u grafu průměrného věku při prvním sňatku.

Ukazuje nám zvyšující se koncentraci vdaných žen ve věkové kategorii 20 – 24 let během osmdesátých let. Následný pokles začátkem let devadesátých souvisí se zvyšující se urbanizací a také s růstem vzdělání čínských žen.

Tabulka č. 3: Rodinný stav žen v reprodukčním období v letech 1982,1990 a 1995 v %

Rodinný stav		Věk						
		15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49
Svobodné	1982	95,62	46,45	5,27	0,69	0,28	0,2	0,18
	1990	95,32	41,35	4,2	0,64	0,3	0,24	0,18
	1995	97,94	47,44	5,53	0,82	0,34	0,22	0,18
Vdané	1982	4,33	53,33	94,32	98,56	98,21	96,66	93,36
	1990	4,63	58,35	95,05	98,44	98,41	97,2	94,73
	1995	2,01	52,24	93,75	98,03	98,08	97,38	95,48
Vdovy	1982	-	-	0,18	0,47	1,21	2,84	6,12
	1990	-	-	0,19	0,39	0,84	2,13	4,71
	1995	-	0,08	0,23	0,46	0,85	1,78	3,81
Rozvedené	1982	0,02	0,17	0,24	0,28	0,29	0,3	0,33
	1990	0,05	0,23	0,47	0,53	0,45	0,43	0,39
	1995	0,04	0,25	0,48	0,69	0,73	0,62	0,52

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat z Thomas Sharping, Birth Control in China 1949 – 2000, str. 240.

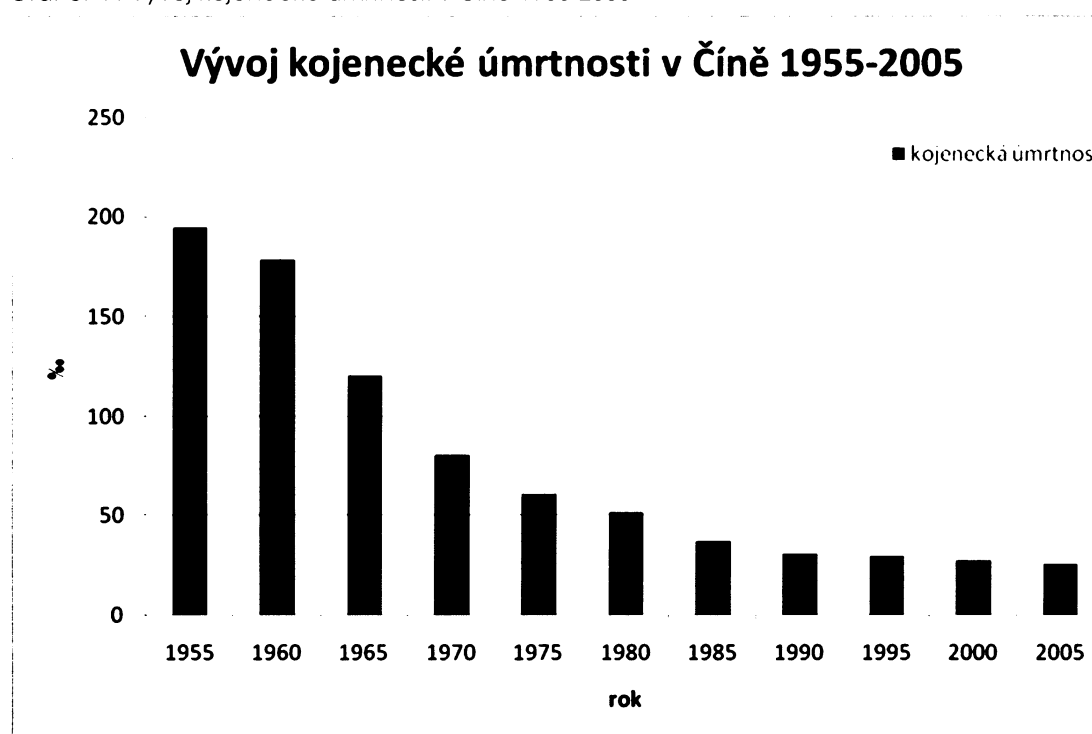
2.2.4 Vývoj úmrtnosti

Také úmrtnost doznala v průběhu druhé poloviny 20. století značných změn. Došlo k výraznému snížení kojenecké úmrtnosti, snížení a stabilizaci hrubé míry úmrtnosti a výraznému nárůstu naděje dožití při narození, což v součtu s vývojem ostatních demografických ukazatelů výrazně ovlivnilo hodnoty přirozeného přírůstku na přelomu tisíciletí.

Vysoká kojenecká úmrtnost byla v Číně velkým problémem. Vždyť její hodnota dosahovala ve 40. letech téměř astronomických 300‰. Po skončení veškerých válečných útrap poklesla její hodnota v polovině 50. let na hodnoty okolo 200‰. Pod 100 ‰ se kvocient kojenecké úmrtnosti dostal až koncem 60. let. Kojenecká úmrtnost u chlapců byla tehdy 73‰ a u dívek 70‰. I tak se vláda rozhodla radikálně změnit tento ukazatel, který je mnohdy považován za ukázkou kvality zdravotnické péče. V rámci programu politiky jednoho dítěte se výrazně zlepšila zdravotnická péče o matku a dítě (pouze o prvorozené). Kojenecká úroveň zaznamenala opět výrazný pokles a to až na hodnoty okolo 40‰ na konci 80. let za obě pohlaví. V letech 1995-2000 vznikl v Číně problém s vysokými hodnotami kojenecké úmrtnosti dívek, která činila téměř 50‰ oproti 35‰ u chlapců. Velký rozdíl mezi chlapeckou a dívčí kojeneckou úmrtností byl ve světě zjištěn také v Indii, na Maledivách a v některých státech Oceánie. V Číně je tento jev způsoben pravděpodobně úmyslným zabíjením novorozenech dívek. Jde o tzv. genderově motivovanou infanticidu (pohlavní selekce). Ta byla redukována vydáním zákona z roku 1994, který zakazoval zjišťování pohlaví plodu. Nyní je úroveň kojenecké úmrtnosti na hodnotách okolo 25‰. Jde však o ukazatel za celou Čínu. Ve velkých městech je ukazatel kojenecké úrovně srovnatelný s vyspělými státy. Například v Pekingu dosahoval tento ukazatel v roce 2005 hodnot 5,05‰. Oblasti výhradně zemědělské vykazují kojeneckou úroveň mnohem vyšší. Jde především o západočínské regiony Kuej-čou, Sin-ťiang, Jun-nan, Čing-chaj a Tibet. V těchto oblastech je rovněž velmi rozšířena infanticida. Vývoj hodnot kojenecké úmrtnosti v Číně nám ukazuje graf č. 4

V druhé polovině 20. století vyvstal v Číně také problém s vysokou dětskou úmrtností. Chyběla totiž jakákoliv prevence proti infekčním chorobám a dostupnost lékařské péče ve venkovských oblastech byla více než bídná. Čínská vláda si včas uvědomila, že více než 400 milionů osob mladších 18-ti let nemůže být přehlíženo a tak se začátkem 60. let objevil vládou placený program vakcinace proti infekčním chorobám. Problémy s dětskou úmrtností vyřešila vakcinace, když na venkově je v současné době očkováno 80% všech osob mladších 18-ti let a ve městech dokonce 96%. V urbanizovaných oblastech však vyvstal nový problém, který souvisí s modernizací, především pak se zvýšením automobilové dopravy a s tím souvisejícím špatným stavem ovzduší. Zvyšuje se tak podíl dětí s vrozenou srdeční vadou. Také úmrtí v následku na střet s autem nese významný podíl na dětské úmrtnosti. Snad se tuto neblahou skutečnost podaří brzy zlepšit.

Graf č. 4 : Vývoj kojenecké úmrtnosti v Číně 1955-2005

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat z

http://unstats.un.org/unsd/cdb/cdb_da_itypes_cr.asp?country_code=156

Tabulka č. 4 : Kvocient kojenecké úmrtnosti v čínských regionech, 1990

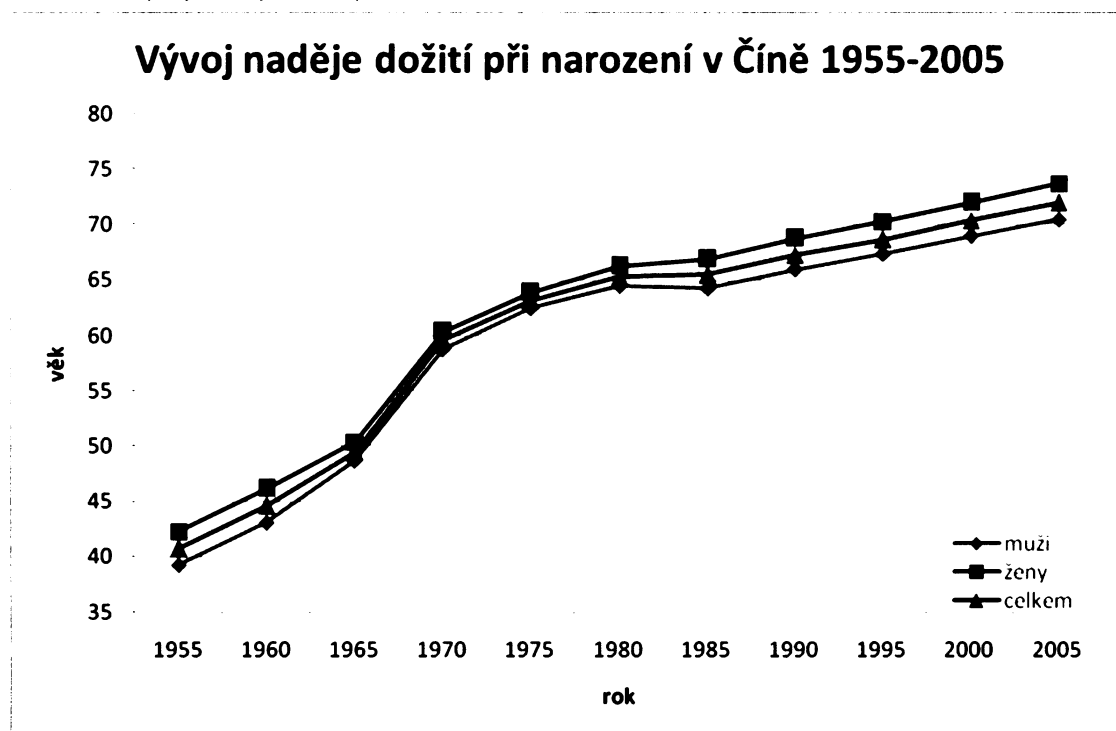
východní oblasti		západní oblasti	
region	kú	region	Kú
Peking	8,8	Vnitřní Mongolsko	29
Tiencin	10,7	Kuang-si	44
Che-pej	9,2	S'-čchuan	38,4
Liao-ning	18,7	Kuej-čou	52,4
Šanghaj	12,4	Jün-nan	65,8
Ťiang-su	15	Tibet	96,2
Če-ťiang	17,1	Šen-si	22,0
Fu-ťien	23	Kan-su	31,5
Šan-tung	12,9	Čching-chaj	66,3
Kuang-tung	15,9	Ning-sia	37,3
Chaj-nan	29,2	Sin-ťiang	58,5
Čchung-čching	–		

Zdroj: Yu Xuejun, Population Development and Family Planing, dostupné na

www.cpirc.org.cn/en/e-police3.htm

Také ukazatel naděje dožití při narození zaznamenal v Číně až neuvěřitelné změny. V 50. letech byla dokonce naděje dožití u mužů pod hranicí 40-ti let. U žen pak byla tato hranice mírně překročena. Zároveň připadalo zhruba 6 dětí na jednu ženu v reprodukčním období, což je srovnatelné se stavem typickým pro období před demografickou revolucí.

Graf č. 5 : Vývoj naděje dožití při narození v Číně 1955-2005

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat z

http://unstats.un.org/unsd/cdb/cdb_da_itypes_cr.asp?country_code=156

V následujících 25-ti letech však naděje dožití vzrostla o 25 let na hodnoty okolo 65-ti let pro obě pohlaví. Růst byl bezpochyby způsoben zlepšením lékařské péče, prudkým poklesem kojenecké úmrtnosti a zlepšením celkové infrastruktury Číny. Trend růstu pokračuje až do současnosti, avšak vzestup již není tak rapidní. Dnes je naděje dožití u mužů téměř 73 let a u žen se blíží 75-ti. Vývoj ukazatele naděje dožití při narození v Číně nám ukazuje graf č.5.

Regionální diference naděje dožití se shoduje s celosvětovým trendem. Nejdříve se začala zvyšovat v oblastech, kde dnes dosahuje nejvyšších hodnot. Jde o městské regiony. Nejnižších hodnot dosahuje v regionech s největším zastoupením venkovského obyvatelstva. Mimo všeobecnou typologii stojí Tibet. Vývoj tamních hodnot naděje dožití zůstal stejný od 60. do 90. let. U Tibetu je třeba připočítat vojenskou intervenci a následnou migraci obyvatel z celé Číny, kteří se stěhovali výhradně do měst. Zdravotní péče je na vzestupu i v těchto místech a spolu se zlepšením infrastruktury dávají naději na zvýšení naděje dožití i v této oblasti. Regionální diference je znázorněna v tabulce č. 5.

Dále bude popisován ukazatel hrubé míry úmrtnosti. Vypovídací hodnota tohoto ukazatele je však poněkud omezená, neboť se v jeho hodnotách nepromítá vliv věkové struktury populace. Ukazatel hrubé míry úmrtnosti doznal velkých změn již v 50. letech. Po konci občanské války, vlivem zlepšování životních podmínek došlo k poklesu hrubé míry úmrtnosti zhruba na polovinu. Následný prudký nárůst zpět na hodnoty 40. let byl zapříčiněn Maovým „Velkým skokem vpřed“ a následným hladomorem. V Grafu č. 6 je vidět s tímto související pokles přirozeného přírůstku až do záporných hodnot. Tyto hodnoty se ve vývoji čínské populace objevily poprvé od roku 1650. Konkrétně se hodnota přirozeného přírůstku v roce 1960 rovnala -4,57‰.

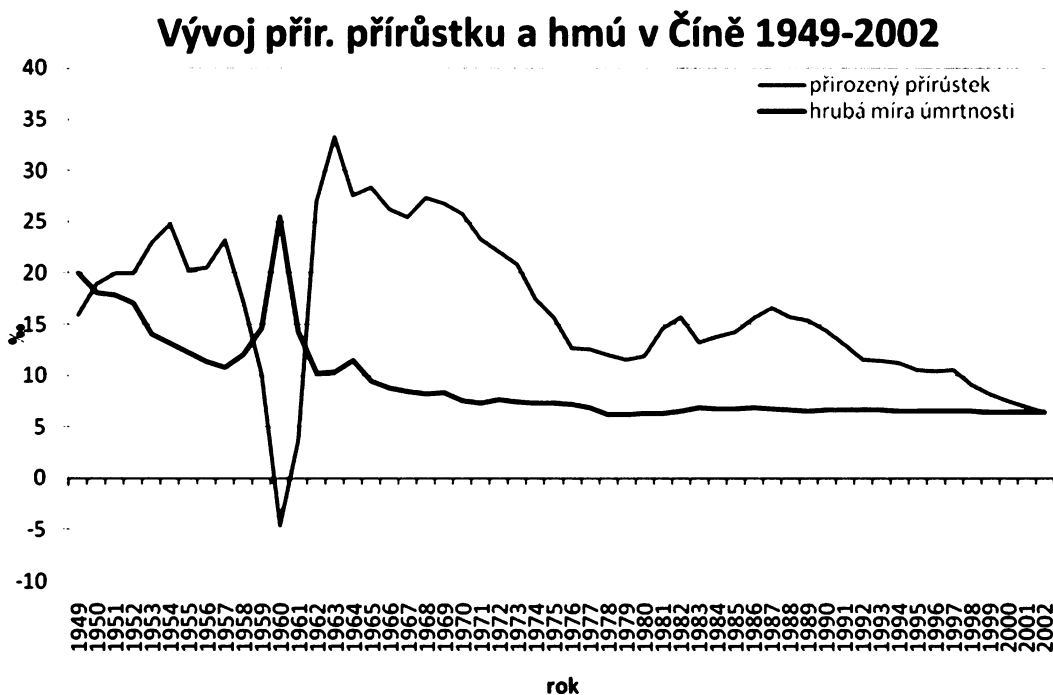
Tabulka č. 5: Regionální diference naděje dožití při narození v Číně 1990

východní oblasti			západní oblasti		
region	muži	ženy	Region	muži	ženy
Peking	75,2	77,0	S'-čchuan	68,7	70,9
Šanghaj	75,7	79,2	Vnitřní Mongolsko	67,1	68,3
Tiencin	74,6	76,2	Kan-su	68,5	72,4
Če-ťiang	70,0	74,3	Čching-chaj	65,0	68,1
Liao-ning	75,2	77,3	Ning-sia	68,8	70,9
Ťiang-su	70,4	75,4	Kuang-si	71,2	72,9
Šan-tung	70,4	72,2	Jün-nan	64,1	66,3
Che-pej	71,0	74,2	Šen-si	69,0	73,2
Kuang-tung	72,1	77,5	Kuej-čou	65,2	67,1
Fu-ťien	69,4	72,5	Sin-ťiang	64,9	66,7
Chaj-nan	67,9	74,3	Tibet	60,0	60,0
An-Chuej	69,7	73,5			
Che-nan	68,7	71,3			
Chu-nan	67,7	69,2			
Šan-si	69,5	71,3			
Chej-luj-tiang	67,9	72,5			
Ti-lin	68,2	70,2			
Chu-pej	66,5	69,7			
Ťiang-si	67,1	68,6			

Zdroj: UN, www.unescap.org/pop/database/chinadata/*shandong.htm (* - název příslušného regionu)

Hrubá míra úmrtnosti v dalších třech letech klesla zpět na hodnoty před Velkým skokem a v mírném poklesu pokračuje dodnes, kdy se její hodnoty pohybují okolo 6‰. To hodnoty přirozeného přírůstku zaznamenaly po úbytku rekordních hodnot za celé 20. století. V roce 1963 se přirozený přírůstek v Číně rovnal 33,33‰. Vysoké hodnoty se držely po zbytek 60. let.

Graf č.6: Vývoj přirozeného přírůstku a hrubé míry úmrtnosti v Číně 1949-2002

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat dostupných na www.npfpc.gov.cn/en/endata_1.htm

V 70. letech díky populačním opatřením začal přirozený přírůstek klesat. Následný mírný vzestup v letech 80. je

způsoben plodivostí silných ročníků z období po Velkém skoku. V 90. letech však další vlna populačních opatření způsobila další pokles hodnot až na současných 6 ‰.

2.2.5 Věková struktura a rozložení obyvatelstva Číny

Čínská populace se během druhé poloviny 20. století rozrostla z 554 760 000 v roce 1950 na současných 1 321 851 888. Tento růst byl způsoben působením již zmíněných demografických ukazatelů. Růst byl v podstatě pravidelný a tak bych se rád zastavil u vnitřní struktury obyvatelstva, která doznala několika významných změn, ať již šlo o věkovou strukturu populace, tak o podíl městského a venkovského obyvatelstva.

Věková struktura Číny stárne jako všechny světové populace. Jde o jev, který je dán zlepšením zdravotní péče, sociálních podmínek a s tím souvisejícím růstem naděje dožití a v neposlední řadě rovněž snížením hodnot úhrnné plodnosti. V Číně byl tento trend nastoupen až v druhé polovině 70. let 20. století. Do té doby byl podíl osob v předproduktivním věku okolo 40% způsoben především vysokou úhrnnou plodností a v té době také ještě relativně nízkou nadějí dožití. Se zavedením populačních opatření v 70. letech se snížila plodnost a zároveň se posunula hodnota naděje dožití do vyššího věku, a tak i podíl populace ve věku poproduktivním začal stoupat. Postupný růst podílu osob v produktivním věku byl způsoben stárnutím populačně silných ročníků druhé poloviny 60. let. Vývoj stárnutí čínské populace nám ukazuje tabulka č. 6.

Tabulka č. 6: Vývoj věkové struktury Číny 1950 - 2005 v %

rok	věková kategorie		
	0-14	15-59	60+
1950	33,5	59,0	7,5
1955	37,1	55,3	7,6
1960	38,9	53,9	7,2
1965	40,2	52,8	7,0
1970	39,7	53,5	6,8
1975	39,5	53,6	6,9
1980	35,5	57,1	7,4
1985	30,5	61,6	7,9
1990	27,7	63,9	8,4
1995	26,6	64,2	9,2
2000	24,9	65,0	10,1
2005	21,6	67,4	11,0

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat z

http://unstats.un.org/unsd/cdb/cdb_da_itypes_cr.asp?country_code=156

Regionální rozdíly ve věkové struktuře mají velmi podobný vývoj jako naděje dožití. Ve venkovských oblastech na západě Číny stárne věková struktura nejpomaleji. Naopak v městských oblastech stárne populace nejrychleji. Dalším aspektem, který v posledních letech výrazně zasahuje do věkové struktury jednotlivých regionů Číny je vnitřní migrace. Trend

stěhování lidí do měst za prací, zvyšuje v urbanizovaných regionech podíl populace v produktivním věku a zároveň tato populace chybí v regionech venkovských. Následující tabulka č. 7 slouží jako názorná ukázka. Nejstarší populaci v Číně má největší město Šanghaj. Ve všech regionech východního pobřeží, které sou hustě osídleny městským obyvatelstvem, přesahuje podíl produktivního obyvatelstva 70% a podíl poproduktivní složky se pohybuje okolo 10%. V hlavním městě Pekingu tvoří ekonomicky aktivní obyvatelstvo 3/4. Naopak západní oblasti s orientací na zemědělskou výrobu mají v důsledku nižších hodnot naděje dožití poproduktivní složku nejméně zastoupenou. Hodnota se pohybuje mezi 4-6%. Vzhledem k vysoké plodnosti v těchto oblastech je výrazně zastoupena také složka předproduktivní. Maximum v Tibetu je 31,9%. Ve zbylých zemědělských regionech se hodnoty pohybují okolo 30%.

Důvody stěhování obyvatelstva z venkova do měst jsou prosté. Lepší pracovní podmínky, lepší zdravotnická péče a také lepší dostupnost vzdělání.

Tabulka č. 7 : Regionální diference věkové struktury Číny v roce 1998 v %

Region	0-14	15-64	65 +	Region	0-14	15-64	65 +
Čína	24,3	68,3	7,4	Henan	26,3	66,6	7,1
Beijing	15,7	75,3	9	Hubei	24,2	68,7	7,1
Tianjin	20,2	70,9	8,9	Hunan	23,9	68,4	7,7
Hebei	24,3	69	6,7	Guangdong	28,7	63,6	7,7
Shanxi	27,1	66,5	6,4	Guangxi	27,4	65,1	7,5
Inner Mongolia	23,1	71,4	5,5	Hainan	29,9	64	6,1
Liaoning	18,5	74	7,5	Chongqing	22,7	68,9	8,4
Jilin	19,4	73,9	6,7	Sichuan	22,5	69,3	8,2
Heilongjiang	20,6	74,2	5,2	Guizhou	28,3	66	5,7
Shanghai	14,3	72,6	13,1	Yunnan	27	66,6	6,4
Jiangsu	21,5	69,3	9,2	Tibet	31,9	62,6	5,5
Zhejiang	18,9	72,1	9	Shaanxi	27,2	66,1	6,7
Anhui	26,5	65,8	7,7	Gansu	27,2	67	5,8
Fujian	26,8	65,4	7,8	Qinghai	27,8	67,1	5,1
Jiangxi	27,4	65,9	6,7	Ningxia	29,8	66,2	4
Shandong	22	69,7	8,3	Xinjing	30	65	5

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat dostupných z www.cpirc.org.cn/en/agecom.htm

Přesun obyvatelstva z venkova do měst začal v již v 50. letech. Tehdy si čínská vláda uvědomila, že tento náhlý odliv obyvatel z venkova by neprospíval zemědělské výrobě a proto začala pohyb obyvatelstva omezovat. V roce 1952 byla vydána série restriktivních opatření, které měly zabránit stěhování jedinců do měst bez zvláštního povolení. Migrace do měst se snížila v 60. a 70. letech. Byl to následek „Velkého skoku vpřed“ a následné kulturní revoluce. Mnoho mladých lidí bylo posláno z měst na venkov, aby pracovali v zemědělství, či aby šířili politickou a kulturní „osvětu“. Mnohým z těchto lidí bylo nakonec v polovině 80. Let povoleno vrátit se zpět do měst.

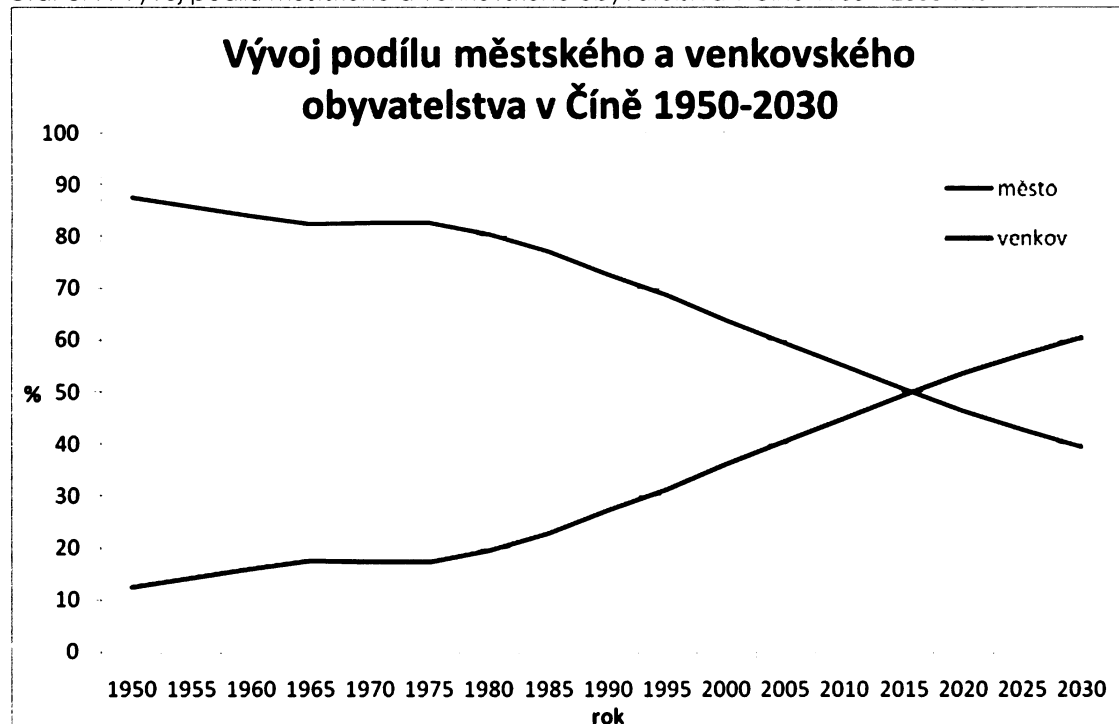
Úspěch zemědělských reforem vedených Deng Xiaopingem koncem 70. a začátkem 80. let měl za následek zvýšení dodávky potravin do čínských měst. Z tohoto důvodu také začala další vlna migrantů z venkova, neboť ve městech se nemuseli používat potravinové lístky a potraviny tak byli mnohem dostupnější. Tato migrace byla však pouze přechodná

a v květnu 1984 novelizace předpisů z roku 1957 vrátila vše zpět k dřívějšímu stavu oficiální kontroly vnitřní migrace.

Nicméně migrace z venkova do měst stále pokračovala. Vzhledem k rychlému růstu urbanizace získalo ve městech mnoho nezaměstnaných zemědělských dělníků práci na stavbách. Vláda se pokusila ovládat pohyb prostřednictvím registrace domácností a snažila se podpořit rozvoj malých měst. Rozvoj malých měst měl sloužit k budoucímu rozvoji okolních venkovských oblastí a zároveň měl zabránit přelidnění velkých měst. Tomu se však zamezit nepodařilo a navíc s dalším růstem urbanizace v 90. letech přišel další příliv migrantů. Dnes patří čínská velkoměsta k největším megalopolím světa. Shanghai má 17 420 000, Peking 14 930 000, Chongqing 12 057 000 a Guanguhou 10 150 000. Dohromady je v Číně více než 200 měst s populací větší než jeden milion lidí. Vývoj podílu venkovského a městského obyvatelstva je znázorněn v následujícím grafu č. 7.

Graf č. 7: Vývoj podílu městského a venkovského obyvatelstva v Číně 1950 - 2030 v %

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat z

http://unstats.un.org/unsd/cdb/cdb_da_itypes_cr.asp?country_code=156

Kapitola 3

Indie

Dnešní Indická republika zaujímá největší část Indického subkontinentu a pokrývá plochu velkou asi jako třetina Evropy. S rozlohou 3 287 590 km² je sedmou největší zemí na světě. Od zbytku Asie je na severu země oddělena horským pásmem Himálaje. Indický poloostrově omývá na západě Arabské moře, na jihu Indický oceán a na východě Bengálský záliv.

3.1 Seznámení s Indií

3.1.1 Geografická charakteristika Indie

Tvář povrchu Indie je výsledkem pohybů kontinentálních bloků v dávná geologická minulosti i mladé tektoniky. Himálaj, nejvyšší horstvo na světě, a velká předhlubeň na jih pod ním byly vytvořeny obrovským tlakem po nárazu indického bloku na starý asijský kontinent.

Pohoří Himálaj klesá k jihozápadu do rovin Pandžábu a úrodné náplavové Indogandžské nížiny, která se táhne napříč Indií od západu k východu. Nejsevernější himálajské pásmo vybíhá ze severního Kašmíru hluboko do sousedního Tibetu. Hradbu věčného sněhu a ledu představuje Vysoký Himálaj s vrcholy na indickém území vyššími než 7000m a krásnou ledovcovou modelací zejména v oblasti Gharválu. Směrem k jihu přechází v Nízký Himálaj s vrcholy 3000 až 5000m vysokými. Ten ještě jižněji ustupuje nižším pískovcovým hřbetům pohoří Siválik, které lemují severoindické nížiny. Ty vznikly z předhlubně, hluboké původně až 2000 metrů,

Obr. č. 3: Mapa Indie

Zdroj: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/cs/8/80/CAJZXL8E_india_demis.png

kteřou nyní většinou, spolu s největším přítokem Satladž pramenící v Tibetu, vyplňují štěrky a nánosy četných řek tekoucích z velehor. Indus odvodňuje severozápad Indie, když si nejdříve prorazil cestu mezi Himálajem a Karakoramem v Pákistánu. Ganga, která pramení na indicko-tibetských hranicích, protéká severoindickou nížinou na jihovýchod do Bangladéše. Střed Indického poloostrova vyplňují vrchoviny a plošiny Dakkhimu, který ve svém podloží ukrývá jedny z nejstarších krystalických hornin světa. Na jihozápadě Dekánskou plošinu omezuje pohoří Západní Ghát (2695m), pobřeží Bengálského zálivu nesouvisle lemují nevysoký Východní Ghát. Do Bengálského zálivu plošinu odvodňují řeky Mahánadí, Gódáváří a Krišna, do Arabského moře teče Narmada.

3.1.2 Státní zřízení

Oficiální název (dlouhá forma): Indická republika
(ustanovena 15. 8. 1947, republikou od 26. 1. 1950)

Oficiální název (krátká forma): Indie

Místní název (dlouhá forma): Bharatiya Ganarajya

Místní název (krátká forma): Bharat

Státní zřízení: pluralitní federativní republika

Hlava státu: Pratibha Patil

Předseda vlády: Manmohan Singh

Administrativní členění: Indická republika je rozdělena na 28 spolkových států s vlastní volenou vládou a 7 Svazových teritorií, včetně území hlavního města a 593 okresů.

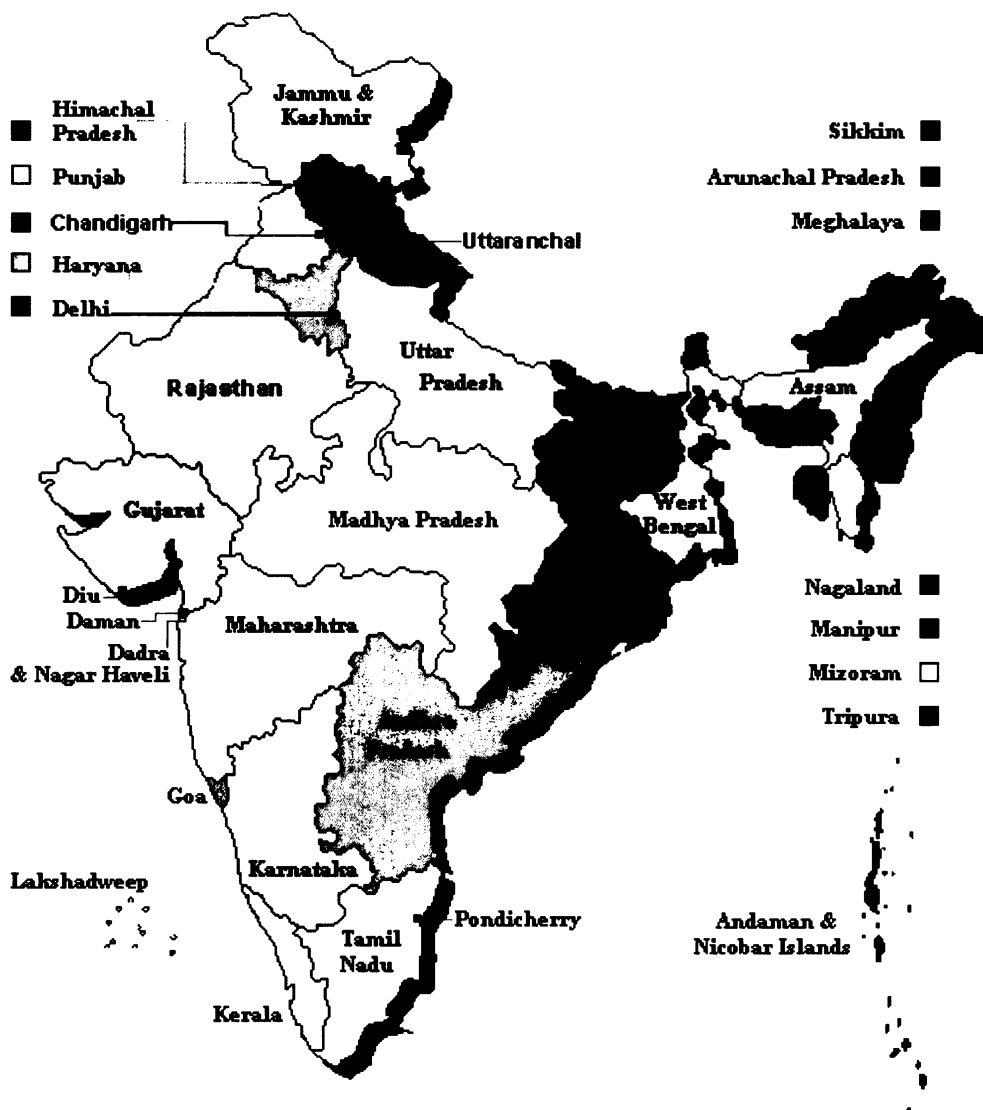
Spolkové státy:

Ándhrapraděš	Mizoram	Goa	Urísa
Maháráštra	Čhattísgarh	Sikkim	Karnátaka
Arunáčalpraděš	Nágáland	Gudžarát	Uttarakhand
Manipur	Džammú a Kašmír	Tamilnádu	Kérala
Ásam	Paňdžáb	Harijána	Uttarpraděš
Méghálaja	Džhárkhand	Tripura	Madhjapraděš
			Západní
Bihár	Rádžasthán	Himáčalpraděš	Bengálsko

Svazová teritoria:

Andamany a Nikobary	Dádra a Nagar-haveli	Dillí
Damán a Díjú	Lakadivy	
Čandígarh	Puttuččéri	

Obr. č.4 : Administrativní členění Indie

Zdroj: www.whereincity.com/india/images/india-map.gif

3.1.3 Jazyk a náboženství

Hlavním indickým náboženstvím je hinduismus (83,5%), ale více než desetina lidí (11,5%) se hlásí k islámu. V Indii žijí také významné menšiny křesťanů, sikhů, buddhistů a džinistů. Kastovní systém dělí hinduisty asi na 3000 různých skupin. Členové různých kast mezi sebou nemohou uzavírat manželství, aniž by jeden z nich nepřišel o své kastovní výsady. Nejvyšší kastou jsou brahmáni, nejnižší tzv. nedotknutelní, ačkoliv indická ústava z r. 1950 kastovní diskriminaci odsuzuje.

V Indii jsou 2 úřední jazyky, hindština a angličtina. Jazykovědci však napočítali přes 700 různých jazyků a dialektů; 15 hlavních jazyků dostalo statut úředních jazyků svazových států. Nejpočetnější je skupina indoárijských jazyků vzniklých ze sanskrtu, jimiž mluví se po celé severní a západní Indii. Nejdůležitější hindštinu používá přes 4/5 Indů. Angličtině se dává

přednost na jihu země. K významným indoárijským jazykům patří bengálština, maráthština, gudžarátština a ásámština.

3.1.4 Zdravotnictví, sociální péče a školství

Indie má velmi slabý systém sociálního zabezpečení. Je to způsobeno především velkým množstvím lidí. Značná část obyvatelstva žije v chudobě a trpí podvýživou. Jedná se většinou o obyvatelstvo městských slumů. Malárie, tuberkulóza a cholera byly do jisté míry vymýceny, ale finanční prostředky na boj s těmito nemocemi zdaleka nestačí.

Vzdělání je v zásadě bezplatné a povinné od 6-ti do 14-ti let. Negramotnost, která se od dosažení nezávislosti výrazně snížila, přesto dosahovala koncem min. století téměř 50%. Vláda s výrazným příspěvím Spojeného království spustila program budování škol na venkově. V současnosti má 94% veškerého venkovského obyvatelstva první stupeň základní školy do jednoho kilometru od místa bydliště, 84% pak druhý stupeň do tří kilometrů. Problémy z negramotností by se měly v nejbližší době výrazně zmenšit, neboť jen v roce 2002 bylo ve školách registrováno 82% obyvatel ve věku 6 -14 let. Střední vzdělání je dostupné v malých městech, univerzity se nacházejí převážně v indických megalopolích.

3.1.5 Ekonomika

HDP na hlavu (parita kupní síly): \$3 800 (r. 2006)

HDP podle sektoru: zemědělství: 60%

průmysl: 12%

služby: 28% (r. 2003)

Populace pod úrovní chudoby: 25% (r. 2002)

Inflace (spotřebitelské ceny): 5,3% (r. 2006)

Export: USA: 17,44%

Spojené Arabské Emiráty: 8,5%

Čína: 7,9%

Spijené království: 4,4% (r. 2006)

Měna (mezinárodní kód) : 1 indická rupie (Re, pl. Rs.) = 100 paisů

Data pro rok 2002, 2003 a 2006, podle CIA World Factbook

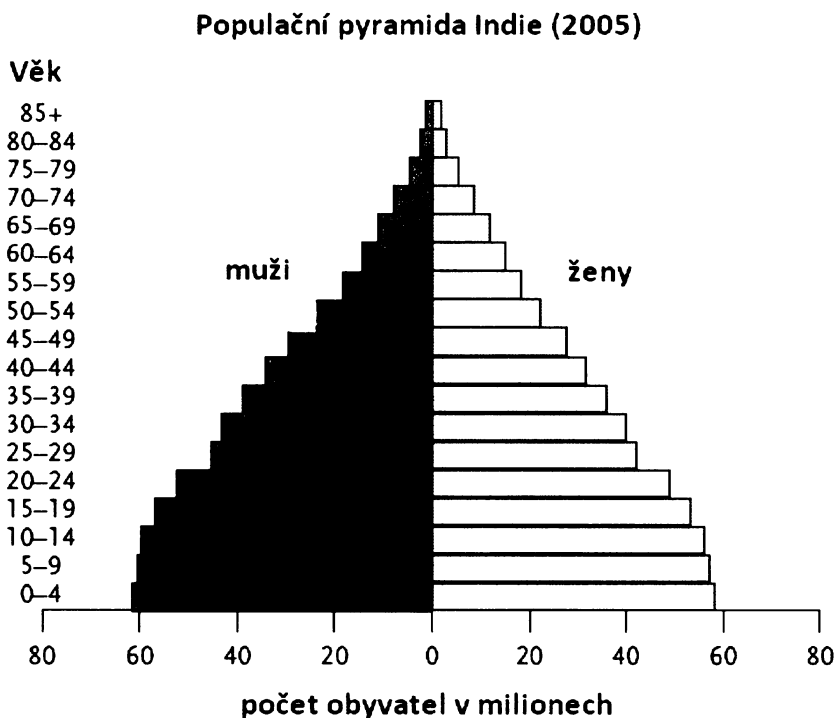
Jak bylo uvedeno výše, 60% průčeschného obyvatelstva pracuje v zemědělství. Drobní rolníci jsou příliš chudí na to, aby si mohli dovolit umělá hnojiva nebo strojní vybavení. Zemědělství stále ohrožují povodně a sucha, i když zelená revoluce v 70. a 80. letech pomohla zlepšit systém zavlažování a docílit tak mnohem vyšší sklizně a soběstačnosti v produkci potravin. Hlavní plodinou je rýže, v sušších oblastech se pěstuje pšenice. Indie je zároveň největším světovým producentem čaje, juty, prosa a podzemnice olejné. Na vývoz se na plantážích také pěstuje cukrová třtina, káva, bavlna, tropické ovoce, tabák, koření a kaučuk. Zároveň se v Indii nachází největší stáda skotu na světě, ale pro nedostatek krmiv je dojivost krav velmi nízká. Světově největší jsou také stáda buvolů (pro tah) a koz. Významný je chov drůbeže. V přímořských oblastech se rozrůstá rovněž zpracovávání ryb.

Nerostné bohatství představují především zásoby černého uhlí a železné rudy. Těžba ropy se rozvíjí, ale domácí potřebu uspokojuje jen asi z poloviny. Významnou vývozní položku tvoří drahokamy.

Přes 2/3 energie je vyrobeno v tepelných elektrárnách, 1/4 ve vodních a zbytek tvoří atomové elektrárny. Zpracovatelský průmysl se rychle rozvíjí. Převládá dosud výroba spotřebního zboží: textilu a obuvi, jízdních kol a elektrických spotřebičů. Nejrozšířenější je průmysl potravinářský a textilní. Většina těžkého průmyslu je pod státní kontrolou. Vzdělání zejména produkce hutnictví železa ve státě Bihár, strojírenství a chemického průmyslu s výrobou umělých hnojiv.

3.1.6 Obyvatelstvo

Obr. č. 6: Populační pyramida Indie, 2005

Zdroj: http://www.nationmaster.com/country/in/Age_distribution

Počet obyvatel:

Intercensální odhad pro červenec 2007 : 1 129 866 154

Poslední census 2001: 1 028 610 328

Věková struktura: 0- 14 let: 31.8%

(muži/ženy 1098/1000)

15 -64 let: 63.1%

(muži/ženy 1061/1000)

65 let a více: 5.1%

(muži/ženy 908/1000)

Naděje dožití: celkově: 63

muži: 62

ženy: 64

Míra populačního přírůstku: 1,606%

Úhrnná plodnost: 2,81

Etnické složení: Hindustánci mluvící hindsky 39 %

Telugové 8%

Bengálci 7,6%

Maráthové 7,3%

Tamilové 6,6%

Hindustánci mluvící urdsky 5,2%

Gudžarátci 4,9%

Kannadové 3,9%

Malajálamci 3,8%

Urijci 3,4%

Pandžábcí 2,7%

Asámci 1,6%

ostatní 6,2%

Data pro rok 2006, podle World Population Data Sheet a CIA World Factbook

3.1.7 Historický vývoj Indie od nejstaršího osídlení po současnost

Dějiny Indie jsou staré téměř 5000 let. První velká civilizace existovala v údolí řeky Indu už kolem roku 2500 př.n.l. Je známá jako Harappanská kultura podle města Harappa, které v té době vzniklo jako jedno z prvních měst na území Indie. Úpadek kultury způsobily nájezdy Árijců ze Střední Asie kolem roku 1500 př.n.l. Původní obyvatelé byli postupně zatlačováni na jih a sever Indie se stal v průběhu staletí místem mnoha dalších nájezdů převážně ze západu, počínaje perským králem Dáriem kolem roku 500 př.n.l. a Alexandrem Velikým o 200 let později, přes Huny, muslimy, Mongoly až po Evropany koncem 15. století. Indie je místem vzniku dvou velkých světových náboženství - hinduismu a buddhismu. Základy hinduismu byly položeny už kolem roku 1500 př.n.l., kdy byly sepsány svaté texty Vědy a začal se prosazovat systém kast s vládou kastou bráhmanů, příslušníků kněžské vrstvy. Na protest proti kastám vznikl kolem roku 500 př.n.l. buddhismus. První velkou indickou říši založil ve 3. století př.n.l. Maurya. Mauryjská říše dosáhla největšího rozkvětu za vlády císaře Ashoka. Ten v roce 262 př.n.l. prohlásil hinduismus za státní náboženství. Po zániku Mauryjské říše se sever Indie rozpadl na několik oddělených hindských království, nejvýznamnějším a největším byla kolem roku 400 n.l. říše Guptů. Bylo to období relativní stability, rozvíjela se řemesla, vzkvétala kultura. Konec této éry nastal počátkem 6. století nájezdy Hunů. Říše Guptů se rozpadla na několik menších celků a ke sjednocení došlo až na začátku 11. století, kdy začali na území Indie pronikat muslimové z Turecka a Afghánistánu. Bylo to období drancování a krutovlády. Neblaze proslulý turecký vůdce Mahmud z Ghazni pouze raboval a loupil, ale v Indii se

neusadil. Až afghánští Ghurové se na dobytých územích usazovali a do roku 1200 měli pod sebou celou severní Indii. V roce 1206 byl založen Dillijský sultanát. V roce 1220 začali na sever Indie pronikat Mongolové pod vedením Čingischána a byli zde až do konce 14. století. Na jihu Indie založil roku 1336 Mohammed Tughlag říši Vijayanagar. Ta fungovala jako nejsilnější hindská říše po dobu 200 let. Poté následovalo další více než 200leté období vlády Mughalských panovníků (1527-1757). Bylo to období velkého rozvoje indické vědy, kultury a architektury. Koncem 15. století dorazili ke břehům Indie první Evropané. Nejdříve Portugalci, Francouzi a poté Britové. Ti nejdříve Indii ovládali obchodně prostřednictvím Východoindické obchodní společnosti, ale postupně se z pouhých obchodníků měnili na administrátory a stali se skutečnými vládci Indie. Úlohu měli usnadněnou tím, že Indie byla počátkem 19. století rozdrobena na řadu malých útvarů. Britové upevnili centrální řízení země, začali rozvíjet průmysl i zemědělství, stavěli železnice, položili základy administrativy a soudnictví. Na přelomu 20. století začínal narůstat odpor vůči britské koloniální vládě. Po 2. světové válce se nezávislost Indie stala nevyhnutelnou. Zároveň v zemi sílil náboženský konflikt mezi hinduisty a muslimy. Jediným schůdným řešením se zdálo být rozdělení Indie na novou hinduistickou Indii a muslimský Pákistán. K vyhlášení nezávislosti Indie a vzniku Pákistánu došlo v roce 1947. Vznik obou států však neproběhl bez problémů a obě země prodělaly v druhé polovině 20. století několik válečných konfliktů o horskou oblast Kašmír. I po 60-ti letech zůstává toto území válečnou zónou podobnou demilitarizované zóně na Korejském poloostrově.

3.2 Demografický vývoj Indické republiky

Indie doznala v průběhu své existence mnoha populačních změn. Její populace se téměř ztrojnásobila a tak není divu, že se vzhledem k velkému růstu, začala objevovat mnohá vládní opatření, která měla vývoj populace regulovat. Tato kapitola se bude věnovat konkrétním opatřením i s jejich dopadem na jednotlivé demografické ukazatele.

3.2.1 Vývoj populační politiky Indie

Prvořadé cíle jakéhokoliv hospodářského či sociálního programu je zlepšení kvality života lidí, zvětšení jejich pohodlí a poskytnutí možnosti volby k tomu aby se staly produktivními ve společnosti.

V roce 1952 byla Indie první země na světě, která spustila národní program, který kladl důraz na plánované rodičovství. Program měl ovlivnit porodnost a stabilizovat tak populaci v souladu s potřebami a možnostmi národního hospodářství. Po roce 1952 došlo k prudkým poklesům úmrtnosti, které však nebyly doprovázeny podobným poklesem plodnosti. Následkem toho začala populace prudce stoupat. Byly vydány série různých vládních opatření na podporu malých rodin. Indická populační politika se v těchto letech začala zaměřovat na dobrovolnou sterilizaci. Jedinci, kteří se dobrovolně nechali sterilizovat, byli náležitě odměněni. Forma odměn za sterilizaci získala velkou popularitu u chudších vrstev obyvatelstva. V roce 1976 dosáhla indická populační politika svého vrcholu. Kvóty na počet sterilizovaných občanů byly

navýšeny, zrovna tak jako kvóty obyvatelstva, které používá antikoncepci. To vyvolalo v roce 1977 bouřlivé nepokoje. V roce 1977 se v Indii rovněž konaly volby a tehdejší vládní strana v nich, díky přísnosti populačních opatření, nedostala potřebný počet hlasů a volby prohrála. To znamenalo na nějaký čas zbrzdění nastolených trendů.

Až v roce 1983 se programy populační politiky znovu rozběhly. Indická vláda vydala v tomto roce Národní zdravotní program, ve kterém byly uvedeny hodnoty úhrnné plodnosti, které měly být dosaženy do roku 2000. Hodnoty ukazatelů se sice snížily, ale růst populace neustal. Projekce předpokládali dosažení hranice miliardy obyvatel zhruba v květnu 2000, stalo se tak však již o rok dříve.

Přesně 15. srpna 1999. Lidé sice oslavovali, ale politici až tak nadšení nebyli. Indie měla 16% celosvětové populace, avšak jen na 2,4% světové pevniny. Hustota obyvatelstva rostla a soběstačnost v produkci potravin se tak stávala téměř nedostižným cílem. Proto byla v květnu 2000 vydána série dalších populačních opatření. Již dříve byly nastartovány hospodářské reformy. Šlo o 9. program populační politiky a strategie pro dosažení rychlé stabilizace populace. V tomto programu byla rozpracována analýza příčin, možnosti řešení situace a stanovené cíle. Konkrétně vypadal takto:

- Vysoký populační růst je způsoben:
  - 1) Velkým podílem obyvatelstva v reprodukčním věku (odhadovaný vliv 60%).
  - 2) Vysoká plodnost způsobená vědomím nepoužíváním antikoncepce (odhadovaný vliv 20%).
  - 3) Cílená vysoká plodnost kvůli vysoké kojenecké úmrtnosti (odhadovaný vliv 20%).

Zdravotní péče a antikoncepce bude dostupná ve všech regionech a bude dostupná pro všechny části obyvatelstva bez ohledu na náboženství, kastu, vzdělání a příjem.

- Cíle 9. plánu:
  - 1) Veřejná setkání a všeobecná informovanost lidí o nutnosti antikoncepce.
  - 2) Snížení kojenecké a dětské nemocnosti a úmrtnosti a tím dosáhnout snížení na požadovanou úroveň plodnosti.
- Způsoby jak dosáhnout těchto cílů:
  - 1) Zhodnocení zdravotního stavu obyvatelstva, zvláště pak dětí, na okresní úrovni a vytvoření specifických mikro-plánů pro jednotlivé oblasti.
  - 2) Vybudování a následné dodržování vysoké úrovně péče o děti a těhotné ženy.
- Program zlepšení sociálního stavu rodiny bude směřovat k:
  - 1) Zacelení děr v základní infrastruktuře a v rozložení pracovní síly prostřednictvím investic do sociologického průzkumu.
  - 2) Poskytnutí finančních dotací nejchudším oblastem zjištěným cenem z roku 1991 na zlepšení infrastruktury a tvorby pracovních míst.

- 3) Zajištění pravidelného zásobování oblastí léky, vakcínami a antikoncepci v potřebné míře.
  - 4) Zajištění účasti mužů na plánovaném rodičovství a zvýšení míry přijetí vasektomie
- Snaha o zvýšení počtu a kvality úřadů sociální péče prostřednictvím:
    - 1) Zvýšení podílu soukromých doktorů a jejich vzájemné spolupráce mezi regiony.
    - 2) Zlepšení systému pojištění.
    - 3) Zlepšení organizace práce v průmyslu a zemědělství.

Všechny tyto body mají vést ke zlepšení dostupnosti služeb a ke snížení rozdílů mezi regiony.

Dále byla zbudována komise ke kontrole dodržování plánu. Tato komise má za úkol:

- Hlídat a hodnotit implantaci populačního programu s ohledem na dosažení cílů
- Podporovat spolupráci mezi zdravotnictvím, vzděláváním a výzkumem
- Podporovat implantaci programů skrze různé nevládní agentury
- Vyzdvihnout oblasti, které nejlépe dodržují program

Národní populační program 2000 si stanovil tyto konkrétní cíle:

- Snížit a udržet úhrnnou plodnost na hodnotě 2,1
- Úplná registrace narození, úmrtí a sňatků
- Všeobecná informovanost o nutnosti omezení plodnosti
- Snížení kojenecké úmrtnosti na 30‰ a zároveň radikální snížení úmyslného zabíjení dětí s porodní hmotností nižší než 2,5 kg
- Všeobecné očkování dětí a vymýcení dětské obrny, snížení výskytu tetanu a spalniček na minimum.
- Zavedení minimálního sňatkového věku u dívek na 18 let
- Boj s pohlavními chorobami
- Snížení úmrtnosti matek při porodu na minimum

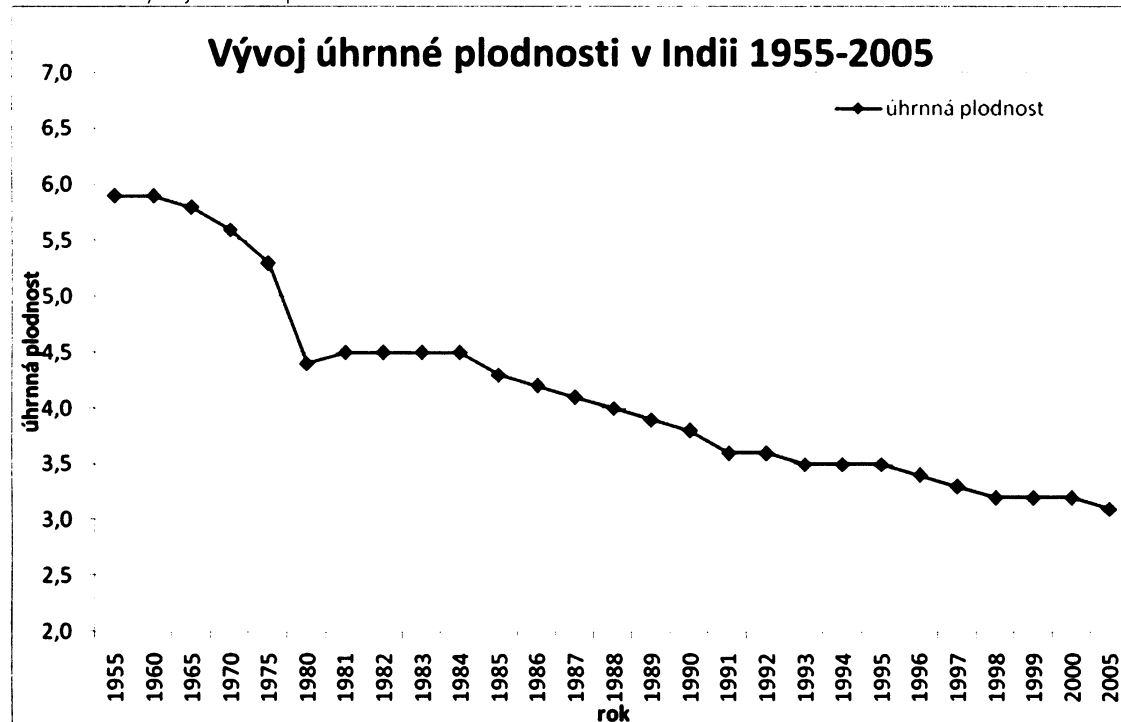
Toto jsou plány a cíle indické vlády na snížení nebo alespoň na kontrolu nad růstem indické populace. Poslední projekce však ukazují, že při současném vývoji by se Indie měla stát nejlidnatější zemí světa okolo roku 2026.

Následujících několik podkapitol bude zaměřeno na konkrétní vývoj demografických ukazatelů, které vedly vládu k vydání tohoto programu.

3.2.2 Vývoj plodnosti

Vývoj hodnot úhrnné plodnosti v Indii zaznamenal v druhé polovině významný pokles. Plodnost se zmenšila téměř na polovinu z 5,9 v roce 1955 na 3,1 v roce 2005. Ale i toto číslo je z hlediska snahy o snížení růstu populace stále příliš velké. Na vývoji v plodnosti se výraznou měrou podílela vládní opatření a zavádění různých programů populační politiky. Z grafu č. je vidět náhlý prudký pokles plodnosti na konci sedmdesátých let, jenž byl způsoben zavedením programu sterilizace v roce 1976. Plodnost poklesla za pět let z 5,3 na 4,4. Šlo o nejprudší pokles plodnosti za celou druhou polovinu 20. století.

Graf č. 8 : Vývoj úhrnné plodnosti v Indii 1955-2005

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat z:

http://unstats.un.org/unsd/cdb/cdb_da_itypes_cr.asp?country_code=356

Další snížení plodnosti přišlo v roce 1983 se spuštěním dalšího populačního programu. Šlo o 1. národní zdravotnický program. Pokles byl oproti konci sedmdesátých let mírnější a to i vzhledem k mírnějším opatřením, než bylo zavedení sterilizace. Trend poklesu pokračuje, až do současnosti kdy hodnota úhrnné plodnosti činí 2,81. Vývoj hodnot úhrnné plodnosti zobrazuje graf č. 8.

Plodnost doznala velkých měr v celonárodním měřítku, avšak při regionálním pohledu dojdeme k určitým odchylkám. Tyto odchylky jsou dány především vnitřní strukturou daného regionu. Chování venkovského obyvatelstva je přeci jen vždy trochu odlišné od toho městského. Rovněž tak dopad vládních reforem je v odlehlých oblastech menší, či vůbec žádný. Následující tabulky č.8 a č. 9 byly vytvořeny na základě rozdílnosti daných států a teritorií v úrovni úhrnné plodnosti. Oblasti byly rozděleny do tří skupin. Skupina A zobrazuje státy s úrovní plodnosti pod 2,1 a tudíž s plodností, která nezaručuje přirozenou reprodukci. Ve skupině B jsou seřazeny státy s úhrnnou plodností od 2,1 do tří, tedy s plodností mírně nad hranicí zachování populace.

Skupina C obsahuje státy s plodností nad 3. Tyto státy jsou nejméně přizpůsobivé populačním programům a jsou to státy s převážně venkovského charakteru s výrazným podílem osob pracujících v zemědělství.

Další doplňující ukazatel podílu žen používajících antikoncepci slouží k představě o rozvoji programu na zavádění antikoncepce v různých státech. Některé nízké hodnoty v druhém ukazateli však vzbuzují pochybnosti o správnosti údajů, které mohli vzniknout špatnou registrací žen používajících antikoncepci. Pro srovnání byla hodnota úhrnné plodnosti v Indii za rok 1997 3,3 a podíl žen užívajících antikoncepci v roce 1999 byl 44%.

Následující tabulka č. 9 nám ukazuje plodnost jednotlivých států dle vybraných charakteristik, tak jak byly zjištěny výzkumem v rámci programu NFHS (National Family Health Survey). Úhrnná plodnost byla zjišťována za státy podle místa bydliště, vzdělání a náboženství.

Data za celou Indii i za jednotlivé státy potvrzují výše uvedená slova, že úhrnná plodnost ve městech je v Indii menší,

Tabulka č. 8 : Diferenciace indických států dle úhrnné plodnosti

Skupina A (úhrnná plodnost menší než 2,1)		
Region	úhrnná plodnost v roce 1997 v	Podíl žen užívajících antikoncepci v % za rok 1999
Goa	1	27,1
Nagaland	1,5	7,8
Delhi	1,6	28,8
Kerala	1,8	40,5
Pondichery	1,8	56,9
A&N Islands	1,9	39,9
Tamil Nadu	2	50,4
Chandigarh	2,1	35
Mizoram	data nejsou dostupná	34,6
Skupina B (úhrnná plodnost větší než 2,1 a menší než 3)		
Manipur	2,4	20,1
Daman & Diu	2,5	30,2
Karnataka	2,5	55,4
Andhra Pradesh	2,5	50,3
Himachal Pradesh	2,5	48,2
Skkim	2,5	21,9
West Bengal	2,6	32,9
Maharashtra	2,7	50,1
Punjab	2,7	66
Arunachal Pradesh	2,8	14
Lakshadweep	2,8	9,1
Skupina C (úhrnná plodnost větší než 3)		
Orissa	3	39
Gujarat	3	54,5
Assam	3,2	16,8
Haryana	3,4	49,7
Dadra & Nagar Haveli	3,5	29,1
Tripura	3,9	25,2
Meghalaya	4,8	4,6
Madhya Pradesh	4	46,5
Rajasthan	4,2	36,4
Bihar	4,4	19,7
Uttar Pradesh	4,8	38,2
Jammu & Kashmir	data nejsou dostupná	15

Zdroj: www.unescap.org/esid/psis/population/database/poplaws/law_india/indiaappend3.htm

než na venkově (2,7 město oproti 3,67 venkov). Rozdíl mezi venkovským a městským prostředím tak činí 26%. Tento poměr však neplatí v celé Indii. V šesti státech s vysokou plodností (Haryana, Rajasthan, Madhya Pradesh, Uttar Pradesh, Bihar, Asam) je městská

Tabulka č.9 : Úhrnná plodnost dle vybraných charakteristik ve státech Indie, 1993

Stát	celkem	bydliště		vzdělání			náboženství		
		město	venkov	negramotní	základní vzdělání	s maturitou	hinduisté	muslimové	ostatní
Indie	3,39	2,70	3,67	4,03	3,01	2,28	3,30	4,41	2,70
Severní státy									
Delhi	3,02	3,00	3,30	4,47	3,27	2,21	2,90	4,76	2,16
Haryana	3,99	3,14	4,32	4,69	3,52	2,94	3,86	6,93	3,81
Himachal Pradesh	2,97	2,03	3,07	3,63	3,12	2,27	2,90	4,78	4,41
Jammu & Kashmir	3,13	2,13	3,36	3,69	3,45	2,42	3,01	3,88	2,71
Punjab	2,92	2,48	3,09	3,69	3,02	2,17	2,91	4,16	2,89
Rajasthan	3,63	2,77	3,87	3,88	3,33	2,31	3,66	4,00	2,10
Centrální státy									
Madhya Pradesh	3,90	3,27	4,11	4,31	3,17	2,82	3,92	4,18	2,67
Uttar Pradesh	4,82	3,58	5,19	5,36	4,16	2,97	4,75	5,28	3,34
Východní státy									
Bihar	4,00	3,25	4,15	4,28	3,77	2,62	3,79	5,18	3,35
Orissa	2,92	2,53	3,00	3,17	3,08	1,93	2,90	4,25	3,08
West Bengal	2,92	2,14	3,25	3,73	2,82	1,67	2,52	4,59	2,24
Severovýchodní státy									
Assam	3,53	2,53	3,68	4,51	3,27	1,83	2,92	5,03	4,65
Západní státy									
Goa	1,90	1,80	1,99	3,00	1,83	1,75	1,90	2,20	1,84
Gujarat	2,99	2,65	3,17	3,59	2,83	2,27	2,96	3,34	3,17
Maharashtra	2,86	2,54	3,12	3,47	3,00	2,25	2,69	4,11	2,65
Jžní státy									
Andhra Pradesh	2,59	2,35	2,67	2,97	2,23	1,96	2,60	2,88	1,81
Karnataka	2,85	2,39	3,09	3,39	2,57	2,14	2,72	3,93	2,22
Kerala	2,00	1,78	2,09	2,31	2,16	1,94	1,65	2,97	1,80
Tamil Nadu	2,48	2,36	2,54	2,84	2,49	2,17	2,45	2,47	2,78

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat z: <http://www2.eastwestcenter.org/pop/misc/subj-9.pdf>

plodnost průměrně o 27% nižší než venkovská plodnost. V devíti státech se středními hodnotami úhrnné plodnosti (Delhi, Himachal Pradesh, Jammu and Kashmir, Punjab, Orissa, West Bengal, Gujarat, Maharashtra a Karnataka) je městská plodnost v průměru o 23% nižší než plodnost na venkově. V Delhi je to pouze 9%. Státy s nejnižší plodností (Goa, Andhra Pradesh, Kerala a Tamil Nadu) mají průměrnou hodnotu úhrnné plodnosti ve městech jen o 11% nižší, než má venkov. Ve státě Tamil Nadu je tento rozdíl pouze 7% a je tak nejnižší v celé Indii.

Diferenciace hodnot plodnosti dle úrovně dosaženého vzdělání má ve všech státech Indie stejný trend. Nejvyšší plodnost má obyvatelstvo negramotné a nejnižší plodnost má obyvatelstvo, které má vzdělání alespoň střední. Tento celosvětový jev tedy platí i pro Indii.

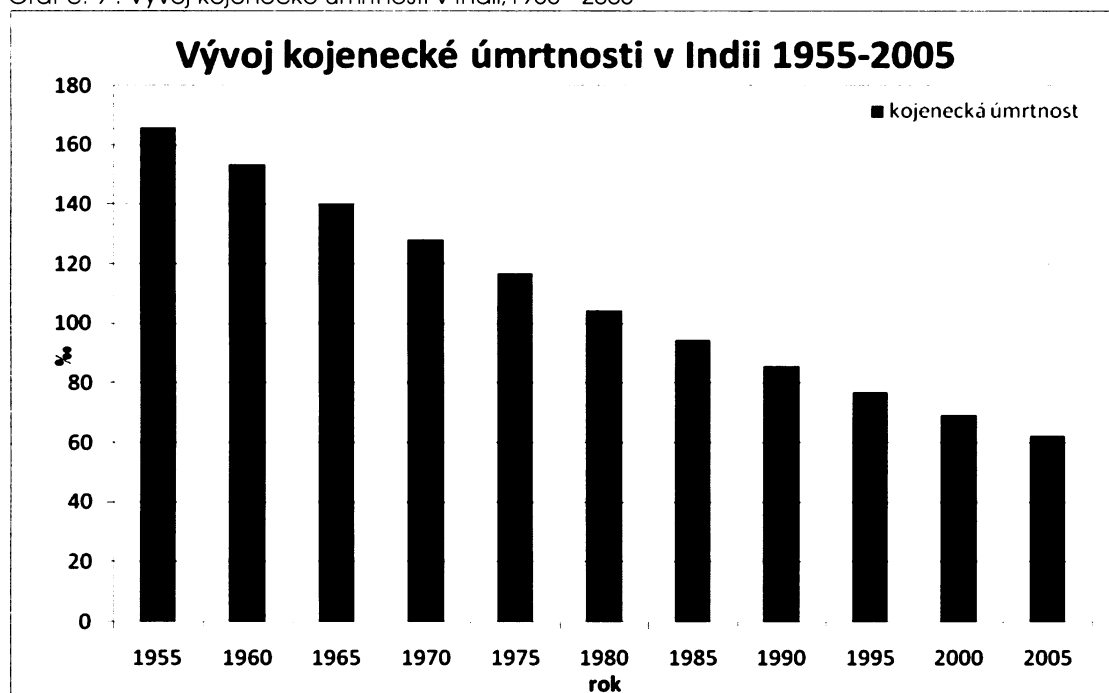
Velké rozdíly v úhrnné plodnosti ukazuje také diference dle náboženského vyznání. Plodnost žen hlásících se k hinduismu je zhruba stejná, jako plodnost žen hlásících se k ostatním náboženstvím kromě islámu. Plodnost islámských žen je v některých státech téměř dvakrát vyšší. Ve státu Haryana se plodnost muslimským žen blíží k 7 živě narozeným dětem na 1 ženu v plodném období, tedy k hodnotě, která byla zjištěna v Indii ve 40. letech. Náboženské rozdíly v plodnosti mohou být způsobeny do jisté míry socio-ekonomickými rozdíly mezi náboženskými skupinami.

3.2.3 Vývoj úmrtnosti

Snížení kojenecké úmrtnosti, zvýšení naděje dožití a snížení mateřské úmrtnosti byly nejdůležitější cíle indické vlády ve druhé polovině 20. Století. Každý program populační politiky obsahoval plány na změnu těchto ukazatelů. Vzhledem k jejich důležitosti bylo zpracováno o jejich vývoji několik studií. Data za kojeneckou úmrtnost jsou tak podrobná, že jsou diferencována dokonce i podle druhu toalety v domácnosti.

Snaha o snížení kojenecké úmrtnosti nebyla u indické vlády bezpředmětná. Její hodnota se pohybovala na začátku 50. let okolo hranice 200 mrtvých na tisíc narozených. Těchto hodnot nabýval tento ukazatel na přelomu tisíciletí například v oblasti Sahelu. V Indii byla tato situace způsobena převážně nedostatečnou správou země britskými kolonizátory. Indie byla Velkou Británií využívána jako země levných zdrojů, které se daly v Evropě draze prodat. Peníze, které do Indie z těchto obchodů plynuly, však nebyly použity k vybudování infrastruktury a zlepšení služeb. V době kdy Indie získala nezávislost, byla vlastně vydrancovanou zemí bez fungujícího hospodářství. Pokles kojenecké úmrtnosti začal až s nastartováním hospodářských a sociálních reforem. Vzhledem k počátečním vysokým hodnotám byl pokles poměrně rychlý a na počátku 80. let se kojenecká úmrtnost snížila pod 100‰. Pokles byl tedy více jak 50% za 30 let.

Graf č. 9 : Vývoj kojenecké úmrtnosti v Indii, 1955 - 2005

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat z

http://unstats.un.org/unsd/cdb/cdb_da_itypes_cr.asp?country_code=356

Další investice do zdravotnictví, do vzdělání a do zlepšení všeobecné úrovně žití v rámci různých populačních a sociálních programů znamenaly na konci století další snížení. Hodnoty okolo 70‰ jsou však stále vysoké. Vývoj kojenecké úmrtnosti ukazuje graf č. 9. Pro srovnání tyto hodnoty jsou stále vyšší, než hodnoty kojenecké úmrtnosti dosahované v Evropě po skončení druhé světové války. Není tedy divu, že indická vláda stále není spokojena a nadále

investuje nemalé peníze do zlepšení současného stavu. Prognózy ukazují pokles na hodnoty okolo 30‰ v 30. letech 21. století. Hodnota kojenecké úmrtnosti, při které se v současnosti považuje společnost za vyspělou, je nyní 10‰.

Ani kojenecká úmrtnost nemá ve všech částech Indie stejné hodnoty. Její rozdílnost je určena, stejně tak jako u plodnosti, množstvím faktorů. V následujících dvou tabulkách bude vidět vliv úrovně vzdělání a místa bydliště na kojeneckou úmrtnost. Pro lepší přehled o podílu věkových skupin na úmrtnosti jsou uvedena i data za dětskou úmrtnost.

Tabulka č. 10 : Kojenecká a dětská úmrtnost ve vybraných státech Indie, 1985 (‰)

Stát	Kojenecká úmrtnost		Dětská úmrtnost	
	město	venkov	město	venkov
Indie	62	98	21	42
Severní státy				
Delhi	63	83	17	19
Haryana	62	91	22	33
Himachal Pradesh	43	69	8	23
Jammu & Kashmir	37	61	12	23
Punjab	42	62	13	20
Rajasthan	59	77	14	40
Centrální státy				
Madhya Pradesh	64	112	23	64
Uttar Pradesh	73	134	31	58
Východní státy				
Bihar	63	104	28	47
Orissa	98	133	16	20
West Bengal	76	84	18	31
Severovýchodní státy				
Assam	78	94	36	61
Západní státy				
Goa	43	33	8	8
Gujarat	59	86	8	8
Maharashtra	44	65	18	26
Jžní státy				
Andhra Pradesh	59	82	12	32
Karnataka	58	86	22	35
Kerala	30	33	6	11
Tamil Nadu	61	76	15	34

Zdroj: A. Pendey, Infant and Child Mortality in India, 1998

V rozvojových zemích jsou životní podmínky obecně horší ve venkovských oblastech než ve městech. Zdravotní zařízení jsou méně dostupná a také jejich kvalita není na stejné úrovni jako ve městech. Tyto rozdíly mají největší vliv i na rozdíly v tabulce č. 10. Státy, s kojeneckou úmrtností vyšší než 100‰, jsou z větší části pokryty hustými deštnými lesy, které znemožňují lepší obslužnost venkovských sídel, a tudíž je zde mnohem obtížnější udržovat lékařskou péči na patřičné úrovni. Rovněž finance vynaložené na vybudování infrastruktury v těchto oblastech jsou daleko vyšší. Státy Goa a Kerala, které tvoří pravý opak a kojenecká úmrtnost se u nich

pohybuje na nejnižších hodnotách, nejsou žádným překvapením. V obou těchto státech se daří nejlépe implantovat populační a sociální programy indické vlády. Hodnoty plodnosti a úmrtnosti ve státě Kerala bývají mnohdy používány k prognózování vývoje početního stavu indické populace. Hodnoty kojenecké úmrtnosti na venkově ve státě Goa jsou dokonce nižší než hodnoty dosažené ve městech.

Také vzdělání matky má nemalý vliv na kojeneckou úmrtnost. Diferenciace hodnot tohoto ukazatele nám rovněž poukazuje na úroveň celkového rozvoje jednotlivých států. Následující tabulka č. 11 nám opět ukazuje vysokou kojeneckou úmrtnost u negramotných matek hlavně v oblasti střední a východní Indie, tedy v oblasti s malou industrializací, členitým a špatně přístupným reliéfem. Při porovnání s předchozí tabulkou můžeme u některých států najít souvislosti mezi vysokou kojeneckou úmrtností na venkově a vysokou kojeneckou úmrtností u negramotných žen.

Tabulka č.11 : Diferenciace kojenecké úmrtnosti dle vzdělání matky, 1985 (%)

Stát	vzdělání matky	
	negramotné	gramotné
Indie	107	57
Severní státy		
Delhi	87	49
Haryana	95	58
Himachal Pradesh	76	60
Jammu & Kashmir	62	49
Punjab	63	49
Rajasthan	76	64
Centrální státy		
Madhya Pradesh	118	54
Uttar Pradesh	135	74
Východní státy		
Bihar	106	69
Orissa	144	98
West Bengal	100	62
Severovýchodní státy		
Assam	104	74
Západní státy		
Goa	65	27
Gujarat	103	46
Maharashtra	76	39
Jžní státy		
Andhra Pradesh	85	54
Karnataka	97	47
Kerala	54	30
Tamil Nadu	90	55

Zdroj: A. Pendey, Infant and Child Mortality in India, 1998

Rovněž by se dal najít vztah mezi státy s vysokou, respektive nízkou kojeneckou úmrtností podle vzdělání matky a podle místa bydliště, se státy s vysokými, respektive nízkými hodnotami

úhrnné plodnosti. Toto porovnání může sloužit jako důkaz správnosti opatření indické vlády, které směřují ke snížení plodnosti prostřednictvím snížení hodnot kojenecké úmrtnosti.

Dalším problémem indické populace je mateřská úmrtnost. Je to opět ukazatel, jehož hodnoty jsou obrazem úrovně zdravotní péče v Indii. Mateřská úmrtnost je jev v našich zeměpisných šířkách spíše výjimečný a proto bych předem popsal její ukazatele. Jde o Index mateřské úmrtnosti a míru mateřské úmrtnosti. Index mateřské úmrtnosti nám zobrazuje počet zemřelých žen v důsledku mateřské úmrtnosti vztahovaný k počtu narozených daného roku. Míra mateřské úmrtnosti je pak vztahována k počtu žen. Mateřskou úmrtností máme na mysli úmrtí matky v šestinedělí.

Otázka vysoké mateřské úmrtnosti je rovněž řešena v každém programu indické populační politiky. Její vývoj ukazuje následující tabulka č. 12, kde se opět potvrzuje diferenciac

Tabulka č. 12 : Vývoj a diferenciac mateřské úmrtnosti v Indii, 1982-1996

Oblast	časové období	index mateřské úmrtnosti (na 100 000 živě narozených)	míra mateřské úmrtnosti (na 100 000 žen)	podíl úmrtí v mateřství ve věku 15-49 (%)
Indie, celkově	1982-86	580	82	21
	1987-91	519	66	19
	1992-96	440	51	17
Indie, město	1982-86	389	44	17
	1987-91	299	29	12
	1992-96	321	27	13
Indie, venkov	1982-86	638	96	22
	1987-91	563	76	20
	1992-96	498	62	18

Zdroj: http://www.iussp.org/Brazil2001/s10/S16_01_Bhat.pdf

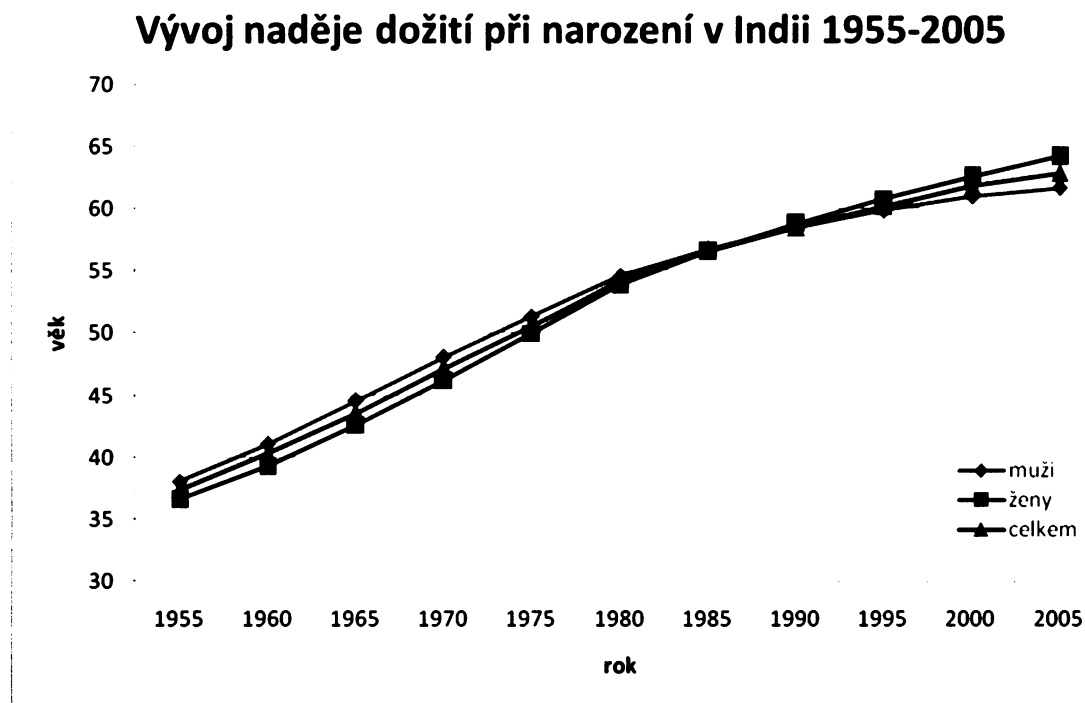
městského a venkovského prostředí. Zároveň jsou z tabulky vidět účinky programů populační politiky a částečné splnění jejich cílů. Jde o snížení všech ukazatelů v daném období. Snížil se rovněž podíl mateřské úmrtnosti na celkovém počtu mrtvých žen ve věku 15-49 let. A také se snížil rozdíl mezi hodnotami ukazatelů ve městě a na venkově. Hodnoty se za ukázaných 15 let z konce 20. století výrazně snížily, ale k jejich úplné anulaci chybí Indii ještě dlouhá cesta ve zlepšování zdravotní péče, budování infrastruktury a zvyšování vzdělanostní struktury populace.

Na začátku 50. let byla naděje dožití při narození u indických žen nižší než u mužů. Tento atypický jev byl způsoben vysokou mateřskou úmrtností. Vzhledem ke zlepšujícím se životním podmínkám má ukazatel naděje dožití při narození v Indii stále rostoucí trend. U žen však roste rychleji a to hlavně díky klesající mateřské úmrtnosti. Hodnota naděje dožití u žen překonala hodnotu dosaženou u opačného pohlaví až v roce 1990. Zvýšení naděje dožití bylo také jedním z cílů indické populační politiky. Byl to však cíl druhotný, tedy takový, jehož vývoj bude ovlivněn zlepšením jiných ukazatelů.

Hlavní vliv na stoupající hodnoty měl zajisté pokles kojenecké úmrtnosti. I tak jsou však současné hodnoty naděje dožití v Indii stále poměrně nízké. Hodnoty publikované pro rok 2006

nám ukazují věk 64 u indických žen, u mužů je to 62 roků. Hodnota za obě pohlaví je 63 let. Vývoj hodnot je vidět v následujícím grafu č. 10.

Graf č. 10: Vývoj naděje dožití při narození v Indii, muži, ženy, celkem, 1955-2005

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat z

http://unstats.un.org/unsd/cdb/cdb_da_itypes_cr.asp?country_code=356

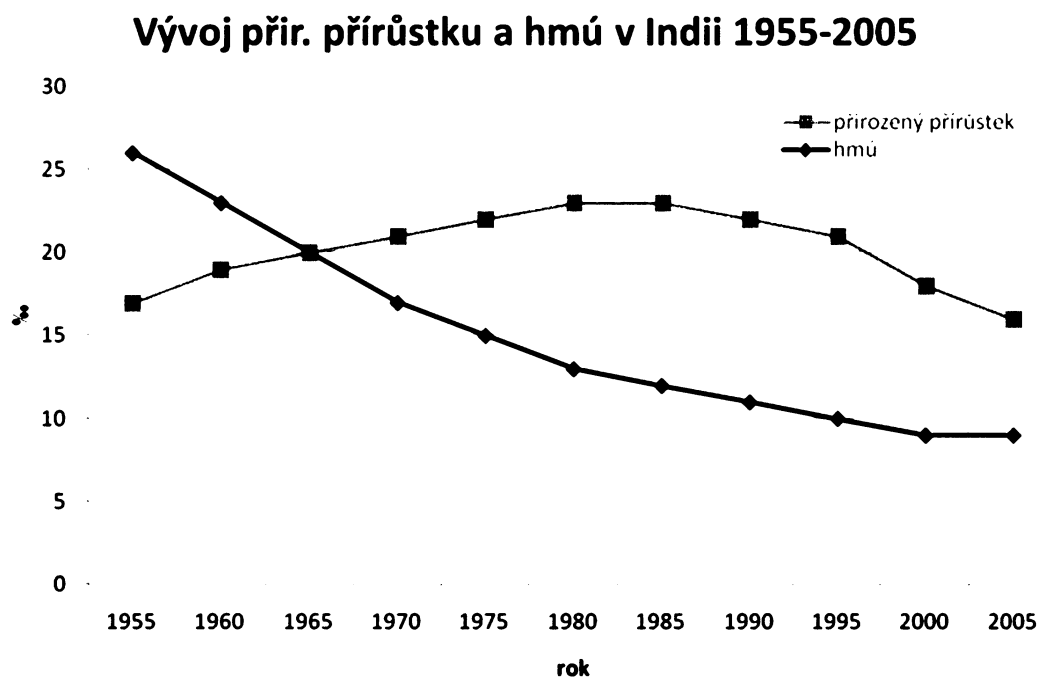
Obrázek o vývoji naděje dožití v rámci regionů si můžeme udělat samy podle hodnot kojenecké úmrtnosti v jednotlivých státech. Platí zde nepřímá úměra. Státy s vysokou kojeneckou úmrtností mají nízké hodnoty naděje dožití a naopak.

V grafu č. 11 z následující stránky je vidět vývoj hrubé míry úmrtnosti a zároveň přirozeného přírůstku v Indii ve druhé polovině 20. Století. Záludnosti ukazatele hrubé míry úmrtnosti byly již popsány v kapitole věnované Číně.

Hrubá míra úmrtnosti má v Indii sestupný trend. Nejprudší pokles zaznamenaly její hodnoty v 60. letech, kdy poklesla o 6%. Od 70. let se pokles zmírnil a jeho zmírňování pokračovalo po celý zbytek 20. století. Na přelomu tisíciletí se pak pokles zastavil úplně a nyní stagnuje hodnota hrubé míry úmrtnosti na 9%.

Přirozený přírůstek v Indii rostl od 50. let plynule a populační opatření z počátku druhé poloviny 20. století na něj neměly téměř žádný vliv. Zapůsobily až programy z počátku 80. let. Tehdy se hodnota přirozeného přírůstku zastavila na hodnotě 23% a s přibližujícími se 90. léty nastal vytožený pokles. Ten byl umocněn působením dalších populačních opatření a hodnota přirozeného přírůstku poklesla v roce 2000 na 18%. Trend poklesu pokračuje i v 21. století a nyní se pohybuje v hodnotách okolo 16%. I tak je přirozený přírůstek stále vysoký a růst indické populace tak nadále pokračuje.

Graf č. 11: Vývoj hrubé míry úmrtnosti a přirozeného přírůstku v Indii, 1955-2005

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat z

http://unstats.un.org/unsd/cdb/cdb_da_itypes_cr.asp?country_code=356

3.2.4 Věková struktura a rozložení obyvatelstva

Růst indické populace v druhé polovině 20. století byl opravdu závratný. V roce 1950 měla Indie 358 293 000 obyvatel. Na konci století v roce 2000 byl počet obyvatel žijících v Indii téměř trojnásobný. Konkrétně 1 004 000 000. I ve století 21. prudký růst populace pokračuje a tak má Indie dle intercensálního odhadu z června 2007 1 129 866 154 lidí.

Z následující tabulky č. je zřetelné, že se věková struktura v Indii za druhou polovinu 20. století příliš nezměnila. Vzhledem k růstu naděje dožití se v průběhu 2. poloviny 20. století

Tabulka č. 13 : Vývoj věkové struktury Indie 1950-2005

rok	Podíl obyvatelstva v %		
	0-14	15-59	60+
1950	37,5	57,1	5,4
1955	38,8	56,1	5,1
1960	40,4	54,4	5,2
1965	41,5	53,2	5,3
1970	40,9	53,6	5,5
1975	40,1	54,3	5,6
1980	39,4	54,8	5,8
1985	38,7	55,3	6
1990	37,8	55,9	6,3
1995	36,6	56,8	6,6
2000	35	57,9	7,1
2005	33	59,5	7,5

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat z

http://unstats.un.org/unsd/cdb/cdb_da_itypes_cr.asp?country_code=356

zvýšil podíl osob ve věkové kategorii 60+. Zároveň s růstem naděje klesala i úhrnná plodnost a tak začal klesat i podíl nejmladší věkové kategorie na celkové populaci. Další věc, která je z tabulky vidět, je růst podílu této kategorie od roku 1950 do roku 1965, což se projevilo i na křivce přirozeného přírůstku, která byla znázorněna v grafu č. 11. I přes růst nejstarší věkové kategorie zůstává indická populace stále mladá, a proces demografického stárnutí se zde ještě pořádně neprojevil.

Tato slova dokládá i obrázek č. 6, který znázorňuje věkovou pyramidu Indie v roce 2005. Pyramida je progresivního typu se silnou základnou.

Co se regionální diferenciace věkové struktury týče, je opět rozvrstvena dle hodnot úhrnné plodnosti a podílu venkovského

obyvatelstva. Dalo by se říci, že bychom mohli v různých Indických státech najít všechna stádia vývoje indické populace v druhé polovině 20. století. Státy s vysokou plodností mají i vysokou kojeneckou úmrtnost a věková struktura těchto států je velmi mladá. Rovněž tak podíl venkovského obyvatelstva je velký, a tak populace těchto států (Madhya Pradesh, Uttar Pradesh) odpovídá populaci Indie v 50. letech. Naopak státy Goa či Kerala nám ukazují populaci Indie daleké budoucnosti.

Velká vnitřní migrace patří rovněž k jevům, ke kterým v Indii dochází společně s růstem industrializace. V Indii v současnosti existují regiony, kde

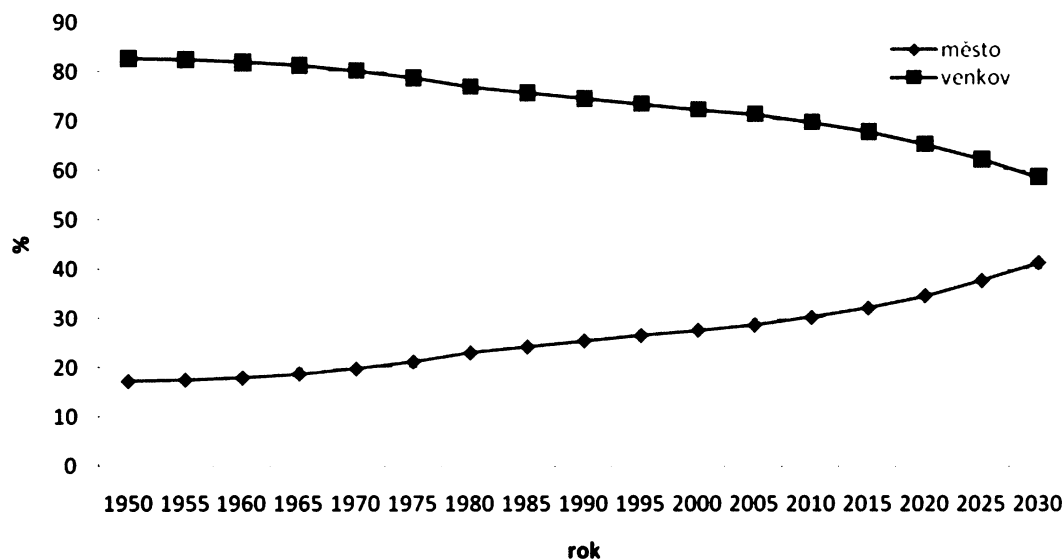
jsou tři ze čtyř domácností tvořeny přistěhovalými. V době, kdy byla Indie britskou kolonií, se veškeré hospodářství koncentrovalo do venkovských oblastí. Důležitými vývozními artikly byly zemědělské produkty. Indické obyvatelstvo v tomto období houfně odcházelo na venkov za

prací. Jak ukazuje graf č. 12, po vzniku samostatné Indie se v roce 1950 nacházelo více jak 80% obyvatelstva na venkově. V průběhu druhé poloviny

Graf č. 12: Vývoj podílu městského a venkovského obyvatelstva v Indii 1950-2030

Vývoj městského a venkovského obyvatelstva v Indii 1950-2030

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat z

http://unstats.un.org/unsd/cdb/cdb_da_itypes.cr.asp?country_code=356

20. století docházelo v Indii k přesunu hlavních hospodářských odvětví s venkova do měst. V 70. letech docházelo k první urbanizační vlně. Díky budování infrastruktury a vzniku nových univerzit, rostla v indických městech i možnost vzdělání. Společně s růstem industrializace roste v současnosti i poptávka po pracovní síle a tak příliv migrantů do měst sílí. Bohužel se však nedaří zároveň, s růstem obyvatelstva, budovat ve městech tak rozsáhlou infrastrukturu. Na okrajích velkoměst se tak rozrůstají slumy. V těchto oblastech povětšinou chybí kanalizace, elektřina a hygienické podmínky jsou mnohdy za hranicí únosnosti. Rovněž odpady se stávají velkým problémem slumů. Podíl obyvatelstva žijícího ve slumech v indických městech v roce 2001 nám ukazuje tabulka č. 14. Přesto však podíl městského obyvatelstva v Indii roste, a prognózy nám ukazují trend, který směřuje k překonání 50% hranice podílu městského obyvatelstva.

V Indii se v dnešní době nachází celkem 35 aglomerací, které převyšují 1 milion obyvatel. Tyto nám ukazuje tabulka č. 15. Dá se však předpokládat, že se jejich počet bude ještě zvyšovat, vzhledem k neustálému růstu urbanizace a trendu migraci do měst. Problémy se slumy se však mohou ještě rozrůst. Již tak velké aglomerace Bombaje, Kalkaty, či Dillí stále nabírají nemalý počet obyvatel.

V současné době však chybí prostředky na řešení této situace a tak se v brzké době její zlepšení nejspíše Indie nedočká.

Tabulka č. 14: Podíl obyvatelstva ve slumech v Indii ve městech nad 1 milion obyvatel, 2001

Město	Stát	Obyvatelstvo celkem	Obyvatelstvo ve slumech	Podíl obyvatelstva ve slumech (%)
Celkem		73 345 775	17 696 950	24,1
Greater Mumbai	Maharashtra	11 978 450	6 475 440	54,1
Delhi	Delhi	9 879 172	1 851 231	18,7
Kolkata	West Bengal	4 572 876	1 485 309	32,5
Chennai	Tamil Nadu	4 343 645	819 873	18,9
Bangalore	Karnataka	4 301 326	430 501	10,0
Hyderabad	Andhra Pradesh	3 637 483	626 849	17,2
Ahmadabad	Gujarat	3 520 085	473 662	13,5
Surat	Gujarat	2 433 835	508 485	20,9
Kanpur	Uttar Pradesh	2 551 337	367 980	14,4
Pune	Maharashtra	2 538 473	492 179	19,4
Jaipur	Rajasthan	2 322 575	368 570	15,9
Lucknow	Uttar Pradesh	2 185 927	179 176	8,2
Nagpur	Maharashtra	2 052 066	737 219	35,9
Indore	Madhya Pradesh	1 474 968	260 975	17,7
Bhopal	Madhya Pradesh	1 437 354	125 720	8,7
Ludhiana	Punjab	1 398 467	314 904	22,5
Patna	Bihar	1 366 444	3 592	0,3
Vadodara	Gujarat	1 306 227	186 020	14,2
Agra	Uttar Pradesh	1 275 134	121 761	9,5
Thane	Maharashtra	1 262 551	351 065	27,8
Kalyan-Dombivli	Maharashtra	1 193 512	34 860	2,9
Varanasi	Uttar Pradesh	1 091 918	137 977	12,6
Nashik	Maharashtra	1 077 236	138 797	12,9
Meerut	Uttar Pradesh	1 068 772	471 581	44,1
Faridabad	Haryana	1 055 938	490 981	46,5
Pimpri Chinchwad	Maharashtra	1 012 472	123 957	12,2
Haora	West Bengal	1 007 532	118 286	11,7

Zdroj: http://www.censusindia.net/results/slum/slum_index.html

Tabulka č. 15 : Přehled počtu obyvatel v indických aglomeracích 2001

Pořadí	název aglomerace	populace	Pořadí	název aglomerace	populace
1	Mumbai (Bombay)	16 368 000	19	Ludhiana	1 395 000
2	Kolkata (Calcutta)	13 217 000	20	Kochi	1 355 000
3	Delhi	12 791 000	21	Visakhapatnam	1 329 000
4	Chennai	6 425 000	22	Agra	1 321 000
5	Bangalore	5 687 000	23	Varanasi	1 212 000
6	Hyderabad	5 534 000	24	Madurai	1 195 000
7	Ahmadabad	4 519 000	25	Meerut	1 167 000
8	Pune	3 756 000	26	Nashik	1 152 000
9	Surat	2 811 000	27	Jabalpur	1 117 000
10	Kanpur	2 690 000	28	Jamshedpur	1 102 000
11	Jaipur	2 324 000	29	Asansol	1 090 000
12	Lucknow	2 267 000	30	Dhanbad	1 064 000
13	Nagpur	2 123 000	31	Faridabad	1 055 000
14	Patna	1 707 000	32	Allahabad	1 050 000
15	Indore	1 639 044	33	Amritsar	1 011 000
16	Vadodara	1 492 000	34	Vijayawada	1 011 000
17	Bhopal	1 455 000	35	Rajkot	1 001 000
18	Coimbatore	1 466 000			

Zdroj: http://finance.indiamart.com/india_business_information/rural_urban_migration_population_india.html

Kapitola 4

Rozdílnosti populačního vývoje Číny a Indie

Tato kapitola se bude věnovat rozdílnostem ve vývoji populací Číny a Indie. Jde o dvě nejlidnatější země světa a jejich populace dohromady tvoří téměř 40% lidstva. Obě populace přesahují výrazně miliardu obyvatel. V posledních letech však dochází k výraznému zpomalení ročního růstu čínského obyvatelstva na zhruba 0,6%, zatímco v Indii se hodnota přírůstku pohybuje o celé procento výše. Zpracovaná data nám ukazují jak velký a pozoruhodně rychlý přechod zažila Čína a zároveň ukazují, že ač se v Indii úhrnná plodnost rovněž výrazně snížila, pokles růstu populace byl mnohem menší. Základním rozdílem, který stanovil vývoj demografických ukazatelů, byl přístup k populační politice.

4.1 Odlišnosti populačních politik

Indie zavedla celostátní program plánovaného rodičovství s plnou vládní podporou již v roce 1952. Bylo to rychlá reakce a zároveň známka zájmu o řešení problému s přílišným přírůstkem obyvatelstva. Zpočátku byl program založený na poskytování informací a distribuci antikoncepce jen těm párům, které přišly na kliniku a samy si toto vyžádaly. Později, v polovině 60. let, byl tento přístup pozměněn a rozšířen. Byl udělán tak, aby byly páry motivované k přijetí antikoncepce, včetně sterilizace. K informovanosti obyvatelstva již bylo využito hromadných sdělovacích prostředků a speciálně vyškolených vládních zdravotníků. Cíle byly stanoveny, omezení akceptována a motivační bonusy poskytovány. Dále byly spuštěny nové způsoby přístupu k řešení problému, jako například sterilizační tábory. Indický plán dosáhl svého vrcholu v roce 1976, v době kdy byla situace velmi kritická. Sterilizační kampaň byla zesílena a byl zvýšen tlak na státní úředníky, aby dodržovali stanovené kvóty počtu sterilizovaných. Byl také vytvořen návrh na povinnou sterilizaci párů s určitým počtem dětí. Ten však nebyl schválen. Přesto dosahoval počet sterilizovaných osob kolem 8 milionů za rok. Tato zpřísněná opatření však již neměla u veřejnosti tolik pochopení a vedla k mnohým

protestům, především z řad chudého obyvatelstva. Problémy se rozrostly v roce 1977, kdy se konaly v zemi volby. Vládní strana díky těmto reformám prohrála. Nastupující vláda, aby uklidnila lid, program pozměnila a přejmenovala. V roce 1977 tak Indie udělala krok zpět. Další pokusy o motivaci lidí k přijetí antikoncepce pokračovaly až po roce 1980. To se projevilo i na všeobecném růstu užívání všech typů antikoncepčních prostředků. Před spuštěním těchto programů byl podíl osob používajících antikoncepci velmi nízký. V roce 1967 to bylo 4,4%. Do 70. let tato hodnota stoupala jen velmi mírně. V roce 1971 dosahovala 10,4 %. Do voleb v roce 1977 však tento podíl narostl již na 23,5%. Vzhledem k zastavení programů poklesnul podíl osob užívajících antikoncepci na 22% v roce 1981. Následné znovunastartování vzrůstajícího trendu znamenalo navýšení do roku 1991 na 44%. Dá se tedy říci, že Indie vykročila správným směrem. Populační opatření byla opět novelizována v roce 2000 a nastavený trend pokračuje do současnosti.

V Číně byly programy na regulaci plodnosti vypracovány rovněž již v 50. letech. S jejich spuštěním se však váhalo. Primární byl pro Čínu rozkvět politického systému jako takového. Takže se zpočátku více rozvíjely programy přechodu k centrálně plánovanému hospodářství, nežli programy populační politiky. Ideologie „Velkého skoku vpřed“ (1958-1962) a Kulturní revoluce (1966-1976) dokonce nepovažovala vysoký přírůstek obyvatelstva za překážku vývoje a zastánci regulace úrovně plodnosti byli často vystaveni veřejným posměškům. I přes tyto překážky byly programy na kontrolu porodnosti ve většině venkovských i městských oblastí spuštěny ještě do konce kulturní revoluce. Jednalo se o opatření z roku 1970 vydaného pod heslem „later, longer, fewer“. Program byl následně zařazen jako součást národního boje proti růstu porodnosti a lidu byl vštěpen jako součást celkového programu na rozvoj ekonomiky. Díky totalitnímu režimu a s tím spojenou možností stranického růstu bylo o motivaci vládních úředníků postaráno. Program tak byl implementován mnohem efektivněji a razantněji než v Indii. V roce 1979 byl představen program dnes známý jako „politika jednoho dítěte“. Rovněž používání antikoncepce se vzhledem k těmto programům rapidně zvýšilo. V roce 1981 činil podíl párů, které v reprodukčním období používaly některou variantu antikoncepce 64,4%. Růst pokračoval i v 80. letech. V roce 1987 již činil podíl párů 77,3%.

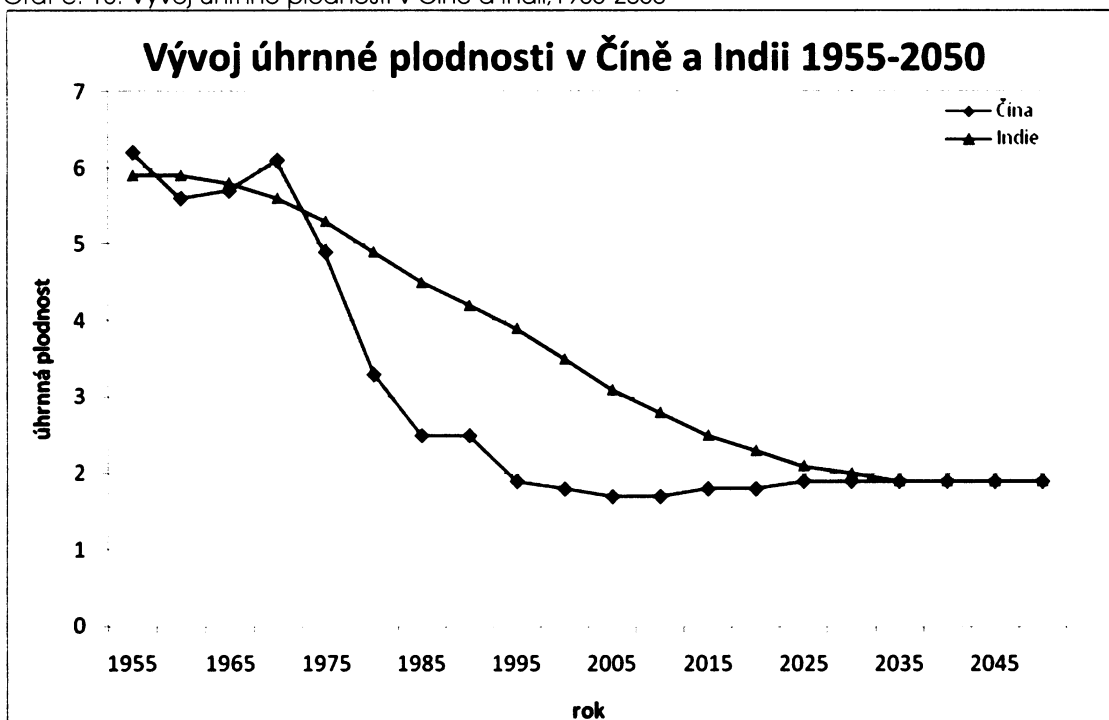
Čínský program byl často kritizován vzhledem ke své tvrdosti a příliš rychlému zabrzdění růstu. Úlevy však poskytoval i program politiky jednoho dítěte. Specifické úlevy byly rovněž povoleny menšinovému obyvatelstvu i v programu z roku 1970. To se následně v praxi odráželo v používání antikoncepce a snižování plodnosti napříč regiony a etnickými skupinami.

Dalo by se říci, že Čína, ač ztrácela v oblasti redukce porodnosti 20 let, srovnala během 70. let s Indií krok. Indický program byl zpočátku až příliš liberální a nechával rozhodnutí na lidech samotných. Vlastně až jeho zpřísnění znamenalo posun kýženým směrem. Naopak Čína dokázala na tvrdosti politického režimu vydělat, a proto byla rychlost rozšíření programů daleko větší a i postihy za neplnění nařízení byly daleko tvrdší než v demokratické Indii. V Indii se jednalo spíše o postihy v podobě neinkasování odměn za plnění. V čínském pojetí však postihy znamenal trest a obyvatelstvo bylo znevýhodněno například snížením, či úplným sebráním sociálních dávek.

4.2 Rozdíly v plodnosti a porodnosti

Rozdílnost vývoje plodnosti je v Číně a Indii při pohledu na graf č. 13 patrná na první pohled. Křivky vývoje úhrnné plodnosti jen dokládají různé doby počátku působení populační politiky. Ukazuje se, že liberálnější přístup Indie neměl na změnu plodnosti tak prudký vliv. Obyvatelstvo reagovalo postupně a pokles křivky je tak rovnoměrný. V Číně je nejprve vidět důsledek „Velkého skoku vpřed“ a zároveň celkové opoždění spuštění programů na regulaci plodnosti. Následná drastická opatření a jejich důsledná kontrola se promítly v prudkém poklesu úhrnné plodnosti. Spuštění čínských populačních opatření na počátku 70. let znamenalo okamžitý pokles hodnot úhrnné plodnosti pod úroveň, které tento ukazatel dosahoval v Indii. Vzhledem k intenzivnímu působení programů v Číně se rozdíl v úhrnné plodnosti obou zemí zvětšoval. Maximálních rozdílů bylo dosaženo v letech 1982 a 1995, kdy rozdíl činil 2 narozené děti na 1 ženu v reprodukčním období. V Číně se v roce 2005 pokles hodnot úhrnné plodnosti zastavil a v současnosti kolísá na hodnotách okolo 1,7. V blízké budoucnosti se očekává mírný nárůst, vzhledem ke vstupu relativně silných populačních ročníků z počátku 90. let minulého století do reprodukčního období. Střední varianta prognózy nám ukazuje stagnaci úhrnné plodnosti v populaci Číny na hodnotě 1,9, tedy na hodnotě, která již nezajišťuje prostou reprodukci obyvatelstva.

Graf č. 13: Vývoj úhrnné plodnosti v Číně a Indii, 1955-2050

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat dostupných z http://unstats.un.org/unsd/cdb/cdb_da_itypes.cr.asp?country_code=356 a http://unstats.un.org/unsd/cdb/cdb_da_itypes.cr.asp?country_code=156 (období 2010- 2050 střední varianta)

Pokles hodnot úhrnné plodnosti v Indii nebyl tak výrazný jako v Číně. V roce 2005 činil rozdíl hodnot mezi oběma zeměmi 1,4 dítěte na ženu v reprodukčním období. V Indii však trend poklesu pokračuje nadále stále stejným tempem. Hodnoty úhrnné plodnosti nejsou v Indii všude

stejně, naopak Čína je vzhledem k důkladné kontrole vládních úřadů v plodnosti regionálně vyváženější. Dle střední varianty prognózy, jež vydala Populační divize OSN, dosáhne Indie čínských hodnot úhrnné plodnosti v roce 2035. Hodnotu hranice zachování prostého početního stavu populace dosáhne Indie o pět let dříve a po necelých osmdesáti letech by tak měl být zastaven růst početního stavu jejího obyvatelstva přirozenou měnou.

Srovnání účinnosti populačních opatření obou zemí však může být nepřesné v celostátním měřítku, vzhledem k velkým rozdílů v infrastruktuře různých Indických států. Proto se někdy pro srovnání uvádí také vývoj úhrnné plodnosti státu Kerala a Číny. Stát Kerala převyšuje čínské obyvatelstvo v gramotnosti a rovněž průměrná délka života je v tomto státě lepší než v Číně. Čína má naopak o trochu vyšší průměrný příjem na osobu. Rozdíly však nejsou nikterak velké. I v oblasti sociálních a zdravotních ukazatelů je na tom stát Kerala podobně jako Čína, na rozdíl od porovnání Indie jako celku. Jde například o postavení žen ve společnosti, které se ve státě Kerala těší s poměrně vysokého postavení podobně jako v Číně. Rovněž informovanost a politická činnost je ve státě Kerala patrná i ve venkovských oblastech, kde fungují zemědělské odbory. Úspěšná implantace pozemkové reformy snížila v tomto státě nespravedlnosti ve vlastnictví půdy. I co se týče politického režimu je stát Kerala srovnatelný s Čínou, neboť v něm vládl komunistický režim. Ten však vládl, díky struktuře indické federace,

pouze v tomto státě, nikoliv v celé Indii. Dá se tedy říci, že celkově byly podmínky v obou státech stejné, a tak se dá asi lépe než kde jinde porovnat právě na státu Kerala účinnost indických populačních opatření s těmi, které byly implantovány v rámci Číny. Údaje o vývoji úhrnné plodnosti Číny a státu Kerala jsou uvedeny tabulce č. 16.

Tabulka č. 16 : Vývoj úhrnné plodnosti v Číně a indickém státu Kerala 1950-1991

Rok	Úhrnná plodnost	
	Kerala	Čína
1950	~	5,8
1951-1960	5,6	~
1961-1970	5	~
1970	~	5,8
1971-1975	3,7	4,5
1976-1980	3,1	2,8
1981-1985	2,6	2,5
1985-1987	2,3	2,4
1991	1,8	~

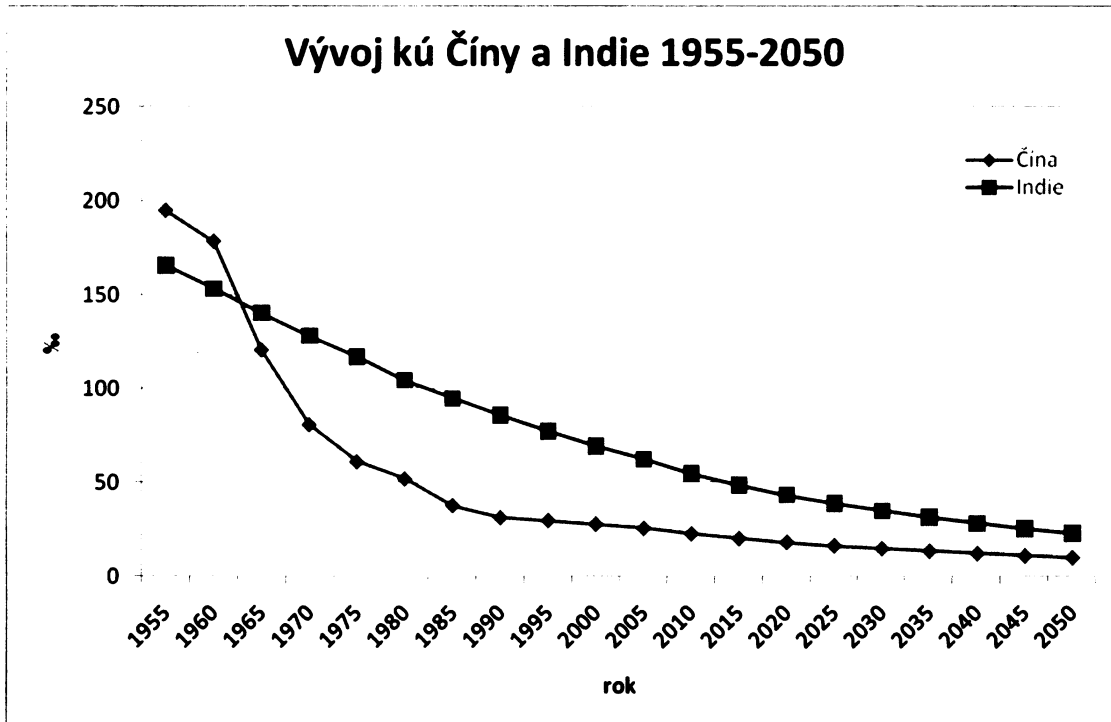
Zdroj: Asia-Pacific Population Journal, no.4 , 1995

4.3 Rozdíly v úmrtnosti

Na počátku vzniku obou zemí v polovině 20. století měly obě země velké problémy s vysokými hodnotami hrubé míry úmrtnosti. Ta byla způsobena především vysokou kojeneckou úmrtností. V obou státech se hodnoty kú pohybovaly přes 150‰, v Číně se pak hodnota ukazatele blížila hranici 200‰. Vzhledem k tomu, že je kojenecká úmrtnost jakýmsi nepřímým ukazatelem kvality zdravotního systému a celkové vyspělosti společnosti, je jasné, že se obě země nacházely v žalostném stavu. Obě země se však vydaly rozdílným směrem, který měl vést ke společnému cíli, a to ke snížení kojenecké úmrtnosti na nejnižší možnou hodnotu. Kojenecká úmrtnost totiž přímo působí na reprodukci obyvatelstva, které dle její výše upravuje svoji plodnost. Čím vyšší je hodnota kojenecké úmrtnosti, tím vyšší je plodnost. Tento jev využila indická vláda ve svých populačních programech a snažila se přímo působit na vývoj kojenecké úmrtnosti. Investice směřované do zdravotnictví přinášejí pozvolný a plynulý pokles

hodnot od samého počátku. V současné době se hodnota kojenecké úmrtnosti v Indii pohybuje okolo hranice 60‰. Trend poklesu kojenecké úmrtnosti nastartovaný v 50. letech bude nadále pokračovat i do budoucna. Pokles hodnot však nebude již tak příkrý. V roce 2050 by měla hodnota kojenecké úmrtnosti v Indii dosáhnout 23‰. I tato hodnota je oproti vyspělým zemím stále vysoká. Myslím si však, že vzhledem k velkým venkovským oblastem, v kterých je místy obzvláště těžce prostupný terén, je tato hodnota již akceptovatelná.

Graf č.14: Vývoj kojenecké úmrtnosti Číny a Indie,1955-2050

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat dostupných

z http://unstats.un.org/unsd/cdb/cdb_da_itypes.cr.asp?country_code=356

a http://unstats.un.org/unsd/cdb/cdb_da_itypes.cr.asp?country_code=156

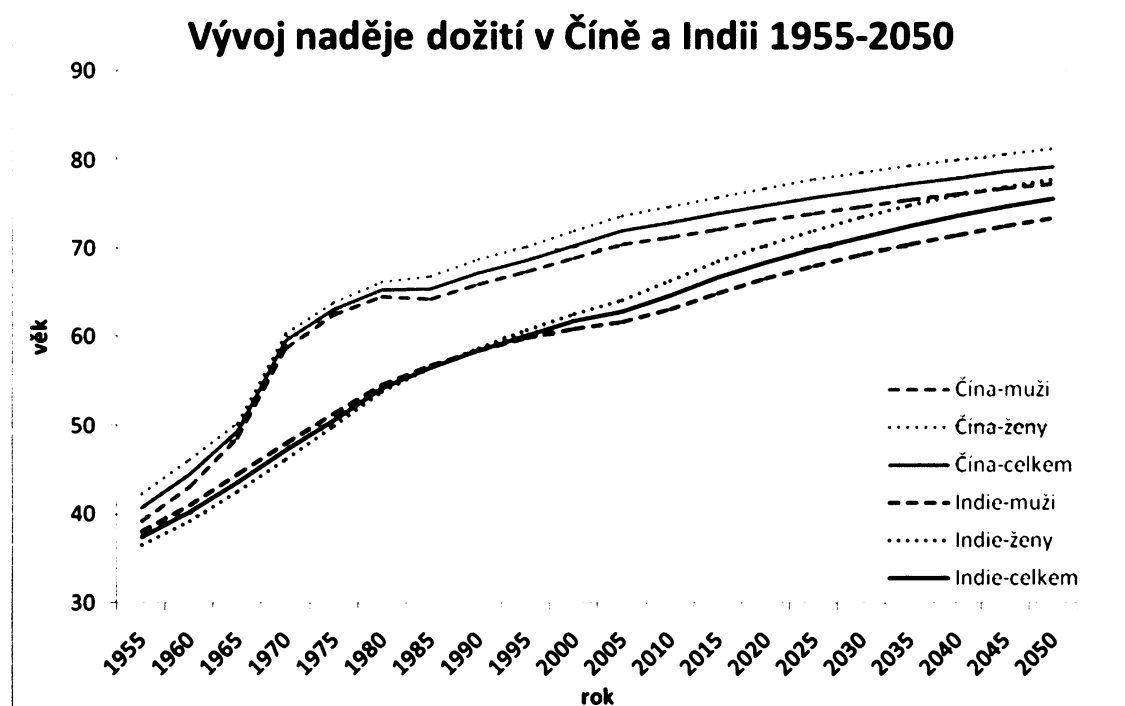
(období 2010-2050 střední varianta)

Čína zvolila oproti Indii jiný druh přístupu. Vzhledem k politickému systému, který v zemi panoval, bylo možno ženám nařídít porod pouze v nemocničních zařízeních. Tím byla zajištěna relativní kvalita zdravotní péče a tak se kojeneckou úmrtnost dařilo velice brzy snížit. Toto nařízení bylo vydáno v době tzv. Kulturní revoluce v polovině 60. let. Čínská vláda však rovněž investovala do zvětšení počtu zdravotnických zařízení a do zlepšení jejich dostupnosti. V kombinaci s nařízením porodů pouze ve zdravotnických zařízeních to znamenalo prudký pokles hodnot kojenecké úmrtnosti. Z hodnot okolo 180‰ na počátku 60. let klesla kojenecká úmrtnost do roku 1980 na 52‰, tedy na hodnotu, která není v Indii dosahována ani dnes. Se zavedením politiky jednoho dítěte nastal v 80. letech další pokles, který byl rovněž způsoben zpřísněním kontrol dodržování porodů v nemocnicích. V tomto období bylo dosaženo rovněž nejvyšších rozdílů v hodnotách kojenecké úmrtnosti mezi Indií a Čínou. Trend mírného poklesu hodnot pokračuje dodnes a to i vzhledem k úspěšné snaze vymýcení genderově motivované infanticidy. K trendu poklesu rovněž přispívá i růst čínského hospodářství. Do roku 2050 se má kojenecká úmrtnost v Číně snížit na hodnoty okolo 10‰. Tato hodnota bývá dnes považována

za mezní hodnotu vyspělé společnosti. Jako rozhodující faktor opět vystupuje možnost čínské vlády vydat přísné nařízení vedoucí k prudké změně. Rozdílnosti ve vývoji kojenecké úmrtnosti jsou rovněž vidět v grafu č. 14.

Ukazatel naděje dožití se u obou zemí v Číně a Indii drží celosvětového trendu růstu, přesto se však ve vývoji obou zemí nacházejí jisté rozdíly. Hlavní rozdíl je v počátečních hodnotách. Hodnoty v Indii vykazují vyšší naději dožití u mužů než u žen. Hodnoty u mužů byly v polovině 50. let v obou státech téměř totožné, v Indii 38,1 roku a Číně 39,3 roku. Hodnoty u žen mají však daleko větší rozdíly.

Graf č. 15: Vývoj naděje dožití při narození v Číně a Indii, 1955-2050

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat dostupných

z http://unstats.un.org/unsd/cdb/cdb_da_itypes_cr.asp?country_code=356

a http://unstats.un.org/unsd/cdb/cdb_da_itypes_cr.asp?country_code=156

(období 2010-2050 střední varianta)

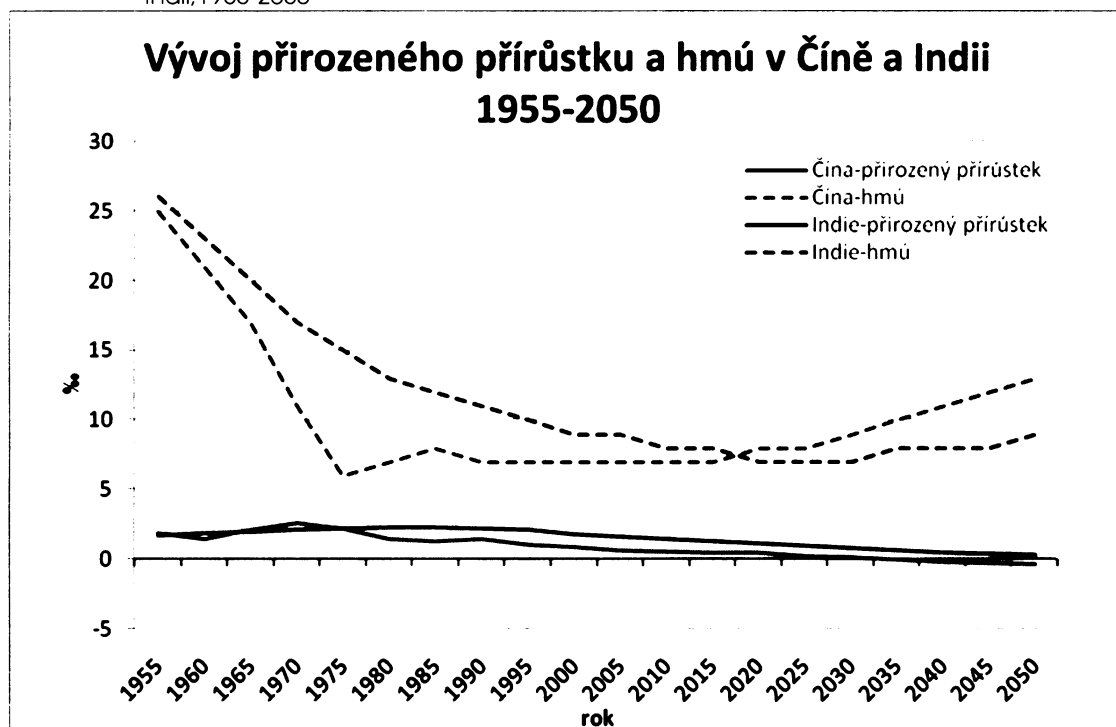
Indické ženy měly naději dožití při narození v polovině 50. let pouhých 36,6 roků, zatímco v Číně se hodnota ukazatele pohybovala okolo 42 let. Nižší hodnoty naděje dožití u indických žen byly způsobeny především mateřskou úmrtností, která byla v Indii poměrně výrazný problém. Současně s vývojem vládních opáření na zlepšení mateřské úmrtnosti se zvedala i hodnota ukazatele naděje dožití. Ta rostla vzhledem ke zlepšujícím se životním podmínkám u obou pohlaví, avšak u žen rychleji než u mužů. Trend snižování rozdílu v naději dožití pokračoval až do 90. let, kdy hodnota naděje dožití při narození u indických žen překročila totožnou hodnotu u mužů. Od té chvíle se rozdíl hodnot začal opět zvětšovat. Trend růstu však u obou hodnot pokračuje. Čína zaznamenala prudký nárůst naděje dožití během Kulturní revoluce. To bylo způsobeno především prudkým poklesem kojenecké úmrtnosti. Během tohoto období se rovněž snížil rozdíl hodnot u obou pohlaví. Nikdy však hodnota u žen nebyla nižší než hodnota u mužů, jak tomu bylo v Indii. V období těsně po Kulturní revoluci byl rovněž

rozdíl mezi oběma státy největší. V roce 1975 byla celková hodnota ukazatele naděje dožití v Číně 63,2 roků, zatímco v Indii pouhých 50,3 roků. Trend růstu naděje dožití přetrvává i v Číně. Rovněž růst rozdílu mezi pohlavími přetrvává. Tyto dva trendy má Indie i Čína společné. Zároveň se do budoucna bude rozdíl hodnot mezi oběma státy snižovat. V roce 2050 by podle střední varianty prognózy UN měla hodnota naděje dožití při narození v Číně činit 79,3 roků a v Indii 75,2 let.

Graf č. 16 nám jen dokazuje předchozí popsané ukazatele. Je zde vidět prudký pokles hrubá míry úmrtnosti v Číně během prvních dvaceti let 2. poloviny 20. století. To je dle mého soudu rozhodující období, které ovlivnilo celý další populační vývoj obou zemí. Razantnost změn v Indii nebyla zdaleka taková a v okamžiku, kdy se standartizovaná hrubá míra úmrtnosti

Graf č. 16 : Vývoj přirozeného přírůstku a standardizované hrubé míry úmrtnosti v Číně a Indii, 1955-2050

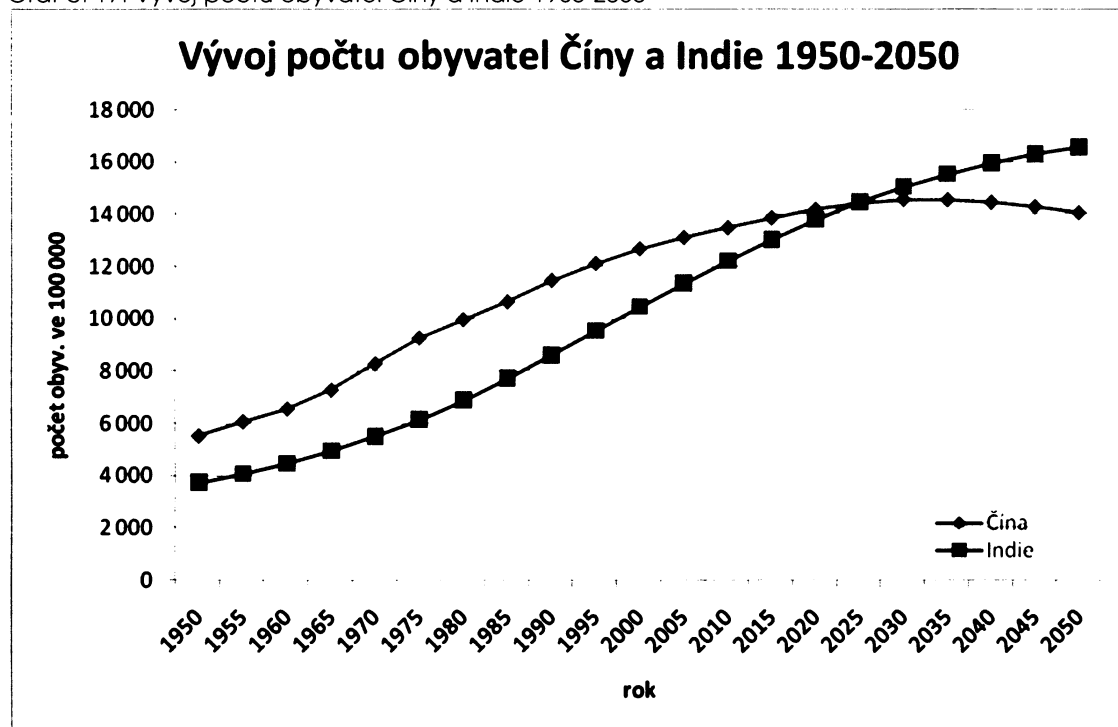
Zdroj: Vlastní zpracování dle dat dostupných z http://unstats.un.org/unsd/cdb/cdb_da_itypes_cr.asp?country_code=356 a http://unstats.un.org/unsd/cdb/cdb_da_itypes_cr.asp?country_code=156 (období 2010-2050 střední varianta)

v Číně dostala na hodnotu 6‰, v Indii se stále ještě pohybovala okolo 13‰. To je dáno především radikálním snížením kojenecké úmrtnosti v Číně oproti Indii. Hodnoty přirozeného přírůstku v Číně překročily indické hodnoty pouze v 60. letech, což bylo způsobeno prudkým růstem čínské populace po „Velkém skoku vpřed“. Do budoucna je vidět stagnace hmú v Číně až do roku 2020, kdy má hodnota začít opět růst. To je ovšem způsobeno vymíráním populačně silných ročníků a zároveň nízkou úrovní úhrnné plodnosti. V okamžiku růstu hrubé míry úmrtnosti v Číně se teprve zastaví pokles hodnot tohoto ukazatele v Indii. Do budoucna je rovněž vidět pokles přirozeného přírůstku v Číně i v Indii. Zajímavostí je růst záporných hodnot

přirozeného přírůstku v Číně. Trend poklesu je znatelný i v Indii, avšak na záporné hodnoty si bude muset indická populace ještě počkat.

Důsledky prudkého poklesu hrubé míry úmrtnosti v Číně a poněkud pozvolnější pád těchto hodnot v Indii se promítají i v následujícím grafu č. 17. Následkem nízkých hodnot úmrtnosti a vysokých hodnot plodnosti byl růst absolutního počtu obyvatel v Číně od poloviny 60. let daleko strmější, než růst populace Indie. Přibližně od poloviny 90. let 20. století můžeme u čínské populace zpozorovat zpomalení růstu. To je dáno účinkem populačních opatření ze 70. let. Budoucí vývoj ukazuje přechod růstu populace Číny k poklesu. Velikost čínské populace by měla kulminovat mezi roky 2030-2035 okolo hodnoty 1 458 000 000 obyvatel.

Graf č. 17: Vývoj počtu obyvatel Číny a Indie 1950-2050

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat dostupných

z http://unstats.un.org/unsd/cdb/cdb_da_itypes_cr.asp?country_code=356

a http://unstats.un.org/unsd/cdb/cdb_da_itypes_cr.asp?country_code=156

(období 2010-2050 střední varianta)

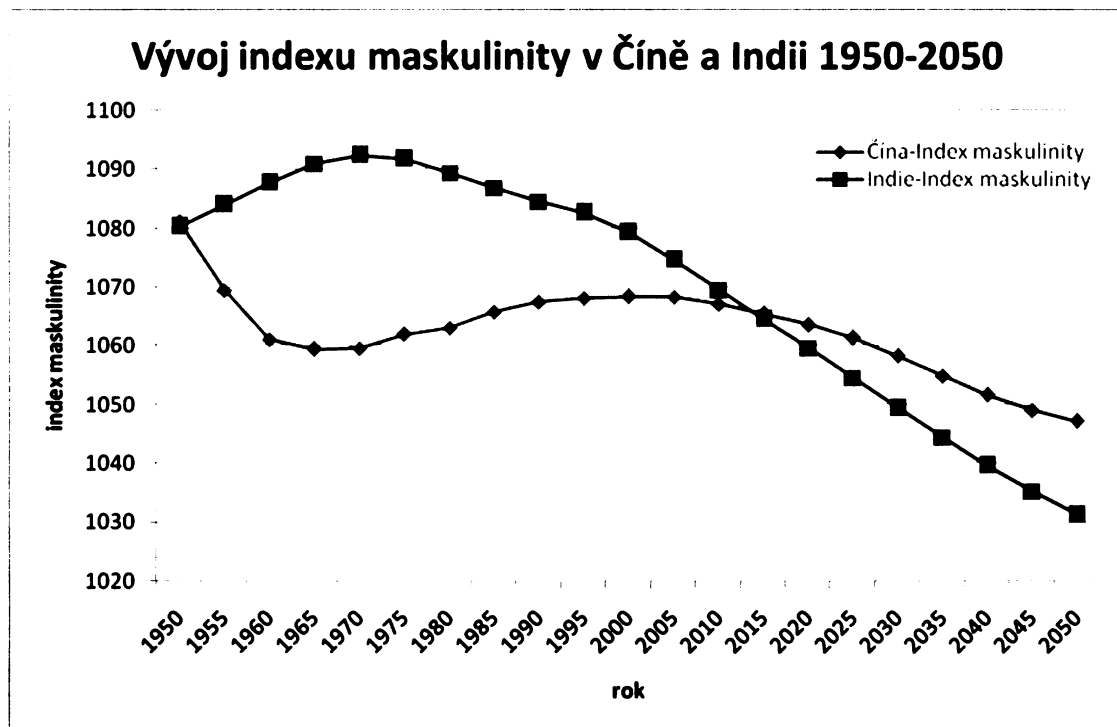
Růst indické populace se prudce zvýšil až v polovině 70. let. To se teprve výrazněji projevilo snížení kojenecké úmrtnosti a opět, jako v případě Číny, nenastal ještě pokles hodnot uhrnné plodnosti. Prudký růst indické populace však trvá i nadále a jeho zmírnění je očekáváno okolo roku 2035. To by již měla být Indie nejlidnatější zemí světa. K překonání počtu obyvatelstva Číny by mělo dojít přibližně na konci 20. let 21. století. Na jakém čísle se velikost indické populace zastaví je zatím nejasné.

4.4 Rozdíly ve struktuře a rozmístění obyvatelstva

Rozdíly u obou populací najdeme i ve struktuře obyvatelstva. Graf č. 18 nám ukazuje velké rozdíly v podílu mužské složky populace. Počáteční růst indexu maskulinity v populaci Indie je především důsledkem vyšší naděje dožití u mužů než u žen. V polovině 70. let, kdy došlo v Indii

ke srovnání rozdílů v naději dožití u obou pohlaví dochází pozvolna k poklesu indexu maskulinity. Tento trend se ještě zvětšuje souběžně se zvyšujícím se rozdílem naděje dožití a rovněž tak v souvislosti s klesající hodnotou úhrnné plodnosti. Trend je trvalý a jeho průběh se předpokládá i do budoucna. V roce 2050 má žít v Indii 1031 mužů na 1000 žen. Vysoký index maskulinity a jeho následný pokles je rovněž ovlivněn vývojem mateřské úmrtnosti, která má v případě Indie významný vliv na hodnotu naděje dožití indických žen.

Graf č. 18: Vývoj indexu maskulinity v Číně a v Indii, 1950-2050

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat dostupných z http://unstats.un.org/unsd/cdb/cdb_da_itypes_cr.asp?country_code=356 a http://unstats.un.org/unsd/cdb/cdb_da_itypes_cr.asp?country_code=156 (období 2010-2050 střední varianta)

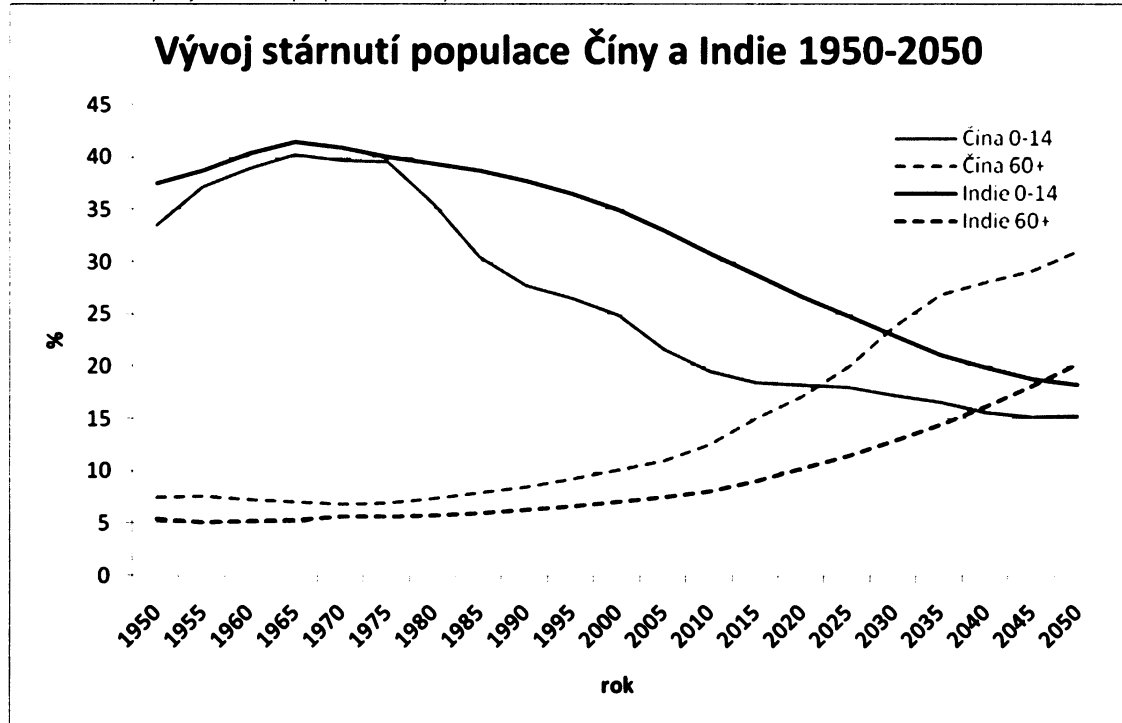
Po vzniku ČLR a nástupu komunistů byl obnoven mír, zavedena první zemědělská reforma a lze mluvit i o zrovnoprávnění postavení žen a omezení diskriminace ženského pohlaví v přístupu ke zdravotní péči. K výraznému zlepšení zdravotního stavu populace došlo nejen u mužů, ale především u žen, což se promítlo do poklesu hodnot indexu maskulinity v období 50. a 60. let.

Růst indexu v období 1970-2005 je následek populační politiky vedené čínskou vládou. Tzv. politika jednoho dítěte, která upřednostňovala narození chlapce. Tato politika byla rovněž doprovázena genderově motivovanou infanticidou, která spočívala v úmyslném zabíjení novorozenců dívek. Trend budoucího poklesu indexu maskulinity, který se má dle odhadů brzy projevit, je zrovna tak jako v Indii způsoben rostoucím rozdílem hodnot vývoje naděje dožití při narození mezi pohlavími.

Následující graf č. 19 ukazuje další rozdíl ve vývoji věkové struktury obyvatelstva. Demografické stárnutí obyvatelstva je jev, který se projevuje u všech populací, které výrazně

snížily svou plodnost. Zároveň je také způsobeno zlepšováním životních podmínek obyvatelstva a s tím spojeným prodloužením naděje dožití při narození. Vývoj obou zobrazených věkových skupin v Číně a v Indii však nemá stejný původ. Průběh vývoje podílu věkové skupiny 0-14 u obou zemí jakoby kopíroval průběh vývoje úhrnné plodnosti. U křivky za Čínu je opět vidět ráznost účinků populačních opatření ze 70. let a následné držení trendu poklesu podílu předproduktivní věkové skupiny na celkové populaci. V Indii je naopak pokles plynulý a dokumentuje ohleduplnost populačních opatření a pomalejší reakci obyvatelstva na ně.

Graf č. 19: Vývoj stárnutí populací Číny a Indie, 1950-2050

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat dostupných

z http://unstats.un.org/unsd/cdb/cdb_da_itypes_cr.asp?country_code=356

a http://unstats.un.org/unsd/cdb/cdb_da_itypes_cr.asp?country_code=156

(období 2010-2050 střední varianta)

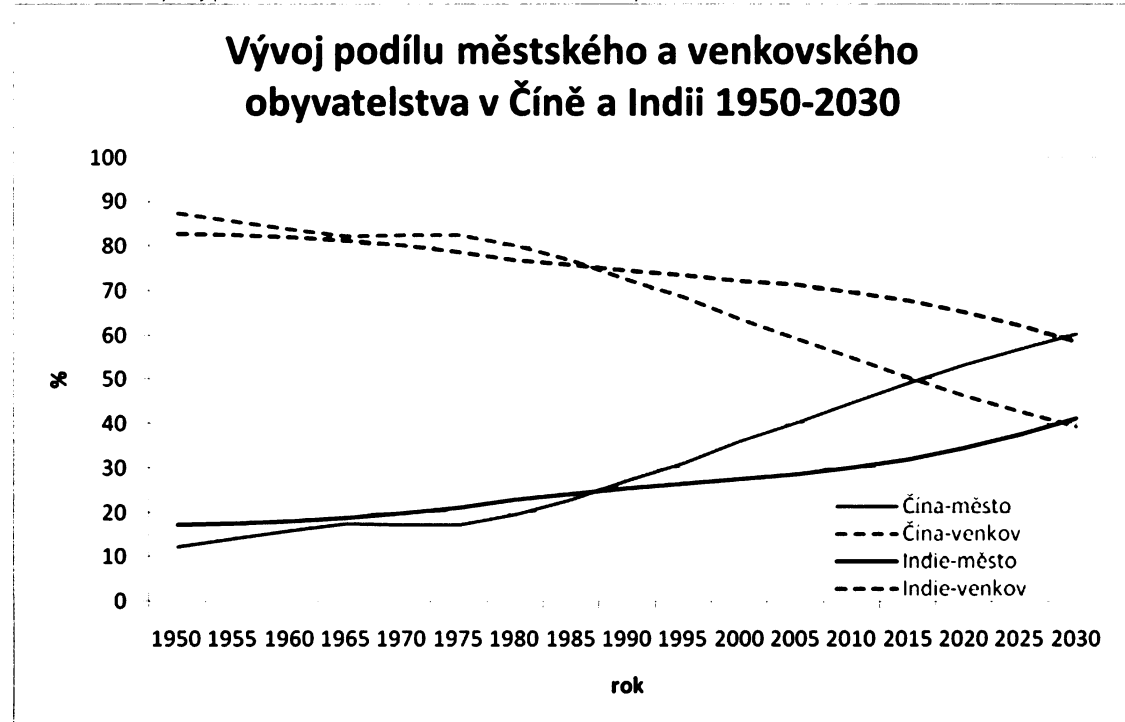
Vývoj ve věkové skupině nad 60 let je u obou zemí téměř plynulý a tempo jeho růstu je dána zvyšováním naděje dožití při narození a také stárnutím generací narozených v období vysokých hodnot úhrnné plodnosti. U Indie je růst poproduktivní složky pomalejší a ani v blízké budoucnosti by tak Indie nemusela mít vážnější problém se sociálním zabezpečením těchto občanů. Podíl poproduktivní složky v Číně má však dosáhnout v roce 2050 téměř jedné třetiny, což bez včasných ekonomických reforem může způsobit vážné problémy. Čínská vláda si je však těchto nástrah vědoma a již nyní se připravuje na reformy důchodového systému.

Ekonomický vývoj obou států výrazně ovlivňoval, ovlivňuje a jistě i bude ovlivňovat vnitřní migrace obyvatelstva. Z grafu č. 20 můžeme vidět, že v počátcích vzniku obou států bylo rozmístění obyvatelstva na venkově a ve městech přibližně stejné. V Indii byl podíl městského obyvatelstva o 5% vyšší než v Číně. To bylo dáno především možnostmi obchodu, které Indii nabízela britská kolonizace a s tím spojený růst přístavních měst. Rovněž tak období druhé světové války neponičilo indická města tolik, jako ta čínská. Pozvolný růst městského

obyvatelstva do poloviny 70. let nebyl ničím zvláštním. Města rostla s vývojem průmyslu, ovšem drtivá většina obyvatelstva byla stále zaměstnána na venkově v zemědělství a do měst se jich, i vzhledem k nepříliš dobré dopravní infrastruktuře, stěhovalo málo.

Podíl městské populace se ve druhé polovině 70. let začal v Číně prudce měnit. Současně z ukončením Kulturní revoluce, byl povolen návrat lidí do měst, kteří byli nuceně vysídleni do

Graf č. 20 : Vývoj podílu městského a venkovského obyvatelstva v Číně a v Indii, 1950-2030

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat dostupných z http://unstats.un.org/unsd/cdb/cdb_da_itypes_cr.asp?country_code=356 a http://unstats.un.org/unsd/cdb/cdb_da_itypes_cr.asp?country_code=156 (období 2010-2050 střední varianta)

zemědělských oblastí. To byl jeden z prvotních impulsů, zároveň však pokračovalo v Číně budování tzv. střediskových měst, které se měly stát centrem obchodu příslušných venkovských oblastí. Tyto města začala soustřeďovat čím dál tím větší množství lidí. Dalším výrazným impulsem, který jen trend stěhování do měst potvrdil, bylo početí ekonomických reforem čínského hospodářství v počátku 90. let. Odchod obyvatelstva z venkova za prací, či za studiem, do měst je tak zcela pochopitelný. V čínských velkoměstech však již nyní dochází k přelidnění a ukazatele podílu trend růstu městského obyvatelstva potvrzují i do budoucna.

Růst městského obyvatelstva v Indii není tak strmý jako v Číně. Je to dáno stále vysokou plodností ve venkovských oblastech a rovněž indická města nenabízejí zatím tolik pracovních příležitostí jako ta čínská. V Indii je velmi rozšířené dojíždění za prací z venkova do měst. To je způsobeno relativně dobrou dostupností velkoměst, levnou dopravou a také nedostatkem cenově dostupných bytů ve městech. Růst průmyslu a obchodu je však značný i tam, bytová situace se i díky těmto aspektům bude zlepšovat, a tak se trend růstu podílu městského obyvatelstva dá očekávat i do budoucna. V blízké budoucnosti však nedojde k překřížení hodnot podílu venkovského a městského obyvatelstva, jak se má stát kolem roku 2015 v Číně.

Při celkovém pohledu na obě země je jednoznačně vidět ve všech ukazatelích ráznost změn, které v populaci udělala čínská vláda, a kterými, ač místy nehumáním způsobem, nastartovala tolik potřebné omezení růstu obyvatelstva přibližně o 20 let dříve než se tak stalo v Indii. Přístup indické vlády byl mnohem lidštvější, avšak změny v populačním chování nebyly zdaleka tak prudké.

Kapitola 5

Závěr

Čína a Indie jsou země, které svým vývojem neustále zanechávají budoucím generacím mnohá bohatství ať materiálních, či duchovních hodnot. Vynález kola, střelného prachu, dlážděných cest, horkovzdušných balónů, zrovna tak jako Konfuciovy spisy, indické Vědy, moudra obsažená v náboženstvích jakými jsou hinduismus, či buddhismus, to vše jsou odkazy, kterými Čína a Indie obohatily lidstvo. Rovněž mnohé kulturní památky těchto zemí, jako například Velká čínská zeď, Zakázané město, či Tádžmahál, se řadí k nejvýznamnějším stavbám historie lidstva. O přírodních skvostech těchto zemí snad netřeba ani vyprávět. Samotná historie obou států, tak jak je známe dnes, není zase tak dlouhá, přesto z tohoto období bude lidstvo v budoucnosti patrně čerpat mnohé poznatky. Tyto poznatky budou vycházet především z celospolečenských změn, které v obou zemích probíhaly a stále ještě probíhají. Popis těchto změn a jejich dopady na populační vývoj měla za cíl i tato práce.

První kapitola byla zaměřena na Čínu a jejím cílem bylo popsat vývoj vybraných demografických ukazatelů od 50. let 20. století po současnost a rovněž tak popsat vývoj a konkrétní zaměření čínské populační politiky. Problematiku čínské populační politiky se podařilo popsat poměrně dopodrobna a byly zmíněny i některé velmi důležité roky, ve kterých došlo k zavedení nejdůležitějších programů, zejména pak rok 1979 a zavedení tzv. politiky jednoho dítěte. Tento program, jenž směřoval k podpoře rodin s jedním dítětem, celosvětově proslavil čínskou populační politiku a stal se tak vlastně jejím symbolem. V další části první kapitoly se práce zabývá vývojem vybraných demografických ukazatelů. Výběr a podrobnost daných ukazatelů byl dán limitujícím faktorem dostupnosti dat. Získat vývoje demografických ukazatelů na regionální úrovni je pro člověka, který neumí čínsky, věc nemožná. Rovněž data od Čínského statistického úřadu jsou těžko dostupná, neboť ten si žádá za jejich dostupnost částky v řádech stovek dolarů. Přesto si myslím, že se podařilo hlavní změny ve vývoji demografických ukazatelů v Číně v průběhu druhé poloviny 20. století zachytit. Jak prudký pokles úhrnné plodnosti, tak rapidní snížení úrovně kojenecké úmrtnosti i nárůst naděje dožití

při narození u obou pohlaví a s tím spojené celkové stárnutí populace Číny. Rovněž jsou v grafech znatelné dopady Maova „Velkého skoku vpřed“.

Druhá kapitola měla stejné cíle jako ta první, pouze se týkala druhé ze světových populačních velmocí, tedy Indie. Rovněž tak i v případě Indie se podařilo poměrně podrobně popsat vývoj a směry, kterými byla zaměřena indická populační politika. Za klíčové bych zde hodnotil především zaměření na snížení kojenecké úmrtnosti a snížení mateřské úmrtnosti. Specifikací indické populační politiky byly programy směřované k dobrovolné sterilizaci obyvatelstva. Část kapitoly věnovaná popisu a vývoji demografických ukazatelů byla opět limitována dostupností dat. Očekávání, že indická data budou mnohem lépe dostupná, vzhledem k bývalé kolonizaci Velkou Británií se nepotvrdila. Spíše opak byl pravdou. První cenzus, který je hodnocen jako zdařilý, pochází z roku 2001. Data, jež poskytuje, jsou z velké části zpoplatněna. Vývoj některých demografických ukazatelů, jako specifická plodnost, sňatečnost, není možné zpracovat, neboť hodnoty jsou neznámé. Data tak skýtají mnohá specifika a jejich podrobnost je přímo závislá na jejich důležitosti. Například s daty za sňatečnost jsem se nesetkal, ale specifikace hodnot úrovně kojenecké úmrtnosti dle nejrůznějších příčin mě až fascinovala. Setkal jsem se tak i s daty, kdy byla úroveň kojenecké úmrtnosti rozdělena dle druhu toalety, jež matka používala. Přesto si myslím, že se opět podařilo zachytit hlavní změny ve vývoji důležitých demografických ukazatelů v Indii, které byly důsledkem nastolené populační politiky.

Třetí kapitola měla za cíl efektním způsobem porovnat rozdílnosti jak ve vývoji populačních politik obou států, tak ve vývoji vybraných demografických ukazatelů a nastínit trendy jejich budoucího vývoje. Hlavním rozdílem, který obě země diferencuje od prvopočátku, je politický systém, jenž v obou zemích panuje. Totalitní režim v Číně umožnil mnohem razantnější zásah do demografického chování obyvatelstva, než demokratický systém v Indii. Změny a programy populační politiky byly v Číně vydávány spíše formou nařízení a jejich nedodržování bylo přísně trestáno. V Indii byly programy zaměřeny mnohem liberálněji a jejich prvotní snahou nebylo přímé ovlivnění chování obyvatelstva. Šlo spíše o programy, které měly vést k tomu, aby si obyvatelstvo samo začalo uvědomovat nutnost změn. Rovněž tak neexistovaly a neexistují tresty za nedodržování programů, ale existuje systém odměn pro občany, kteří se programy řídí, či kteří na změnu v rámci některého z programů přistoupili. Jedná se například o odměňování osob, které dobrovolně podstoupí sterilizaci.

Při porovnání vývoje hodnot všech ukazatelů, je zřejmé, že ačkoliv Indie začala se svými populačními programy dříve než Čína, byla vlivem mnohem radikálnějšího přístupu Čínou předstižena. V Číně došlo všeobecně k vyššímu a rychlejšímu poklesu plodnosti i kojenecké úmrtnosti než v Indii. Rovněž mnohem rychleji klesly hodnoty přirozeného přírůstu obyvatelstva. Hodnoty naděje dožití při narození opět stoupaly strměji než v případě Indie. Je rovněž nutné si uvědomit, že změny, kterými byly mnohé ukazatele v Číně ovlivněny od počátku 90. let, nemají podklad pouze v populační politice. Také čínská ekonomika roste mnohem rychleji než indická a to se projevuje například na rozdílech v podílu městského obyvatelstva. Z celkového pohledu je vidět rozdíl přibližně 20-ti let, o které se hodnoty Číny a Indie liší.

Trendy budoucího vývoje nám pak odpovídají na otázku zda bude populace Číny předstižena tou indickou. Ano Indie má dle všech předpokladů předstihnout Čínu a stát se tak nejlidnatější zemí světa přibližně na konci 20. let 21. století. Důležitým zjištěním, které nám budoucí vývoj ukazuje, je zastavení populačního růstu Číny, a jak ukazuje pravděpodobný vývoj hodnot přirozeného přírůstu, počátkem 30. let 21. století má Čína zaznamenat tolik vytoužený úbytek. Výhledy nám ukazují, že růst indické populace se zatím daří pouze mírnit, ale nikoliv však zastavit.

Na závěr lze tedy popřát Indii, aby i ona dostala hodnoty svých demografických ukazatelů na úroveň hodnot těch čínských a Číně lze popřát, aby svoboda tamních lidí nabyla úrovně svobody v Indii.

Seznam informačních zdrojů a literatury

(všechny zmiňované on-line zdroje byly funkční k 8. 9. 2007)

SHARPING Thomas; National Birth Control in China 1949-2000; Population policy and demographic development; Routledge 2002; ISBN: 0700711546; 397 str.

FRENCH Patrick; Tibet, Tibet Historie ztracené země; BB/art s. r. o.; 2004; ISBN: 80-7341-189-X; 328 str.

PAVLÍK Z., KALIBOVÁ K.; Mnohojazyčný demografický slovník; Česká demografická společnost; Praha 2005; ISBN: 80-239-4864-4; 184 str.

BATEMAN G. a kol.; Encyklopedie Zeměpis světa; Columbus, spol. s r. o.; Praha 1999; ISBN: 80-901727-6-8; 513 str.

GANTORA N. M. a kol.; Fertility in India; National Family Health Survey Subject Reports Number 9; May 1998; dostupné online na: United Nations; 2007; United Nations Statistic Division

P.N. Mari Bhat; India's Changing Dates With Replacement Fertility: A Review of Recent Fertility Trends and Future Prospects;

Wikipedie otevřená encyklopedie, Čínská lidová republika, poslední update 20.8. 2007
[online] http://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8C%C3%ADnsk%C3%A1_lidov%C3%A1_republika

Central Intelligence Agency, The World Fact Book 2007
[online] <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html>

National Bureau of Statistic of China, 2006
[online] <http://www.stats.gov.cn/english/>

China Population Information and Research Center, 1989
[online] <http://www.cpirc.org.cn/en/eindex.htm>

China society Index, Photious Coutsoukis, 2004, poslední update 27. 3. 2005
[online] <http://www.photius.com/countries/china/society/index.html>

China profile, Facto, figures and analyse, 2006, polední update 18.1. 2007
[online] <http://www.china-profile.com/index.htm>

Library of Congress Country Studies, Research Centres, 27. 6. 2007
[online] [http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field\(DOCID+cn0039\)](http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field(DOCID+cn0039))

Library of Congress Country Studies, Research Centres, 27. 6. 2007
[online] [http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field\(DOCID+cn0054\)](http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field(DOCID+cn0054))

Demografické informační centrum, Demografie, Marek Řezanka, POPULAČNÍ VÝVOJ: Čína ve druhé polovině 20. století, 27. 2. 2007
[online] http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku=&artclID=443

United Nations, 2007; United Nations Statistic Division

[online] http://unstats.un.org/unsd/cdb/cdb_da_itypes_cr.asp?country_code=156

National Population and Family Planning Commission of China, 2001

[online] <http://www.npfpc.gov.cn/en/edatachina.htm>

The International Institute for Applied Systems Analysis, Can China Feed Itself?, A system of evaluation of policy option, 1999

[online] http://www.iiasa.ac.at/Research/LUC/ChinaFood/data/pop/pop_21_m.htm

Embassy of the People's Republic of China in the Czech Republic,

[online] <http://www.fmprc.gov.cn/ce/cecz/cze/zggk/default.htm> embassy of people republic of China

A. J. Coale, Rapid Population Change in China 1952-1982, National Academy press, Washington DC., 1984, 90 str.,

[online] http://books.nap.edu/openbook.php?record_id=61&chapselect=yo&page=R1

Maps of India; 2001

[Online] <http://www.mapsofindia.com/census/>

Indian association for the study of population; 2001; poslední update 20. 4. 2007

[online] <http://www.iasp.ac.in/jourdi.htm>

Census of India 2001, 2002

[online] <http://www.censusindia.net/>

Registrar General & Census Commissioner; India; 2007

[online] <http://www.censusindia.gov.in/>

Finance India Mart; 2001

[online] http://finance.indiamart.com/india_business_information/rural_urban_migration_population_india.html

United nations - Population Division; World population prospects: The 2004 revision population database

[online] <http://esa.un.org/unpp/>

US Census Bureau

[online] <http://www.census.gov/>